

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΤΟΛΣΤΟΙ :

ΓΙΑΝΝΗ ΒΙΡΚΑ : Οι γιορτές του Ίωβιλαιού στην Ε.Σ.Σ.Δ.
(Άνταπόκριση απ' τή Μόσχα).

CHARLES RAPPORPORT : Ο Τολστόϊ εΐταν σοσιαλιστής :

ΧΑΡ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ : «Άνοιξη στο σταθμό», (ποίημα).

ΗΡΟΣΤΡΑΤΟΥ : «Ή Κάσσα», (ποίημα).

ΠΕΤΡΙ : Χρίστο Μπότερ. («Ένας Βούλγαρος επαναστάτης ποιη-
τής.—Κριτικά μελετήματα).

ΚΙΚΗΣ ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗ : «Ένας πόνος» (διήγημα).

Ε. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ : «Ο Θρήνος τής Πόλης». (Ίστορικά σημειώ-
ματα).

Α. ASSMUS : «Ο Δικηγόρος τής φιλοσοφίας τής «ένόρασης».—
«Ο Μπέργκσον και ή κριτική του διανοητικισμού. (Μετ. Ζ.Ντ.).

ΜΑΝΩΛΗ ΛΕΥΗ : Στο Ύφαντουργείο... (Ή ζωή του δρόμου και
τής φάμπρικας).

Τά ξένα βιβλία.—Μεταφράσεις(Νέες Έκδόσεις).—Τò Θέατρο.
—Έπίλογοι.—Βιβλιογρ. Δελτίο.—Περιοδικά.—Ή Άλληλο-
γραφία μας.

ΑΡ. 10

ΟΧΤΩΒΡΗΣ 1928

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΔΡ. 5

ΑΘΗΝΑ

“ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ,”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ & ΤΕΧΝΗΣ

Γράμματα, εμβάσματα κι ό,τι άφορά τó περιοδικό, στή δση: Ταχυδρ. Κιβώτιο 255. Άθήνα.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΤΗΣ: ΑΓΓ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

Συνδρομές: Έσωτερ. χρονιάτικη Δρ. 50.—Έξωμ. 25.
Έξωτερ. > Σελ. 6. Άμερ. δ. 2.

“REVUE NOUVELLE,”

MENSUELLE, CRITIQUE & LITTÉRAIRE

Tout ce qui concerne la rédaction doit être adressé à: ΝΕΑ ΕΠΙΘΗΘΡΙΣΣΙ, Boite P. 255, Athènes.

Διαφημίσεις: Ή σελίδα Δρ. 600. Μισή και τέταρτο ανάλογως. Ό στίχος δρ. 5.

SOMMAIRE

CENTENAIRE DE TOLSTOÏ

JEAN VIRCAS: Les Fêtes de Jubilé en U.R.S.S. (Lettre de Moscou).

CHARLES RAPPOPORT: Tolstoï, était-il socialiste?

LÉNINE parle de Tolstoï.

CHAR. MICHAÉLIDÈS: «Printemps à la Gare» (poème).

HÉROSTRATUS: «Le Coffre-fort» (satire).

PETRI: Christo Botef. (Poète révolutionnaire Bulgare).

KIKI KARAPATAKI: «Une Douleur» (conte).

E. DÉMÉTRIOU: La «Complainte» de Constantinople. (Notes historiques—A propos d'un article de J. Cordatos).

A. ASSMUS: «L'avocat de la philosophie de l'Intuition».—Bergson et la critique de l'Intellectualisme. (Trad. Z. D.).

EMM. LEVY: La Vie de la Rue et de l'Usine.—Dans une fabrique de tissus (Proses).

CRITIQUE DES LIVRES ÉTRANGERS.—Traductions.—Chronique Théâtrale.—Épilogues.—Memento Bibliographique etc.

Οί έγγραφόμενοι συνδρομητές από τó φύλλο τού Γενάρη τού 1928, στέλνουν ένα πρόσθετο 10δραχμιο γιά τήν ανάπτυψη τού 1ου φύλλου και τήν προσεχή ανάπτυψη τού 2ου. Τά πρώτα 6 φύλλα γιά τόν ίδιο λόγο, πουλιούνται δραχ. 35.—Γιά τούς έγγραφόμενους από τόν Ίούλιο και πέρα, οί όροι παραμένουν οί ίδιοι.

Στό Σοσιαλιστικό Βιβλιοπωλείο όλες οί νεώτερες κοινωνιολογικές και λογοτεχνικές εκδόσεις.

Μάρξ—Έγκελς—Λένιν—Μπουχάριν—Στάλιν.

Γράμματα κ' έπιταγές: Όδός Άθηνάς 129.

ΟΧΤΩΒΡΗΣ 1928—Αρ. 10

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ ΚΑΤ.: ΤΑΧ. ΚΙΒ. 255.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ: ΑΝΤΡΕΑΣ ΖΕΒΓΑΣ

ΜΗΝΙΕΡΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΤΟΛΣΤΟΪ

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΤΟΥ ΙΩΒΙΛΑΙΟΥ ΣΤΗΝ Ε.Σ.Σ.Δ.

(ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗ ΣΑΝΤΟΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΗ ΜΑΣ).

ΜΟΣΧΑ, Σεπτέμβρης 1928.

Σ' αυτή τήν ΐδια γής πού βρισκόμαστε σήμερα, τή φουσκωμένη από τόν ιδρο τού βαρειού καμάνου και τó αίμα τού μουζίκου, γενιότανε πριν από έκαστό χρόνο, ένας μεγάλος άντάρτης, ό Λέων Νικολάιεβιτς Τολστόι.

...Ή κόκκινη αυτή πόλη πού ξανοίγεται μπρός μας, δ'που, και πιδ ψηλά από τα καμπαριά της, κυματίζουν οί παντιέρες τής θριαμβευτικής Έπανάστασης, τά χτίρια πού φέρνουν στή μετώπη τους τó έμβλημα τού πρώτου προλεταριακού Κράτους, ή πόλη αυτή, τó κέντρο και ό όμαφαλός τού νέου κόσμου πού φουτρώνει φουντωμένος σ' έλπίδα, γιορτάζει τιμέρες αυτές στά θεατρά της, στις έπισημες συγκεντρώσεις της, στή συγκινητική μά διαυγή άνάμνησή της, τή μνήμη έκείνου πού ζει πάντα με τήν τέχνη του, έστω κι' άν ή διδασκαλία του καταδικάστηκε από τήν τραχεία και φωτεινή πάλη τών προλεταρίων όλου τού κόσμου γιά τήν κοινω. επανάσταση.

10 Σεπτέβρη 1828—10 Σεπτέβρη 1928! "Α! πόσο φαντάζει νεκρή, μπροστά στό έπιβλητικό θέαμα ενός λαού πού βαδίζει πρós τó σοσιαλισμό, ή φιλοσοφία τής έγκαρτέρησης και τής άπελπισιάς τού γέρω Τολστόι!

"Όχι! Ασφαλώς οί διακόσες αυτές χιλιάδες τών νεαρών κομμουνιστών πού με τó ντουφέκι επ' όμου και με τó άγέρωχο βάδισμα πού ρυθμίζεται στόν ήχο τής Διεθνούς, διακηρύχουν τήν άδάμαστη, τήν άνίκητη, τήν άγρια θέληση ενός λαού άποφασισμένου

Desin de Pierre Loriniere.

νά υπερασπίσει τις κατακτήσεις του.—Έπειτα εκατομμύρια εκμεταλλευόμενοι προλεταριοί—όχι, ή πόλη αυτή που ανατριχιάζει από μια ζωή καινούργια, δε χροστάει και δε θέλουν τίποτε να χροστάει στο μεγάλο άποναρκοτικό όνειρο του Λέον Νικολάιεβιτς.

Εύαγγελικός χριστιανισμός, αφοπλισμός, σωτηρία του κόσμου με την καλυστή—αυτά, το ξαίρουμε καλά, μπαίνουν πάντα στο περιθώριο της σιδερένια έποχης που οι τάξεις αντιπαραβάνουν. Δπου ή μία, ή τάξη των εκμεταλλευόμενων, πρέπει με την επαναστατική βία να συντριφεί την άλλη.

Το παράδειγμα της χώρας αυτής το άποδειχνει τρανά, το φωνάζει, όπως τότεαι κιόλας στις μέρες αυτές τις γιορτές της έπείτειου, όταν οι ρώσοι σύλλητροποι, φέρνοντας στον Τολστόι, τον συγγραφέα, τη σπονδή του δικαίου θανατομού τους, έλεγαν ποιά άβυσσο τότε χωρίζει από το επαναστατικό προλεταριάτο.

Συγκινητικότερη ή τύχη που θέλουμε ώστε τα έκατόχρονα του μεγάλου συγγραφέα της σκλαβομάνης Ρωσίας να γιορταστούνε σε μία Ρωσία νέα, σε μία χώρα επαναστατική!

"Όπως στα μουσεια της κόκκινης χώρας οι θησαυροί της άνθρωπότητας μένουν άπειραχτοι, έτσι κι' από ένα έξαρσμένο παρελθόν ή σοβ. Ένωση ξαίρει να διατριφεί την αναγκαία κληρονομιά της τέχνης και της όμορφιάς.

Κ' είναι γι' αυτό που ή Κόκκινη Μόσχα, έπίσημα, τιμά σήμερα τον αίδιο συγγραφέα του «Πολέμου και της Ειρήνης».

Δευτέρα βράδυ, στο Μεγάλο Θέατρο, έπέτειο της γέννησης του Τολστόι.

Μιά σάλλα τεράστια που την γιομίζει ένα πλήθος που ήρθε λαίμαργα να άκούσει και να ιδεί.

Μπρος στην έξέδρα, δπου προεδρεύει ο Λουνατάρακι περιτριγυρισμένος από σοφούς, καθηγητές, συγγραφείς και ξένους αντίποδοπούς, υπάρχουν τέσσερις χιλιάδες άνθρωποι, γυναικες, έργάτες, έργάτριες, σπουδαστές, κόκκινοι στρατιώτες προσηλωμένοι στους λόγους, βέβαιοι γιά το μέλλον τους, ένας λαός που κέρσιμε με τα δπλα το δικαίωμα στη ζωή και στη μόρφωση.

Τέσσερις χιλιάδες που σαν ένα σώμα σηκώνουνται όταν ή ήχηρή Διεθνής κάμνει να πάλλουν οι δόλοι της σάλλας αυτής δπου άπλωόταν άλλοτε ή πολυτέλεια του ήμοβοδρου τσαρισμού...

"Όπου στα χρυσάφινα φωτείγ,βλέπει κανείς σήμερα το μαύρο ή το κριζό κοστύμι της νικητριάς έργασίας, τη στολή του έφυδρου στρατιώτη, του φρουρού της Έπανάστασης...

«Από δώ ως εκεί!...»

«Ο Λουνατάρακι μιλά.

Κι' άμέσως ξεκαθαρίζεται ή έννοια που θέλουμε να δώσει ή σοβιετική κυβέρνηση στον έπίσημο αυτό έορτασμό της έπείτειου του Α. Νικολάιεβιτς Τολστόι, «του μεγάλου συγγραφέα της ρωσικής γής, που ένα καιρό φωνάξε στον κόσμο δλο τη μεγάλη επαναστατημένη κραυγή του και την άδελπισία του».

Στη Ρωσία υπάρχει μια ιστορική φράση που ο Πλεχάνωφ τη χρησιμοποιεί από μαρξιστική άποψη προκειμένου γιά τον Τολστόι και την όποια ο Λέβιν, σοφός θυμαστής της μεγαλόνης τέχνης του Τολστόι, βρήθηκε πολλές φορές στην άνάγκη ν' αναπτύξει.

«Τόνε δεχόμαστε εμεις οι επαναστάτες, αλλά μονάχα από δώ ως εκεί! ("Ατσουντα ή ντσουοντά»).

«Από δώ ως εκεί», δηλαδή μέσα σε όρια καθωρισμένα δπου ή συγκινητική και ειλικρινής όργη του γέρον της Γισανάγια Πολιάνα ήξαίρει να άνακαλύπτει, να δείχνει και να καταγγέλλει το φέμα και το αίσχος του μπουρζουάδικου κόσμου.

«Δέν ήσουνα ποτές μαζί μας...»

«Ο Τολστόι καταστροφές της μπουρζουάδικης ήθικής και της μπουρζουάδικης πατρίδας, διακρινόνοντας την άγανάκτηση του κατά του θρησκευτικού ψεύδους, τρανιάζοντας με τα δινάτα του χέρια τις κολόνες των χυδαίων ναών του άστικού κόσμου, ο Τολστόι περιγράφοντας με την άδυσώπητη μεγαλοφνία του τις φρονίες της δυστυχίας, την όποκριαία των πλούσιων, την τερατώδη άνωφέλεια των πολεμίων των λαών άναμεταξύ τους, το φέμα της έπίσημης άλήθειαις, ο Τολστόι μόνος εναντίον όλων, άφορημένος από τούς παπάδες, καταδιωγμένος από την Τσαρική λογοκρισία, μισούμενος από τούς δικούς του, ο Τολστόι άριστοκράτης που κηρύσσεται άνοιχτα και ξεκάθαρα ενάντια στην φευτιά της τάξης του —αυτός μόνο μπορεί ν' άξιούσει την έχτιμηση και το σεβασμό του ρουσσικού προλεταριάτου που με τη φωνή των άντιπροσώπων του άποδίνει το φόρο της τιμής που άφμόζει στο μεγαλοφυή συγγραφέα του «Πολέμου και της Ειρήνης», της «Σονάτας του Κρόυτζερ», της «Ανας Καρένιν», των «Παιδικών και νεανικών άγαμήσεων», των λαϊκών εκείνων παραμυθίων και όλων των καλλιτεχνικών του έργων που κρατάνε δυνάτα, με ριζές βαθειές, στο ρουσσικό χώμα.

Με λόγια ζωηρά ο Λουνατάρακι λέει τί όφείλει ή άνθρώπινη σ' αυτόν τον άνθρωπο. Μ' άπ' όλους όσοι μιλάνε γιά το έργο του Μαίτρ, άπο τις σοβαρές κι' άγγες μελωδίες που άγαποσε και που παίζον από το βράδυ, από τις σελίδες των έργων του που άπαγγέλλουν, μία φαίνεται ν' άνεβαίρει συγκινητική έπίκληση:

...Δέν ήσουνα ποτές μαζί μας, γέρο Λέον Νικολάιεβιτς Τολστόι, γέρο κόμη Τολστόι, μάλιστα ήσουνα κι' ενάντια μας... «Όσόσο άγαποθε με θνημό και την άνταρσία σου, χίτσιουσε ένα καινούργιο κόσμο με την επαναστατική μας δνίμα, πολύ μακριά άπ' τούς δρόμους που μάς άνοιγες, μα θα βοηθήσουμε όσόσσο της μεγαλοφνίας σου να λάμπει πάντα παρ' όσα κι' άν' μαζί χορίζουν...

Από το στοργικό τόνο μάς φαίνονται δι' άκούγαμε στα λόγια του Λουνατάρακι, στον άφθρα που όλάκερος ο τύπος εδώ άφιέρωνει στον Τολστόι κατά την έπίσημη αυτή εβδομάδα της έπέτειου.

Αυτό δέν είναι μήπως ένα ζωντανό παράδειγμα του εκπολιτιστικού μεγαλείου του Προλεταριακού αυτού Κράτους που γιόρταζε τον έρμητή της Γισανάγια Πολιάνα.

**

Στη Γισανάγια Πολιάνα

14 του Σεπτεβρη, στη Γισανάγια Πολιάνα!—200 χιλίομετρα μακριά άπ' την κόκκινη πόλη, στην καρδιά της ρουσσικής Σχολής μέσα στη φωτεράδα των κάμπων και των δασών του θρηισόπου...

Έκει προπαντός δόθηκε σ' όλους τούς ξένους ή ευκαίρια να νοιώσουν κατά βάθος میان άποψη του οικδομικού έργου της Έπανάστασης. «Η Γισανάγια Πολιάνα, χίτημα και χωριό του Τολστόι, ρουσσική έξοχή, έγινε σήμερα άγνωστία από τη νέα ζωή...

Τή νύχτα, το τραίνο που μάς παίρνει προς την Τούλα, άφίνει τα τελευταία φώτα της Μόσχας που κομάται κάτω από τα καμπαναρία της, κάτω από τούς δόλους της που ά να στεριοχωριούνται μέσα στους όγκους των μοντέρνων χηριών που ξεφουτρώνουν άπ' ολόθε.

Κολλημένοι στον τόμο που βαγονικό κατάζουμε όλοι να γλυστοράμε το νυχτερινό μωστηριακό ρωσοικό τοπειό, τις πειδιές και τα κοιμημένα χοριοδάνια.

Άγορτικοι σταθμοί καυομένοι από τρογγυλά δοκάρια όπου, μέσα στο άδύνατο τρεμουλιασισμα μιανής

λαμπίσας, διαγράφονται οι σιλουέτες των φρουρών με τις μακρές καπέτες και τα κόκκινα γαλόνια τους, άκίνητοι.

Λίγο άκόμα και ή αύγη θα φανεί!...Νάτην! Στο άπειρο, πεδιάδες που φαίνονται ξεκομμένες από τα φυλλωμένα δάσια όπου το γινόπορο άποθέτει τις κίτρινες και κόκκινες βοδλες του. Τοπειό συγκινητικό όταν ξαίρει κανείς πως εκεί πίσω από τη πρώτη όψη των πραγμάτων πάλλει όλάκρη μία νέα ζωή που άποκαλύπτει το χαμόγελο της μικρής αυτής χοριοτοπούλας με την πολυχρωμη μαντίλα.

Στην Τούλα, πόλη βιομηχανική περιτριγυρισμένη από όφρατες έξοχες και της όποιας το κομμουνιστικό καθεστώς άνέπτυξε περισσότερο τη δραστηριότητα, βρίσκονται καμιά εκατοστή έργατες και χορικοί. Άπ' άνάμεσά τους ξεχωρίζει ο πρόεδρος του σοβιέτ που έρχεται να υποδεχτεί το Λουνατάρακι. Ένώνεται μαζί μας και να σέ λιγάκι ο μικρός σταθμός της Γισανάγια Πολιάνα όπου μάς περιμένει έπίσης ένα πλήθος από χορικούς άνακατεμένο με τούς στρατιωτικούς.

«Η νεώτερη κόρη του Τολστόι Άλεξάνδρα Ίβόβνη που καταικεί στο χορίο δλο το χρόνο, έρχεται να υποδεχτεί τον Έπίτροπο του λαού έπεί της δημοσίας εκπαιδευσεως και τούς ξένους του: άβηλη, δυνάτη, φοροντάς βαρειές χοριάτικες μπότες, μπαίνει έπικεφαλής στο παραινόμιό μας και άπάνω σε λεωφορεία που χοροπηδάνε στ' αλάκια που έρισαν άλλοι τροχοί, τρέχουμε γιά το χορίο.

«Η θύμηση του Τολστόι βαραίνει άκατανίκητη στο θυμασίνο αυτό τοπειό όπου έζησε κι' όπου άπαπαύεται. Πότε βροχή και πότε ήλιος μα οι σημάδες με τούς άδερσους κορμούς τον, οι φιλάρες, οι βαλανιδιές με τη φροντισμένη τους μεγαλοφνεία, μάς καθωσορίζουν. Στο μάτια μας ξεανάρχονται τα τοπειά των «Νεανικών άγαμήσεων» που παίρνον τώρα ζωή συγκινητική και πραγματική, ενώ το λεωφορείο άδελαιώνει βαθειά τη ρουσσική αυτή έξοχή.

«Οι βάρβαροι»..

Δεσπόζοντας που χοραιο με τις κριζές έμπας, ή παντερούλα κοματίζει άπάνω σ' ένα καινούργιο οικημα.

Καινούργιο έπίσης και το σχολείο που διευθύνει ή Άλεξάνδρα Ίβόβνη Τολστόι στο όποιο μάς όδηγεί. Στους τοίχους πίνακες, διάφορα σχεδιαγράμματα που δείχνουν δι' ή οσία της εκπαιδευσεως αυτής συνίσταται στο ν' άφίνεται κάθε πρωτοβουλία στους χορικούς που μορφώνουν.

«Οι ζωντανό υπάρχουνε στην παιδαγωγική δισκαλία του Τολστόι βρίσκειται δώ περα ένωμένο με τη βαθειά μεταμόρφωση που έφερε ή Ένανάσταση ένας καθημερινός πίνακας δείχνει τη σύνθεση του συμβουλίου των παιδιών που θα «διοικήσει» σήμερα. Και πολλά από τα παιδιά αυτά μάς λένε με περηφάνεια πως είναι κιόλας υποφήγοι «κομοσοί» δηλαδή δι' υπέβαλαν αίτηση έγγραφής στην κομμουνιστική νεολαία.

Φαίνεται το σχολείο από σαν ένα νησοῦλακι—το μόνο όπου χαμογελά άκόμη συμπαγής ή άνάμνηση του Λέον Τολστόι στη ζωή. Γιατι βέβαια ο Τολστόι είναι πια πεθωμένος και ο λαός αυτός που τιμά τη μνήμη του και τη γιορτάζει, άποτραβιέται άπο κοντά του, στην άξιοθαύμαστη προσπαθεια του νικηφόρου προλεταριάτου προς το νέο περσιμένο.

Μά στη συγγέντηση που έγινε στο σχολείο της Γισανάγια Πολιάνα, άκούστε τον πρόεδρο του Σοβιέτ της Τούλας:

—Ναι, δέν τιμούμε εδώ τον Δελοιστισμό, αλλά τη μεγάλη μορφή του Τολστόι. Δέν είμαστε βάρβαροι, κι' άφίνουμε να άναπτύσσεται το έργο αυτό της λαϊκής παιδείας, που φέρνει μαζί του τη σπαγίδα της νέας ζωής»

Οι γέροιέργονται τώρα να συμβουλευονται τούς δασκάλους και τούς νέους μαθητές, λένοντας:

—Πριν θαρρούσαμε πως εμεις οι γέροι όζουμε πάντα το δικιο. Τώρα από τούς νέους θα μάθουμε! "Έτσι, όπο το προλεταριακό καθεστώς λειτουργεί το άγορτικό αυτό σχολείο που ο τσαρισμός έκλεισε και κατάργησε. "Εδώ, με τη νέα συνδρομή του κομμουνισμοῦ που έμποτίζει το πάλ, άναπτύσσεται το άγορτικό αυτό σχολείο όπως τ' άνειρευόταν ο γέρο δασκάλος της Γισανάγια-Πολιάνα.

Στην Άλεξάντρα Ίβόβνη, που είχε άνεφάριε στο λόγο της γιά τον ιδεώδη πασιφισμοῦ του γέρον Τολστόι, ο Λουνατάρακι άπάντησε με τα έξής μεγάλα λόγια:

—Τόν τολστοικό αυτόν αφοπλισμό δέ μπορούμε να τότε δεχτόμε, δέν έχουμε το δικαίωμα να τότε δεχτομε, την όρα που οι έχθροι μάς μάς περιώνουν».

Ερισκόμαστε στο δάσος κατόντιχρυ στο σπίτι του Τολστόι κοντά μάς βρίσκειται μία όμάδα από νέους «Κομοσοίλ», άγόρια και κορίτσια από την Τούλα, και μιλάμε:

—Ο Τολστόι, ο μεγάλος μάς συγγραφέας, να! Κάνεμα πολύ όδρομο γιά νάρθομε δώ αυτή τη μέρα της έπέτειου! μα ξαίρειτε, σύλλητροπε, στη νέα μάς ζωή, τί τα θέλετε, τί μένει άπ' αυτόν, άπ' τη φιλοσοφία του!

Κι' οσόσο με τί ζωηρή περιέργεια να μάθουν, να καταλάβουν, να πληροφορηθοῦν, οι νεαροί αυτοί κομμουνιστές έσκυζαν σ' δι' τι θύμειε τη ζωή του μεγάλου συγγραφέα!

Τέτοιοι είναι οι «βάρβαροι»...

Διασχίζουμε τώρα το δάσος, κατά μήκος της ήρεμης λιμνούλας, προς τόν τάφο του Α. Νικολάιεβιτς. Μαζί μας είχαν ένωθει και πολλοί χοριάτες. «Ο λαός αυτός που κατά έκατόντάδες χιλιάδες συσπίζγονται στην χηδία του Λέβιν, ικανός ν' άντιληφθεί τη μεγαλοφνία του Τολστόι, του άπόδινει μόνο το σεβασμό που όφείλεται σ' ένα νεκρό, άμετάκλητα νεκρό, σ' ένα μεγάλο νικημένο' ενδ ή ζωή και το έργο του "Ιλιετς ζόσαν περα κι' άπ' τον θάνατο ζωηρά στην καρδιά και στην προσπαθεια των προλεταριών αυτών, τη χαρά και την ψυχική ρόμη των όποτων δν βλέπαμε άπόψε στους χοροούς και στ' άγορτικά τραγούδια τους

Είμαστε τώρα στην καρδιά του δάσους κάτω από τα ίσικρα δέντρα της Γισανάγια-Πολιάνα. Βαδίζουμε προς τόν τάφο του Λέον Νικολάιεβιτς. Ένας κίτρινος φθινόπορινός ήλιος κεντρίζει τα χαμόδετρα που άντριχιάζουν άπ' την πρόσφατη βροχοῦλα Νά το γινώριμο τοπειό που πευγοφράττει τόσες φορές από το γέρο δασκάλο, και μέσα στο φθινόποριό αυτό κάτω άναπολεί κανέναν το μεγαλείο μιας καλοκαιρινής νύχτας στη Γισανάγια, όπως την περιγράφει στη «Νεανική του Ηλικία» ο Τολστόι:

«Η λιμνούλα άστραφτε. Οι γέριτες σημάδες που οι τριχοί κλάδοι τους άσημάδωνταν από τη μιά μεριά, κάτω από το φεγγαρόφωτο, κι' άπ' την άλλη σκέπαζαν με τις μαύρες οκίες τους τα θάμνα και το δρόμο. «Η κραυγή του όρτυκιού πίσω από τη λιμνη. "Ο μολίξ διακρινόμενος θόρυβος δυο γέριτων δέντρων που χαιδευόνας το φεγγάρι άνεβαίνει.... Κ' έγώ, λειάσκα κείνη τη στιγμή πός ή φύση, το φεγγάρι κ' έγώ, δέν είμαστε παρά ένα πράμα».

«Ο Τολστόι, ο άνθρωπος της γής και των δασών που όμνησε με θαμσάτο λυρισμό, άναπαίεται έκει κάτω από τα δέντρα αυτά που τόν φυλάνε.

«Η γής και τα δέντρα

Δέ θέλησε παρ ά μονάχ' αυτό, αυτός που άγα-

ποδσε με μιá αγαπή αδερφική τó «μουζικό»! Ήλπισε ζωηρά μá έντελώς άσκοπα σε μιá «αγροτική φιλοσοφία» για νά τόν σώσει άπ' τις μιζέριες που ήζαιρε άσπλαχνα να ξεβρίσκει και νά καταγγέλνει. 'Ο ίδιος, όφραίο μιά θαλαρό δέντρο πού βλάστησε άπό τή ρούσιση γής, στό μεγάλο του όνειρο δέ θέλησε νά γνωρίσει τίποτε άλλο έξώ από τή προσταγή τής Φύσης που βέλεπε τó Θεό του.

Τώρα κυκλώνουμε τόν τάφο του. Γύρω μας ή σιωπή τού δάσους πού μόλις τάρáζει τó άρμονικό ποιήμα τού Κύριλ, χωριάτη ποιητή, πού ρίχνει τούς στίχους του σά λουλούδια στό σηκομένο άκόμη χώμα πού κάλυψε μιá φορά τóσσμα τού έρμηίτη.

Αίγá άκόμη λόγια τού Λουντασάρσκι μέσα στον πυκνό περίγυρο τών χωρικών πού στά τευτωμένα τους πρόσωπα συνέναντι τής σοβαρότητα τού ρούσιου λαού μέ τó νέο έκείνο φώς πού λάμπει στά μάτια τους πού μπορούνε τώρα νά βλέπουν και νά καταλαβαίνουν.

Εδώ πού βρισκόμαστε, γύρω άπό τó μνήμα, δέν υπάρχει πιá δρόμος, μόνο μιá πλατώσα περιωσμένη άπό σμύδρες και βαλανιδιές· κ' ένθó έγκαταλείπουμε τόν άγροτικό τάφο, τó δέντρο τού φθινόπωρου πού έπιβλήσανε τή γαλήνη τού φίλου τους, σά νά συγοφισιρίζουν έναν άποκαιρετισμό.

Έκει άπου έζησε.

Νά και τά στίγια τού μεγάλου συγγραφέα πού διατηρούντά άξιοθαύμαστα μέ όλα τους τά ένθίμα, άπό τήν προλεταριακή κυβέρνηση. Μαζί μας μιήκανε και πολλοί χωριάτες και έργάτες, διασκιζόμενις τίς σάλλες και κυτάζουνε άόρτητα τίς βιτρίνες. Διπλή συγκίνηση σás κατέχει μπροστά στό θέαμα τών τόπων άνωθεν άπου έζησε ένας μεγάλος άνθρωπος, μπροστά σ' αυτά τά βιβλία, στό άντικείμενα, τά χειρόγραφα, τά τσίτνια φορμάτια τού μουζίκου πού έσ' άπ' αυτά φέρνει άκόμη και σήμερα τó όνομα «Τολστόβσκα». Νά και τó δωμάτιο άπου ό Τολστόϊ εργάζεσταν, και ή σκάλα πού κατέβηκε τή νύχτα, μέσα στη σιωπή τού κοιμισμένου σπιτιού, βαραινόμεντας στό σκάλα τó μαρκαζωμένο γέρικο βήμα του, μέ μιá άγονιάθη προσύλαξη για νά μήν τόν άκουσουν, για νά μήν τόν έμποδίσουνε νά φύγει, μέσα στό χιόνι, πρós τó θάνατο...

Διπλή συγκίνηση, λέγαμε. Γιατί ή άλλη είναι νά βλέπει μέσα σ' αυτές τίς σάλλες τούς προλεταριους μέ τίς βαρείες μπότες τους, τους χωριάτες μέ τά «λάστιχα», τίς γυναίκες μέ κόκκινες μαντήλες πού πλαισιώνανε τίς μορφές τους και τούς νέους αυτούς μέ τά χαχι κόστιούμια και τά κόκκινα φουλάρια πού παρακολουθούνε μέ θερμή τήν άνάπολή τής άνάμνησης ένός μεγάλου γέροντα πού δέν είναι δικός μας, μιá πού ή κυβέρνηση τού λαού τιμά για τή μεγαλοφύα του, τήν άπελασσία του και τήν όρηγ του.

— Αυτά λοιπόν διαβάσε ό Νικολάεβιτς: ρωτάει ένας νέος μέ κασκέτο, μπροστά σε μιá βιτρίνα πού έταν άραδιασμένα τά ένδοσύμενα βιβλία τού Τολστόϊ.

— Κύτα δώ· δες όταν οι παπάδες τόν διώζανε άπό τήν εκκλησία τους.

Και μπροστά στό φύλλα πού είναι σπαθιασμένα μέ λúσα μέ μιá μόλιθό άπό τήν Τσαρκή λογοκρισία, κάποιος άλλος χαιμογέλαει και λέει:

— 'Ότσόσο ό γέρος, δέν τούς άφινε ήσυχους, έ: 'Ασφαλώς και ή λύσσα ατή τής αλήθειας, αυτό τó πικρότατο: «Δέ μπορεί νά σπάσασ» τού γέρου Τολστόϊ μένου άκόμη πολύ ζωντανά.

Στό γυρισμό, ό δόηγός τού λεωφορείου, ένας κομμουνιστής, μάς λέει:

— 'Αγαπούσε πολύ τούς φτωχούς, ό Τολστόϊ, μά δέν ήζαιρε πός να τους λευτερώσει. 'Εμεϊς, τ' αδέρφια μας ό γερμανοί, οι γάλλοι, οι άγγλοι, κ' οι έργάτες όλου τού κόσμου, τούς δείξαμε τή πρέπει νά κάνουν, δέν είν' έτσι, σύντροφε:

Και τó άδολο βλέμμα τού κομμοσεβίκου έργατή στηρίζεται άπάνω μας μέ μιá ρωμαλιά και χαρούμενη περιφάνεια.

Τά παιδιά

'Η νύχτα πέφτει στους κάμπους και στά δάση Με γοργότερα βήματα οι χωριάτες τραβάνε πρós τó χωριό τους όπου καπνίζουν οι καμινάδες.

'Η άστραφτερή λίμνη τών καλοκαιριών νυχτών παίρνει τó νυχτερινό της χρώμα και τó δάσος σκεπάζει σε λίγο άπό τά μάτια μας τόν τάφο και τίς άπαλές γραμμές τού δασωμένου τοπιού. Σε μιá άπό τίς αϊθούσες τού σχολείου, οδηγούμενοι άπό στρατιωτικούς, μαζεύονται οι έννοι τής Γισανγία Πολιάνα κ' έκείνοι πού ζούνε όλο τó χρόνο σ' αυτό τó χωριό. 'Ηρθαν έπίσης και γέροι μουζίκι κι άφουγκράζονται τους λόγους μέ πτυχώματα τά μέτωπά τους και τó κορμί τους άκίνητο.

'Αξαφνα, όταν σηκώνεται ή αύλαία άπό μιá προχειροφτιαγμένη έξέδρα, εμφανίζονται τά παιδιά τού σχολειού τής Γισανγία Πολιάνα 'Αρχινάνε άμέσως τά τραγούδια, τά τραγούδια τού κάμπου πού ένευμούνε τó όργωμα τής γής, τραγούδια χαράς μέ τή δύναμη και τή όμορφια τής φύσης και τής ζωής.

Γιατί ό λαός ζει και τραγουδεί μέ καινούργια όρηγ. Και τά μικράκια αυτά μέ τά στρογγυλά κορμυμένα κεφάλια πού λικνίζονται στην ίδια τή μελωδία τους, φέρνουν άπάνω τους όλη τήν έλπιδα ένός νέου λαού πού δείχνει ένα φωτεινό παράδειγμα σ' δάκρυη τήν οικουμένη.

Στό ρυθμό τών χωριάτικων χορών...

Ρομάντσες περασμένης έποχής, ρομάντσες αγαπητές στό δάσκαλο τής Γισανγία Πολιάνα, μελωδιές πού θυμίζουν τήν άπαρηχταμένη άτιμόσφαιρα τής παλιάς ρούσισης ζωής πού ό Τολστόϊ άπαθανάτισε τήν τέχνη του μέ τή μεγάλη του σφραγίδα.

Ένας κύκλος γυναικών και άνδρών άπό τή Γισανγία Πολιάνα μέ πολύχρωμα κοστουίμα. Τραγούδια και χοροί πού μονάχα στη Γισανγία μπορεί νά τ' άκούσει και νά τ' ιδεί κανένας. Τό πιο συγκινητικό θέαμα τής λαϊκής, αθόρητης, αϊωνίας χαράς πού στέκει πού ψηλά κι άπ' ατήν άκομή τήν Τέχνη.

Γιατί αυτές οι μελωδιές και οι άόρητοι αυτοί χοροί, είναι αναπόσπαστοι μέ τó ρούσικο χρώμα και δέ μπορούνε ν' άποχωριστούν. Δέν υπάρχει έδώ ή έπίλαση άτιμόσφαιρα τού εξωτισμού άλλ' άλλοτύστα ή μουσική και ό ρυθμός τής ψυχής τού λαού.

Χτυπάνε τίς μπότες του, έναι ψηλό παληκάρι μέ κόκκινο πουκάμισο, όριμó στό χορό σέρονοντας τονε μαζι του σε μιá νεανικότερη ζωεράδα. Νά ή αϊωνία φυχή τού ρούσικου χωριού, ή αϊωνία φυχή πού τραγουδει και πού γελά, πού πάλλει παρούσα μέ πío λυύτερη άκόμη και πío δυνατή μέ τόν καινούργιο άνεμο πού τήν έμφυχώνει.

'Η επιστροφή...

Σε λίγο, μέσα στο τραίνο πού κυλά για τή Μόσχα, ή κόκκινη πολιτεία έναρπαιεται μέ τίς χυματίζουσες σημαίες της, μέ τόν έργατικό πληθυσμό της πού ή δημοφωρηγική του δουλειά άπορπώνεται όλοδύθε.

'Απ' ατή τή «Βδομάδα τού Τολστόϊ» ή προλεταριακή κυβέρνηση έκαιε έπίσης—και εξακολουθει άκόμη να κάμνει—μιá βδομάδα τού «άγωνα και τής μόρφωσης», μιá βδομάδα τού βιβλίου και τής επαναστατικής διαπαιδαγώγησης. 'Από τόν Τολστόϊ πού ζει μέ τήν Τέχνη του ή επαναστατική Μόσχα δέν παίρνει παρά ένα καινούργιο χυμό για νά έμφυχώσει τήν πορεία πρós τον προλεταριακό πολιτισμό και είμαστε όλοι υποχρεωμένοι νά πούμε μέ τή ζήλο, μέ τή άξιοθαύμαστη βιασινή ή Ρωσοσία τού Λένιν βαδίζει πρós τόν εκπολιτισμό της και αντίθετα, πόσο άμετάκλητα νεκρή είναι ή παλιά Ρωσοσία τού Τολστόϊ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΙΚΡΑΣ

CHARLES RAPPORPORT:

Ο ΤΟΛΣΤΟΪ ΕΙΤΑΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗΣ;

Καμιά άντίρρηση δέ θά εϋχε κανείς νά διατοπάσει σ' όσους θαυμάζον τή λογοτεχνική μεγαλοφύα τού Τολστόϊ, —τόν καλλιτέχνη, τόν συγγραφέα. Μπορούμε άκόμα να τιούμε τή βαθείά ειλικρίνεια, τή μεγάλη τιμιότητα και τήν αϊωνία αναζήτηση τής αλήθειας, τού άνθρώπου. Μά έκείνοι πού πάνε πío μακριά και πού ζήτηαν νά στήσουν σε βάθος τó φιλόσοφο, τόν ηθικολόγο, τόν κοινωνιολόγο, τó «φιλό τών ταπεινών» και μί περιουρίζοντας τόν θαυμασμό τους, ίσασα τά λογικά όρια, τόν εμφανίζουν ως όπόδειγμα στους σοσιαλιστές, ή και στους κομμουνιστές άκόμα, άποδείχουν ότι άγνωσόν όλο τó φιλοσοφικό και κοινωνιολογικό έργο τού Τολστόϊ.

'Η Θρησκεία τού Τολστόϊ

'Η άκριβέστερα: ή μεταφυσική του. 'Ο Τολστόϊ είν' ένας Ιντιβιτουαλιστής. 'Ο φόβος τής άτομικής του έξαφάνισης—ό θάνατος, —εΐταν έκείνος πού άναστάτωσε τή σκέψη του, τίς άντιλήψεις του για τή ζωή, τήν ηθική του. 'Έχοντας άντιμέτωπη τήν ιδέα τού θάνατου ότειρε στον έαυτό του, δέ έρόδημα: ποιδ είναι τó νόημα τής ζωής; 'Ο Τολστόϊ δέν είναι μιήτε λογογικός μιήτε διαλογικός. Είναι ζνθρωπος ένστικτώδης, ζνθρωπος τής φαντασίας κι όχι τού άσπιντολό λογισμού. Ζει βαθεία τή σκέψη του πού έγινε συγκινηση, πάθος! 'Αν ό Τολστόϊ λογιευότανε «λογικικά», θ' άνακάλυπτε άμέσως ότι τó πρόβλημα του για τó νόημα τής ζωής έστερειτο άπό κάθε άνθρωπινή έννοια. Τó ν' αναζητούμε τó νόημα τής ζωής έξω άπό τή ζωή τήν ίδια, είναι σωστή άκρισία.

Μπορεί κανείς νά διερωτηθεί ποιá έννοια έχει για νά μάς μιá ζωή χωρίς χαρά, χωρίς δράση, χωρίς ένα σκοπό πού νά μάς κρατεί μαζι τής δεμένους. Τó ζήτημα όμως πιá δέν είναι τó ίδιο. Και τίθεται έντελώς αλοϊτύτα: «Πρós τή μιá ζωή άδεια άπό κάθε τι πού τήν κάμνει ποθητή; Μά άν ή ζωή μας είναι πλέρια, γιοματή άπό ικανοποιήσεις φυσικές, ηθικές και διανοητικές, δέ θά μάς έρθει ποτέ στό μυαλό ή ιδέα ν' άναρωτηθούμε: «Πρós τί ή ζωή;»

'Ακριβώς τήν έποχή πού ό Τολστόϊ, άφού γάρηκε πλουσιόπáροχα όλες τίς χάρες τής ζωής «κατά κόρον» και μέχρις άηδίας—δέν έβλεπε, σαν άκρος Ιντιβιτουαλιστής, κανένα κοινωνικό σκοπό μπροστά του, —ξεχωρίζοντας άπό τήν ίδια του τήν τάξη μέ τήν ηθική και διανοητική ύπεροχή του, και άποχωρισμένους άπό τόν εργαζόμενο λαό, πού δέ γνώριζε άκόμη, βρέθηκε μπροστά σε μιá χάινοσα άβυσσος, σ' ένα τρομαχτικό κενό, άπάνω άπό τó όποιο δέν έβλεπε παρά ένα πράγμα: τó θάνατο, τήν άνωπαρξία. Μ νο σαν άνακάλυψε τó λαό, ύστερ' άπό τόσους άλλους, βροχε τó σκοπό τής ζωής του και μέ τó σκοπόν αυτό, ένα άντικείμενο δράσης, ένα νόημα για τή ζωή του.

Ένας κομμουνιστής δέν έχει ανάγκη άπό μακρός αναζήτησης για νά κάμει ατή τήν άνακάλυψη. Τó νόημα τής ζωής του βρισκεται στή βαθεία τού άφοσίωση στις ιδέες του, στον άγώνα του, στην τάξη του πού λυτρώνοντας τή

δημιουργική δουλειά και άπαλλάσσοντας τήν άνθρωπότητα άπ' ό,τι έμποδίζει τήν πορεία της πρós τήν παγκόσμια ειρήνα, θά δώσει μιάν έννοια στη ζωή πού θ' άξίζει αλληθια τότες νά τή ζήσει κανένας.

'Η ηθική τού Τολστόϊ

'Ότσόσο τήν έποχή πού ό Τολστόϊ είχε ζεινώνησε για τήν αναζήτηση τής έννοιας τής ζωής, στη Ρωσία λυσσομανούσε μιá άγρια κάπιταλιστική εκμετάλλευσης. 'Ολόκληρη γενεά διανοουμένων έτρεξε «πρós τó λαό» για νά τού κηρύξει τήν κοινωνική επανάσταση. 'Η γενεά ατή άρχισε άπό κει όπου ό γέρος Τολστόϊ, ύστερ' άπό τόσους έσωτερικούς κλονιόμους, είχε φτάσει λίγες ώρες πρίν άπό τó θάνατό του. Χιλιάδες νέοι—άντρες και γυναίκες, έγκατέλειπαν τίς οικογένειες τους, τά προνόμια τους, τήν κοινωνική τους θέση και γίνονταν άλλοι εργατές και εργατίριες ή χωρικοί. Δέν έκαιαν παγκόσμια ρεκλάμα γύρω άπό τó όνομά τους. 'Απλόστατα τους έβαζαν στη φυλακή ή τους έξόριζαν στην Σιβηρία.

'Ο κόρης Τολστόϊ έννοιωθε τόν έαυτό του ψηλότερα άπ' ατή τήν πλέρια. Ζητούσε τή λύση τών προβλημάτων πού τόν βασάνιζαν όχι στους Μπακούνιν, Κροπότιν, Λάβροφ ή Μαρξ άλλα στο Βοήδδα, Σοπενάουερ, Κάντ και στο έτελο τή βρήκε στο Εύαγγέλιο τού 'Ιησού και στον πιστό λαό. Είχε άνακαλώσει τή θρησκεία της αγάπης και τής μη-άντιστασης στο κακό μέ τή βία, τó δόγμα τής χριστιανικής έγκρατέρησης. 'Απόρημε ένεργη τήν πάλη κατά τού τσαρκιού δεσποτισμού, άκόμη και τήν ειρηνική πάλη. 'Γιατί, έγραφε, ή πάλη ατή είναι άστοχη, άλογη και άδικη. Είναι βλαβερή γιατί άπασχολεί τούς άνθρώπους άπό τή μοναδική τους άσχολία—τμήν ηθική τελειοποίηση τού άτί μου—μέ τή βοήθεια τής όποιας θά φτάσουν στή σκοπό πού θέτουν οι άλλοι πού παλεύουνε κατά τής κυβερνήσεως.

'Ο Τολστόϊ είναι καθώς είπαμε Ιντιβιτουαλιστής, ηθικός άναρχικός, πού κηρύχωνε τήν προπαγάνδα διά τού ηθικού παραδείγματος, διά τού άτομικού παραδείγματος, «διά τής άμέσου ηθικής ένεργειας».

»Εΐσαι κατά τής κυβερνήσεως, έλεγε, τότε πρέπει νά τής άρνηθείς προσωπικά κάθε ύπακοή». Θά σώσεις έτσι τήν ψυχή σου, πού μόνο ένδιαφέρει. Είναι ένα ένδος έγνοισμού, ηθικού έπικουρισμού. 'Η σωτηρία βρισκεται στον έαυτό σου. 'Οτι ένδιαφέρει τόν Τολστόϊ δέν είναι τó άποτέλεσμα, ή συλλογική συνέπεια τής δράσης. Είναι ή πράξη καθ' έαυτήν, ή ηθική της άξια. Πολεμá τήν άτομική Ιδιοτύηα, τίς άπολαύσεις τής ζωής, τά προνόμια, τόν φυσικόν έρωτα ως άμαρτυρία. 'Η δλική λήτρωση τού λαού δέν τόν ένδιαφέρει. 'Ο Τολστόϊ μοραλιστής και φιλόσοφος είναι τόσο σκληρός άπέναντι τού έαυτού του όσο κι άπέναντι τής άνθρωπότητας. Είναι πρόθυμος νά δεχτεί τήν έξαφάνιση όλάκρυς τής άνωρόπτης για τήν άόλυτη άγνεία. 'Ας χάθει ή άνωρωρόπτητα, μά ό άντρας και ή γυναίκα νά μείνουν άγνοϊ, νά μη μιανθουν άπό τόν φυσικόν έρωτα πού είναι ένα «αισχος και κακή πράξη».

'Όταν βλέπο, γράφει, στό δρόμο μιάν όρωαία γυναίκα στολισμένη και ικανή νά κινήσει τόν πόθο, νοιώθω τήν έπιθυμία νά φωνάξω ένα άστοφύλακα για νά τού πεί: «παλλάξτε τó δημοσίο δρόμο άπό τó κοινωνικό αυτό σκιά δαλο» Δέν άναγνωρίζει παρά μιá νόμιμη άπό-

λαση: την ήθικη απόλαση. Είναι ένας μοντέρνος φακίρος, ένας φακίρος μεγαλόφυξ!

Κηρύχνει τον πόλεμο κατά του νεώτερου πολιτισμού γιατί απαιτεί θύματα στην ανθρώπινη ζωή. Απορρίχνοντας, ο μοραλιστής Τολστόϊ κάθε ιστορικό συσχετισμό δε βλέπει παρά την καπιταλιστική μορφή του πολιτισμού. Κι αναρωτιέται: «Πρός τι οι σιδηρόδρομοι, οι τηλεγράφοι, οι εκδόσεις κλπ.κλπ. αν δλ' αυτά τα πράγματα απαιτούν την εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο;»

«Ας εξαφανισθεί ο πολιτισμός άρκει να θριαμβέψι η ήθικη. Στόν Τολστόϊ ο άνθρωπος είναι ο σκλάβος της ήθικης. Η ήθικη, ή απόλυτη, ή μεταφυσική, ή απάνθρωπη ήθικη, δεν είναι μέσο αλλά σκοπός. Ο άνθρωπος γι αυτόν είναι ένα ήθικό χτήνος καταδικασμένο να τ' υποφέρει όλα, να στερείται τον πάντων έν όνόματι της νέας αυτής θεότητας!

Τό δόγμα της χριστιαν. έγκαρτέρησης

Κάθε απόλυτο δόγμα καταλήγει στο παράλογο. Κάμνοντας τον άνθρωπο σκλάβο της υπερανθρώπινης ήθικης, ο Τολστόϊ καταλήγει στο τρατώδες δόγμα της μη αντίστασης στο κακό. Απατάται το δήμιο περισσότερο από το θύμα. Γιατί το θύμα δεν υποφέρει ήθικ ά. «Αν έτοιμάζονται να σκοτώσουν τη μητέρα σου, τό παιδί σου, πρέπει να τούς άφίσεις άδιατάραχτους στο έργο τους, για να μη μολυνθείς με μι ά πράξη βίας, με μι άν ήθικη πράξη. Άπόστολος του απόλυτου, πνεύμα θρησκευτικό και μεταφυσικό, κρίνει! τη βία καθ' έαυτήν, χωρίς να διακρίνει τό έλατήριο της, τό σκοπό της, τις συνέπειες της.

Και ξανά πάλι ο Τολστόϊ δείχνει την άδυναμία της λογικής του. Κάμνει τον άκόλουθο συλλογισμό που είναι όλοτετα έσφαλμένος: Κάθε πράξη βίας, λέγει, προσθέτει παρανομία σε μιάν άλλη. Έτσι, αντί να έλαττώνει την παρανομία στη ζωή την πολλαπλασιάζει.

Άλλά τό σωστό είναι τό αντίθετο. Κάθε προσωρινή βία καταργώντας ένα καθεστώς μακροχρόνιας βίας έλαττώνει άπεριορίστα τη βία στον κόσμο. Τό δόγμα της έγκαρτέρησης και της μη αντίστασης στο κακό με τη βία θάκανε τη βία και την παρανομία, την εκμετάλλευση και τον πόλεμο αιώνια.

Η ήθικη του Τολστόϊ είναι στην ουσία της άνήθικη, απάνθρωπη, έγωιστική και μη πραγματική. Δέν αποβλέπει παρά στη «σωτηρία της ψυχής». Ένας μεγάλος επαναστάτης ειπε: «Ας χαθεί ή τιμή μου, αλλά άς σωθεί ή επανάσταση!» Ο Τολστόϊ άντεπανάστατης από ήθικούς λόγους λέγει τό εναντίο: «Ας χαθεί ή άνθρωπότητα αλλά άς σωθεί ή ψυχή μου και άς μείνει άγνή από κάθε πράξη βίας».

Ο άντικοινωνικός χαρακτήρας του Τολστόϊ

Οι κοινωνικές άρχες του Τολστόϊ είναι άπλές και καθарές. Διερμινεύουν με φοροϋδες απόλυτης ήθικης, την πραγματική κατάσταση που βρισκότανε κάτω από τον τσαρισμό ή ρωσική άγροτιά, που τ' άπόφερε όλα με μι έγκαρτέρηση πρωτοφανή. Τό να κηρύχνει κανένας την έγκαρτέρηση και τη μη-άντίσταση στα εκατομμύρια των μουζίκων κάτω από τον τσαρισμό, είναι όπως λένε, σά να κουβαλάνε νερό στο ποτάμι. Αφωσιωνόμενος στο λάό, ο Τολστόϊ δέν ζήτούσε να τον ύψώσει σ' ένα άνώτερο έπίπεδο αλλά ξανάφευτε κι' ο ίδιος στην πρωτόγονη κατάσταση του. Δέχτηκε την πίστη του, την ά-

φέλειά του, την άγνοιά του, την έγκαρτέρηση του, την έλλειψη των άναγκών του, την έλλειψη της μόρφωσης του ως ιδεώδες. Από τη μιζέρια του λαού, από τις χειρότερες δυστυχίες του, έφτιασε μιά μεγάλη άρετή, ένα ιδεώδες για παραδειγματισμό.

Υπάρχει επίσης και άρκετός άταβισμός στις φιλοσοφικές και ήθικες άντιλήψεις του κ' όμ η τ α Τολστόϊ. Καταγόμενος από γενιές συνειθισμένες να προστάζουν τούς άλλους, ο Τολστόϊ άρνήθηκε να άκολουθήσει τό ιδεώδες του κοινού των θνητών—τό σοσιαλιστικό ή κομμουνιστικό ιδεώδες. Ηθελε ένα ιδεώδες δικό του, έξω από σοσιαλισμό και «ναροντιτέστβο» («λαϊσμό») που κυριαρχούσαν την έλίτε των ρώσων διανοουμένων. Και πήρε την άπόφαση να ιδανικοποιήσει την παγκόσμια μιζέρια και άγνοια παρά να άκολουθήσει τα πατημένα μονοπάτια της κοινωνικής επανάστασης.

Τολστόϊ και Άνατόλ Φράνς

Ο Τολστόϊ είναι ο μεγαλύτερος ρώσος συγγραφέας. Ο Φράνς είναι ο μεγαλύτερος γάλλος συγγραφέας της εποχής μας. Κ' οι δύο τουλάχιστο μίμουνε μισόν αιώνα με τ' όνόματα και τ' έργα τους. Μά τι χύβρσοςος ανάμεσα τους! Ο Φράνς αγαπά τη ζωή, τη γυναίκα, την τέχνη και κáνει τούς άλλους να τ' αγαπούν.

Ο Τολστόϊ θέλει να μάς έμπνεύσει την άηδία της ζωής, της τέχνης και της γυναίκας. Ο πρώτος δέν πιστεύει παρά τη λογική που άπορρίπτει κάθε απόλυτο. Ο Τολστόϊ ρίχνει μι ά πρόκληση στη λογική. Ο Φράνς αγαπά τη φύση καθ' άπ' όλες τις όψεις της. Ο Τολστόϊ απομακρύνεται άπ' αυτήν και κηρύχνει την απόλυτη άποχή που είναι αντίθετη στη φύση. Ο Φράνς δέ βλέπει τη σωτηρία της άνθρωπότητας παρά στο θρίαμβο του σοσιαλισμού, της έπιστήμης και της λογικής. Ο Τολστόϊ άδιαφορεί και δέ ζητά παρά τη «σωτηρία καθ' έαυτήν». Ο Φράνς δέχεται τη ρωσική επανάσταση και την τιμή. Ο Τολστόϊ την άποκρούει.

Ο Τολστόϊ είναι του παρελθόντος. Ο Φράνς είναι του μέλλοντος.

S. Dumoi

CHARLES RAPPOPORT

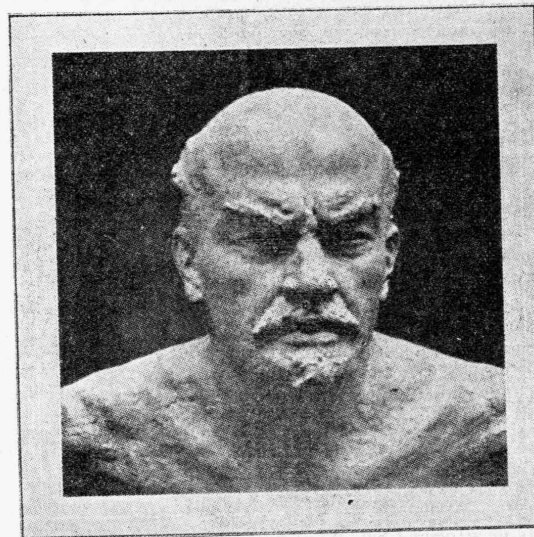
Ο ΛΕΝΙΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΛΣΤΟΙ

Ο Λένιν είναι άρκετά μεγάλος για να καταλαβαίνει όλη την ιστορική σημασία του Τολστόϊ.

Έγραφε τρία άρθρα για τό συγγραφέα του «Πόλεμου και της Ειρήνης» τ' όποια βέβαια δε μπορούμε να μεταφέρουμε αυτούσια εδώ, αλλά που και τα τρία έχουν πολύ ενδιαφέρο.

Τό πρώτο δημοσιεύτηκε στα 1905, την εποχή που ή Ρωσία γιόρταζε τ' όγδοντάχρονα του. Τιτλοφορείται: «Ο ΛΕΝΙΝ ΤΟΛΣΤΟΙ, ΚΑΤΡΕΩΤΗΣ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ».—Νά τι λέει ο Λένιν:

«Μπορεί να φανεί παράδοξο έκ πρώτης όψεως και σχηματικό τό να προσεγγίζει κανείς τό όνομα του μεγάλου αυτού καλλιτέχνη με την επανάσταση την όποιάνασφαλώς δέν κατάλαβε και την όποιαν άπέκρουε ξεκάθαρα. Θά πούμε γι' αυτόν έτι δέν άντιαναλλά πιστά τ'α

γεγονότα των όποιών γίνεται κατρέφτης; Όστόσο ή επανάστασή μας είναι ένα φαινόμενο έξαρετικά περίπλοκο. Στη μάζα των άμσων άγωνιστών και όπαδών της, ύπήρχαν πολλά κοινωνικά στοιχεία που, καθώς είναι όλοφάνερο, δέν καταλάβαιναν διόλου τό τί γινόταν και άποτραβιόνταν έπίσης από τ' άληθινά ιστορικά προβλήματα τ' όποια μ' άδεδεσαν τ'α γεγονότα. Κι' αν στόν Τολστόϊ έχουμε ένα καλλιτέχνη πραγματικά μεγάλο, όρισμένες πλευρές της επανάστασης, τουλάχιστο οι πιο σημαντικές, πρέπει να άντανακλώνται στα έργα του.»

Ο Λένιν δείχνει κατόπιν πως ο ρωσικός τύπος, συντηρητικός και φιλελεύθερος, μιλά όποικρικά για τον Τολστόϊ. Οι μ' αναζητούνε σ' αυτόν πατριωτισμό που δέν ύπάρχει. Οι άλλοι, οι φιλελεύθεροι παίζουν όπως μπορούν με τις θρησκευτικές άντιλήψεις του Τολστόϊ τ'όδ' έρευνητή του Θεού». Ο συγγραφέας, χωρίς να τό θέλει, πέφτει μέσα σ' αυτό τό παγίδι:

«Πραγματικά οι άντιφάσεις, στα έργα, της άντιλήψεις και τ'α δόγματα της τολστοϊκής σχολής είναι μεγάλες. Από τη μι άμεριά, καλλιτέχνης μεγαλοφυής που έδωσε όχι μόνο ασύγκριτες εικόνες της ζωής στη Ρωσία μά έργα πρώτης γραμμής στην παγκόσμια λογοτεχνία άπ' την άλλη μεριά ένας γαιοχτήμονας που άκολουθεί όπως τ'οι κανίσει τον Ίησού Χριστό. «Απ' τη μι άμεριά, συνεχίζει ο Λένιν, άδυσώπητη κριτική της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, καταγγελία των άθαιθροσιών της κυβερνήσεως, των δικαστικών κωμωδιών, ή άποκάλυψη των άνταγωνισμών άνάμεσα στις αυ-

Έργα του Ρώσου γλύπτη Ναούμ ΑΡΟΝΣΟΝ

ξανόμενες δυνάμεις του πλούτου, οι καταχτήσεις του πολιτισμού και η αύξηση της φτώχειας, της άμορφωσιάς, και των βασάνων των εργατικών μαζών απ' την άλλη μεριά ένα κίνημα στενόμυαλο για τη «μη—άντίσταση στο κακό με τη βία».

Οι αντιρροπίες του Τολστόι στη ζωή και στη διδασκαλία του είναι το αποτέλεσμα της ζωής που διήγε ο ρώσος χωριάτης στο δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα, της ζωής που του δημιούργησε ο γαιοκτήμονας μά πρέπει να τις θεωρούμε σά μιά διαμαρτυρία κατά του διαμορφούμενου καπιταλισμού που κατάσφραζε τελειωτικά το χωριάτη.

«Οι ιδέες του Τολστόι, είναι ο κατ'εξέλιξη της αδυναμίας και των ανεπαρκειών του αγροτικού μας κινήματος, το κατ'εξέλιξη της αδράνειας του πατριαρχικού χωριού και της ριζωμένης αναντιρροπίας του οικονομικού «μουζέου».

«Τό δόγμα της μη—άντίστασης στο κακό υπήρξε μιά από τις πιο σοβαρές αιτίες της ήττας της πρώτης επαναστατικής μας καμπάνιας» (1905).

Τη 16η Νοεμβρίου του 1910, ο Λένιν γράφει ένα άρθρο ηερολογικό για τον Τολστόι στο «Σοσιαλ-δημοκράτη». 'Ανάμεσα σέ άλλα, λέγει και τά εξής:

«Με μεγαλοφυή έργα, ο Τολστόι κατόρθωσε να υποκινήσει μεγάλα ζητήματα και να φτ—σει σέ μιά τέτοια καλλιτεχνική δύναμη, ώστε τά έργα του να πάρουν μιά από τις πρώτες θέσεις στην παγκόσμια λογοτεχνία. Η εποχή της προπαρασκευής της επανάστασης σέ μιά από τις πιο δουλωμένες χώρες, φάνηκε, χάρη στις μεγαλοφυείς επεξηγήσεις του Τολστόι, σάν ένα βήμα πρὸς τήν εξέλιξη ολίκερης της ανθρωπότητας».

Στά 1911 ο Λένιν συνοψίζει σ' ένα άρθρο του τό τί σκέπεται για τον Τολστόι πὸ καθὸς ξαίρουμε καλά, πάντα αγαπούσε. «Ο Πόλεμος και η Ειρήνη» του εἶταν για πολύ καιρό τό βιβλίο τὸ προσέφερα του να τό συμπέρασμά του πὸ κάθε κομμουνιστής πρέπει να σημειώσει και να μελετήσει:

«Πρὶν ἀπὸ ἕνα τέταρτο αἰῶνος, τὰ κριτικά στοιχεία τῆς θεωρίας τοῦ Τολστόι μπορούσαν πολλές φορές να εἶναι χρήσιμα σέ μερικά στρώματα τοῦ πληθυσμοῦ, παρὰ τὰ αντιδραστικά καὶ οὐτοπιστικά χαρακτηριστικά τοῦ Τολστοϊσμοῦ. Στά δέκα τελευταία χρόνια, δέ μπορούσε αὐτό να εἶν' ἔτσι, γιατί ἡ ἱστορική εξέλιξη προχώρησε ἀρκετά ἀπὸ τοῦ 1880... Στις μέρες μας, κάθε ἀπόπειρα για μιά δικαιολόγηση τῆς θεωρίας τοῦ Τολστόι πάνω στη μη—άντίσταση στο κακό, για ἕνα μετριασμό τῆς έννοιας τῶν ἐπιλήψεων του πρὸς τὸ «Πνεῦμα» καὶ τὴν «ἠθική τελειοποίηση», τῆς παγκόσμιου «ἀγάπης» του, τῆς προπαγάνδας του για τὸν ἀσκητισμό καὶ ἡσυχασμό (quietisme) (*) δέ μπορεῖ παρὰ να βλάψει κατά τὸν πιο βαθύ καὶ ἄμεσο τρόπο.» («Ζβέζντα», 1911).

ΛΕΝΙΝ

ΑΝΟΙΞΗ ΣΤΟ ΣΤΑΘΜΟ

Μέσα στο μανουβράισμα τῶν τραίνων
πὸ ὃ θερμαστής βογγώντας θλαστικῶς
μέσ' στήν ὄλωση καὶ τὴν καπνιά,
Ξάφνου σὸ πλάι του στέκει μιά παιδοῦλα
γλυκεῖα κ' ἐρινή σά μιά δροσοῦλα.

Κ' εἶταν τῶσπο τῆς φόρεμα σημαῖα
Εἰρήνης, μέσ' τὴν φύλλα τῶν φωνῶν
κ' εἶταν τῶσπο τῆς φόρεμα ἕνα χἀδι
κι' ἄνοιξη κ' εὐφροσύνη τῶν ματιῶν!

Κι' ὃ θερμαστής πὸ ἐβόγγαε μέσ' στήν πύρα
σάν μαῦρος κολασμένος Δαντικός,
μὲ μῖα τὴν δὴν ἐφαίδρνε ὃ φλιμμένος...
—κι' ὡς νὰ πνοῖσαν γύρω τᾶλλα μῦρα
κι' ὡς νὰ τὸν περιεῦσαν—τάνθωφρα
τᾶνῶστω Παραδείσου, κομικὰ
γελᾶει μέσ' ἀπ' τὸ ζῶφο τῆς μορφῆς του!

ΧΑΡ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Η ΚΑΣΣΑ

Ὅγκος βαρῆς κ' ἀσηκῶτος
τ' ἀρέντη μας ἡ Κάσα
μὲ ζηλεμένονε παρὰ
σὲ στήθια σιδερένια

κι' ἀνοιγοκλεῖ μὲ σφυριχτὴν
—σά δουλερτῆς—ἀνάσα
Κι' ὃ ἀρέντης τῆς χαμογελά
μὲ σεβασμό κ' εὐγένεια.

Ἄπὸ μαντέμι δυνατὸ κ' ἀστραφτερόν ἀτσάλι
(τὸ μέταλλο πὸ φτάνουνε τῆς φυλα-
[κῆς τὸς κρῖκους])
σάν τὸ καλὶβι ἔνοῦ φτωχοῦ,μπορεῖ καὶ πὸ μεγάλη...
Καὶ ξεπερνᾶ σ' ἀχορταγιά τὸς πεινασμένους
Λύκους!

Κρῦβει τᾶργάτη τὸν ἰδρὸ, τὸ γαῖμα τοῦ στρατιώτη,
τὸ μαῦρο δάκρυ τᾶρρανοῦ, τὸ στεναγμὸ τῆς χήρας,
τοῦ φαρμακίτη τὸ ψῶμι, τῆς πόρνης τὴν ἀγνότη
καὶ τῆς γυναικῆς τὴν τιμὴ καὶ τὴν τιμὴ τῆς λίρας!

ΗΡΟΣΤΡΑΤΟΣ

(*) Quietisme: τὸ δόγμα τῆς ψυχικῆς ἀκίνησιας, τοῦ ἡσυχασμοῦ, στὸν ὅποιο καὶ μόνο, χωρὶς ἐξωτερικά ἔργα, μερικοὶ μωστικοπαθεῖς θεολόγοι τοποθετοῦσαν ἄλη τὴν χριστιανική τελειότητα. Ὁ ἡσυχασμὸς εἶχε ἀντιπροσώπους σ' ὄλες τῆς εποχῆς ὃ γνωστότερος ἀρχηγὸς του εἶν' ὃ Ἰσπανὸς ἱερέας Molinos ὃ ὅποιος κατὰ τὰ μέσα τοῦ XVII αἰῶνα δημοσίεψε ἕνα βιβλίο ἀσκητικὸ ἰδεαλιστικοποίνοντας σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴ φρικκία πὸ γινόνταν ἀκατανόητη. Ἡ Κυρία Γκυγιὸν (Mme Guyon) υἰοθέτησε τῆς ιδέες τοῦ Molinos κ' ἔγραψε βιβλίο για τὸ δόγμα αὐτό. Ὁ Φενελοὺν εἶπεν «Ἐρημνεία τῶν ἁγίων ἀειματόων» φράνκει νὰ ἐπιδοκιμάζει τὸ σύστημα τοῦτο, γι' αὐτὸ ἐπιτιμήθηκε ἀπὸ τὸν Πάπα καὶ τὸ βιβλίο του λογοκρίθηκε (1699).—(Σημ. «Ν. Ἐπιθ.»).

ΚΡΙΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

ΧΡΙΣΤΟ ΜΠΟΤΕΦ

ΕΝΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ ΕΠΑ-
ΝΑΣΤΑΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Αὐτὸ εἶναι τὸνομα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες Βουλγάρους τοῦ δέκατου ἑνάτου αἰῶνα, τότε πὸν κ' οἱ Βούλγαροι, σά λαὸς πὸν κατοικοῦσε στὰ Μπαλκάνια, εἶταν κ' αὐτοὶ κἀὼ ἀπὸ τὴν σκλαβία τῆς Τουρκίας, λιγάκι καθυστερημένοι, μάλιστα, σχετικά με τοὺς ἄλλους Βαλκανικοὺς λαοὺς, στὸν ἐθνικὸ τους ἀγῶνα για τὴ λευτεριά τους, τὴν ἐθνική τους «ἀνεξαρτησία». Ἀγωνιστὲς κ' ἥρωες τότε, ἄλλοι στενὰ πατριωτικοὶ κ' ἄλλοι πλατύτεροι καὶ καθολικώτεροι, φανήκαν πολλοὶ ἀνάμεσα στὸ σκλαβωμένο ἀπὸ τοὺς Τούρκους λαὸ τῶν Βουλγάρων. Μέσα σ' αὐτοὺς τὴν πιο τρανὴ θέση καὶ τιμὴ κατέχει ὃ Χρίστο Μπότεφ ἢ Μπότιοφ, ὃ υπέρροχος αὐτὸς κοσμοπολίτης καὶ διεθνιστῆς ἥρωας τῶ βουλγαρικοῦ λαοῦ στὸ δεύτερο ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνα, ὃ ἥρωας αὐτὸς καὶ ποιητῆς πὸν τόσο τέλεια ζευγάρωσε κ' ἀρμόνισε, ὅσο ζοῦσε καὶ μέχρι τὸ θάνατό του, τὴ θεωρία του καὶ τὴν πίστη, τὴν ιδέα του με τὴν πράξη. Γιατί, ἂν ἔχει καμὰ σημασία για τὸν ἄνθρωπο τὸ νᾶνα συνεπῆς με κείνα πὸν προσβένει, πὸν πιστεύει, πὸν διαλαλεῖ, ἂν ἔχει κάποια σημασία τὸ νὰ πραγματοποιεῖ τὰ φρονιμάτα του σὲ σημείο πὸν νὰ μαρτυρεῖ καὶ νὰ κέρφει για τὸν ἰδεολογικὸ του αὐτόνε κόσμο, ἔ! ἕνας τέτοιος ὑπῆρξε κ' ὃ ἀγωνιστῆς αὐτὸς καὶ ποιητῆς, διανοούμενος, με ὄλη τὴν τρανὴ έννοια τῆς λέξης, ἀφοῦ ἔπεσε, σκοιόθηκε πολεμώντας για τὴ λευτεριά, τὴ λευτεριά με τὴν πιο πλατειὰ σημασία τῆς.

Εἶναι δυὸ χρόνια τώρα, τὸ 1926, πὸν γιορταστοῖνε στὴ Βουλγαρία τὰ πενήνταχρονα τοῦ Χρίστο Μπότεφ, ἀπ' τὸν καιρὸ πὸν σκοτώθηκε πολεμώντας τὸν καταχτητὴ Τούζο. Βόλα τὸ λένε τὸ μέρος, τὸ βραχοβούνη, κεί πάνω, σιμὰ στὴν πόλη τῆς Βράτσας, στὴ βορειανὴ Βουλγαρία, πὸν βρῆκε τὸ θάνατό του στὰ 1876 ὃ ἀγωνιστῆς αὐτὸς καὶ μαζί δόκιμος ποιητῆς, διανοούμενος ἀπ' τὰ Μπαλκάνια με τόσο προχωρημένες για τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ιδέες, στὰ 1876, δυὸ δηλαδὴ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Βουλγαρίας σὲ ἡγεμονία «ἀνεξάρτητη» ποιῖνε, καθὸς ξαίρουσε, στὰ 1878, ἕνα κ' αὐτὸ ἀποτέλεσμα τοῦ Ρουσοσοταρικοῦ καταχτητικῶ πολέμου τοῦ 1877 πὸν τέλειωσε με τὸ γνωστὸ σενεδριο τοῦ Βερολίνου. Ἀλλὰ καὶ κάθε χρόνο, τῆς δυὸ πρώτες μέρες τοῦ Ἰουνῆ, γιορτάζεται στὴ Βουλγαρία ἡ μνήμη του, μὰ γιορτάζεται ὅσο έντονα ἀπὸ τοὺς σοσιαλιστῆς, γενικά, τόσο κ' ἀπὸ τοὺς ἐθνικιστῆς. Τόνε διεκδικοῦν τὸ

Μπότεφ οἱ δυὸ αὐτοὶ τόσο διαφορετικοὶ ἀναμεταξύ τους κόσμοι, ὃ ἀστικὸς κ' ὃ ἐργατικὸς, ὃ ἐξελασμένους ἐργατικὸς κόσμοι, ὃ σοσιαλιστικὸς, ὃ κομμουνιστικὸς. Γιορτάζεται κ' ἀπὸ τῆς δυὸ τάξεως τῆς λυσοασμένα ἀντίπαλης, καὶ νὰ ὃ λόγος πὸν οἱ αἰματηροὶ τοακμοὶ δὲ λείπουν κάθε χρόνο καὶ δὲν ἔλειψαν καὶ φέτος, καθὸς, δὲν εἶναι πολλὸς καιρὸς, μᾶς ἔφερε τὴν εἰδηση ὃ τηλεγράφος. Τόνε διεκδικοῦν, εἴπαμε, ἐθνικιστῆς καὶ κοινωνικοὶ ἐπαναστάτες. Μά, ἂς δοῦμε, ἀπὸ ποῖο μέρος εἶναι τὸ δικαίωμα. Θὰ μᾶς τὸ δείξει αὐτὸ τὸ ἔργο του, τὸ ἔργο του τὸ πνευματικὸ πὸν ἄφισε πεδαινόντας. Κ' εἶναι ἀρκετὰ πλείο αὐτὸ—ποιήματα κ' ἄρθρα καὶ γνώμες—ὅστε νὰ μπορούμε νὰ κρίνουμε καὶ τὸν ποιητῆ καὶ τὸν ἰδεολόγο ἄνθρωπο, θέλω νὰ πῶ: τί βαθμοῦ καλλιτέχνης εἶταν ὃ Μπότεφ, ὡς πὸσο δηλαδὴ μπόρεσε νὰ μᾶς ἐκφρασει ὄρατα, καὶ ποῖο εἶναι τὸ κοινωνικὸ περιεχόμενο τῶν ιδεῶν του.

Ὁ Χρίστο Μπότεφ γεννήθηκε στὸ Καλόφερ, τὸ «εἰντημιμένο Καλόφερ», καθὸς τὸ λέει ὃ ποιητῆ, τὴν πλούσια αὐτὴ πόλη—τῆς νότιας Βουλγαρίας—στὸ 18ο καὶ 19ο αἰῶνα με τὴ σειρητοπλεχτική τῆς τὴν πολυτίμητη καὶ τᾶξέτιμητα τῆς τᾶ ἐπιπλοῦφράματα. Αὐτοῦ γεννήθηκε ὃ Χρίστο Μπότεφ στὰ μέσα (1848) τοῦ περασμένου μεγαλοῦ αἰῶνα, μεγάλου γιατὰ τὴ διάρκεια του εἶχαν ἀρχινήσει τὰ κινήματα τῶν λαῶν για τὴν ἐθνική τους ἀποκατάσταση, πὸν, ἂν ἴσως καὶ δὲν πέτυχαν καμιά πραγματικὴ ἀποκατάσταση οἱ λαοὶ, οἱ λαϊκὲς οἱ μάζες, μὰ νὰ! ἔχουμε περᾶσει πιά στὸν αἰῶνα τὸν εἰκοστὸ, τὸν αἰῶνα τῶν τρανῶν

σκοπών και των τρανότερων ομαδικών ενεργειών για την πραγματική λαϊκή αποκατάσταση την αποκατάσταση της μεγάλης πλειοψηφίας των εκμεταλλευόμενων μαζών, μέσα σε κάθε λαό και έθνος, με προσωπική τη σύμπληξη της "Ομοσπονδίας των Λαών, γενικά μιλώντας, που φυσικότερη κι αληθινότερη δεν μπορεί να είναι άλλη από τη Σοσιαλιστική "Ομοσπονδία των Λαών, τη Σοβιετική.

'Αναγκασμένος να φύγει από την πατρίδα του, όπου τόσο καλά είχε γνωρίσει και τον ξένο καταπιεστή αλλά και τον όμοιο του σορμαπατζή, τον άστο της σημερινής εποχής, τον σορμαπατζή που είχαν ένα πάντα με τον καταπιεστή τον πολιτικό, έρχεται στην 'Οντέσα ο ποιητής και συμπληρώνει τη μόρφωσή του, διασκαλοπαίδι όντας αυτός, ζώντας ανάμεσα σε πολλούς φευγαλιμένους, αναγκαστικά μεταναστευμένους έχει συμπατριώτες του. 'Απέ, κάνει το δάσκαλο και σ' άλλα μέρη και στις Ρουμανίας τα βουλγάρικα τα σχολεία έσπευσε το 1876, το χρόνο του περήφανου σκοτωμού του. 'Αν και μπορούσε πολύ καλά ο μοναδικός αυτός άνθρωπος να κάνει μ'αν αποκατάσταση λαμπρή, αν ήθελε, αν του τ'ζητάγε η καρδιά, μία καρδιά ξεχωριστή, μά, καθώς λέν οι κριτικοί του, θέλοντας να σπάσει τις άλλουσιδες της σκλαβιάς, άδιαφόρησε, περιφρόνησε τη δικιά του σκλαβιά, γράφοντας με τις άλλικες σταλαματιές του αίματός του το άφραστο, το μάγο κήρυγμα της αυταπάργησης και της αιδουσισίας: «μονάχα κείνο το κερύαλι δεν μπορεί να έξουσιαστεί, που είναι έτοιμο να χωριστεί από τους ώμους του για τη λευτεριά και το καλό άκέριας της ανθρώπινης». Μόνο σ' αυτό και μόνα τα λόγια του ποιητή μου φαίνεται πως βρίσκεται η λύση του προβλήματος για την ιδεολογική, την κοινωνική του τοποθέτηση, για την κατάταξη του σε μία ορισμένη ιδεολογία και κοινωνική τάξη, και που αυτή η τάξη δεν μπορεί να είναι άλλη από την εργατική, γενικά, που έχει πια θεωρία της τη σοσιαλιστική θεωρία, που πιστεύει σ' αυτήνη και που πιστεύοντάς την την ξεπλώνει. Του κάκου δοκιμάζουν οι άστοι οι έθνικιστές να πείσουν πως είναι δικός τους ο Μπότσεφ συρίζοντας σκόπιμα τα πράγματα κ' υποστηρίζοντας πως έπεσε τάχα για την εθνική λευτεριά των βουλγάρων, την πιο στενή, άποφύγωνα να δουν τον πιο πλατύ ορίζοντα που άγγάντευε ο ποιητής, τις ανθρωπιστικότερες ματιές που έρχονε για ένα καθολικότερο άγκάλιασμα του σύνολου της ανθρωπότητας. Κ' ένω δεν είναι διόλου σωστή ή άποψη των έθνικιστών, καθώς βλέπουμε από τα παραπάνω και καθώς μάς το αποδείχνει το σκληρό του το έργο, που θα το δούμε κι αυτό με τη σειρά, έχουμε κι άλλες αποδείξεις γραφτές για το ζήτη-

μα σε ποιους άνηκε ο Μπότσεφ, ποιους αγαπά και ποιους μισά, ποιανώνε δεινά συμμερίζεται και θέλει να τα εξαφανίσει, δεινά όχι άλλωνών, μόνο των φτωχών, του λαού, βρώντας άλιπη-τα και καμτσικωνόοντας τους δημιουργούς και προξενητές των δεινών αυτών του λαού, που δεν είναι άλλοι από τους ξένους κυρίαρχους και τους συνεργάτες τους, τους όμοια σκληρούς και καταπιεστικούς, τους άστούς, τους σορμαπατζήδες. Και να τί μάς λέει σε μία του από τις «δοιοπορικές σημειώσεις» σχετικά με την ιδιαίτερη του πατρίδα: «...Είναι ζήτημα, αν υπάρχει άλλη πόλη ή χωριό που η λευτεριά στους σορμαπατζήδες νάχει άναπτυχθεί τόσο πολύ, όσο στο Καλόφρε. Σ' αυτό το μέρος, έχτος από το μοντούρη (διοικητή) και μερικούς ζαφτιέδες (άτυφύλακες) άλλοι τούρκοι δεν είναι, κι όλο το κακό, όλη την καταπίεση την έχουνε στα χέρια τους μόνοι οι σορμαπατζήδες, οι πραχτόροι κ' οι δρετάκιδες (συνέταροι) της κ'υβέρνησης». 'Η καρδιά του όλη, όλο του το είναι εΐτανε γιομάτο από μίσος κι άγάπη, τα δυο αυτά τα πιο δυνατά στον άνθρωπο αισθήματα, άγάπη υπέροτρανη για το φτωχό, το λαό, τον κόσμο τον εκμεταλλευόμενο, και μίσος άπεριόριστο ενάντια στους μαφρους εκμεταλλευτές, τους σορμαπατζήδες, τους πνίχτες αυτούς του άναξιοπαθού λαού. 'Ετσι, το ποιητικό του έργο, το μικρό ποσοτικά αλλά ποιοτικά μεγάλο, μεγάλο γιατί το έμπνευε η ελληκρίνια του επαναστάτη, του τόσο εξελιγμένου αυτού για τα Μπαλκάνια, στα χρόνια εκείνα, επαναστάτη, συμπεραίνει κανείς πως παρόμοια αισθήματα το πλημμυράνε κ' ιδέες ανάλογες το ξεχειλάν. 'Αλλά μονάχα η παράθεση ενός τραγουδιού από τα λίγα, είκοσι το όλο, που άφησε ο Μπότσεφ, θα βεβαιώσει, άκλόνητα πιά, τα λόγια μας, τις γνώμες μας τις αντικειμενικές. Και να η κλασική «Μολίτσα» (Προσευκή) του Μπότσεφ, ο τύπος αυτός και το άριστούργημα του ποιητικού έργου του επαναστάτη ποιητή:

Η ΠΡΟΣΕΥΚΗ ΜΟΥ

«Εβλογητός ο Θεός ήμων...»

Θέ μου, ό θεέ του δικίου!

Όχι έσύ στα οφάνια εκεί,

μόν' έσύ μέσα μου πούσαι—

στην καρδιά και στην ψυχή.

'Όχι έσύ, που καλογέροι

και παπάδες σ' έβλογούν,

που οι μουρλοί τσ' όρθοδοξίας

μέ κεριά σ' εχάριστούν·

'Όχι έσύ, τους πρωτοπλάστους

πώγεις κάνε από πηλό,

π' άφρασε τον άνθρωπ' όμοιος

στη η σκλάβος να είναι δώ

'Όχι έσύ, που πατριάρχδες

έχρισες, με τους φτωχούς

τάδεφράκια μου έχεις λιώσει
μέσ' σ' τις πείνας τους καμούς·

'Όχι έσύ, που λές του σκλάβου
να βαστά, να περκαλά
και μέλλιδες μέχρι τάφο
τον έθρέφεις μονάχα·

'Όχι έσύ, θεέ του φεύτη
και του τύραννου του αίσχρου,
όχι έσύ, του άνόητου κόσμου,
είδωλο του άνθρωποχτρου!

Μόν' έσύ, θεέ του δικίου,
των φτωχών διαφεντευτή,
που όπου ναίαι θα γιορτάσουν
την ήμέρα σου οι λαοί!

Λευτεριάς άσθημα, θεέ μου,
σ' όλους άψε ζωντανά
να παλέψουν ως μπορούνε
μέ το έθνος τον όχτρο!

άντρεψε και μέ, κι ο σκλάβος
όντας θα έσηκοθεΐ
θάνατο κ' έγω και τάφο
ναύρω μέσ' στην πάλη αυτή.

Αυτή είναι η Προσευκή του Μπότσεφ, ή «Μόλιτσα μολίτσα», καθώς λέγεται στη βουλγάρικη γλώσσα, «ή Προσευκή μου». Κλασικό ένα τραγούδι καθώς είναι αυτή, δεν ξαίρουμε αν μπορούσε να μεταφραστεί στη γλώσσα μας πιο λόγια, μα μπορούμε να πούμε τόσο μονάχα, πως αποδόσαμε κάτι από την τροχαΐτη του ρυθμικότητα όσο κι από την ελληκρινή άπλότητα και πνοή του στα έλληνικά. 'Όσο για το περιεχόμενο του τραγουδιού, ό,τι εκθέτεται σ' αυτό κατατάζει, μου φαίνεται, κοινωνικά κ' ιδεολογικά το Μπότσεφ, κ' ή κατάταξη αυτή γίνεται σε βάρος, βέβαια, των σορμαπατζήδων του περασμένου αιώνα, σε βάρος των σημερινών έθνικιστών κ' άστών, που τους προγόνους τους σορμαπατζήδες τόσο τους καυτηρίασε ο Μπότσεφ μά και μίλησε με τόσο σ' ορασμό και περιφρόνηση γι' αυτούς. Και νάχρονται, μ' όλα ταύτα, σήμερα τα έγγόνα και να διεκδικούν το Μπότσεφ σαν ήρωα έθνικιστή! αυτόνα που στα στήθια του μέσα είχαν άναμμένη ή φλόγα ή ίεση για τη λευτεριά, την πλέρια έθνική λευτεριά και την ανθρωπίνη, που δε μπορεί άλλοίωτικα να πραγματοποιηθεί πάρες μονάχα κάτω από το σύστημα του σοσιαλισμού, που αυτής της θεωρίας άνεμίζοντας τη σημαία πολέμουσε!

Αυτή είναι όλη του η φιλοσοφία.

Το ποιητικό του έργο μικρό, είπαμε, ποσοτικά. Μα πως μπορούσε ναίαι με άλοιώς; Πότε πέθανε ο Μπότσεφ; Μονάχα ύστερ' από είκοσιόχρονια ζωής. Και τί πιο πολύ σε καλλιτεχνικό έργο νάφήσει ένας που ζει λίγα χρόνια κι αυτά έντατικά κι άζρα επαναστατικά, ώστε να μη μπορεί να δουλεύει και σαν τεχνίτης του ποιητικού λόγου; 'Όπωσδήποτε, τώπαμε και πιο πάνω, δεν είναι μονάχα αυτό το πνευματικό του το έργο όλο. 'Εχουμε και τάφρα του δημοσιεύμενα στον τότε βουλγάρικό τύπο που εΐτανε συντάχτης του νευρώδικος όσο και φωτισμένος.

Μέσα σε μερικά άπ' αυτά τάφρα φαίνεται όχι πιά μόνο ο άπλός συμπαθητής του σοσιαλισμού, ο ποιητής δηλ. που φιλολογεί μονάχα σοσιαλιστικά, αν ταυριάζει να μιλήσουμε έτσι για τον Μπότσεφ, μόνο ο καθάριος ο σοσιαλιστής, ο διεθμιστής, ο μαρξιστής, άς πούμε, που ζητά την παγκόσμια ένωση των εργατών γιατί είναι άδέρφια αυτοί άναμεταξύ τους, άδέρφια στα δεινά και στην τύχη. Κι' ο λόγος το φέρνει τώρα, αρχίζω παραθέσουμε έφημεριδικά του άρθρα, να πούμε δυο λόγια για την εξέλιξη του Μπότσεφ κατά το Μάρξισμό: εΐταν ο Μπότσεφ επαναστάτης-κομμουνιστής άπ' τη σχολή του Μπακούνιν, του θεμελιωτή του άναρχιστικού κόμματος. Γι' αυτό το λόγο, δε λείπαμε μέσ' άπ' τις γνώμες του, τις αντίληψές του, πολλές από τις ιδέες του ούτοπιστικού σοσιαλισμού κηρύχοντας πως «ο μαγνητισμός της πίστη είναι ή έμφύχωση» και θεωρώντας αυτή την έμφύχωση, αυτό το γκάρισμα άπαραίτητο μοχλό για την κοινωνική πρόοδο. Μα σά γνωρίσαμε, κατά το τέλος της ζωής του, τόσο κοντινής όσο ταραχώδικης, ζωής επαναστάτη, σά γνωρίστηκε με το Μάρξ, το δημιουργό, το θεμελιωτή του έπιστ μονικού σοσιαλισμού, του μαρξισμού, ή γνωριμά του αυτή με δαιτونه άλλαξε κάπως τις ιδέες του, τις αντίληψές του. 'Αντί του ίντιβιτουαλιστικού, το άτομιστικό πνέμα του ούτοπιστικού σοσιαλισμού, που είναι ο κομμουνισμός του Μπακούνιν, έγκωλοπόθηκε την ιδέα, πως «το προλεταριάτο του παγκόσμιο εΐταν και θάνα ο φορέας για όλες τις επαναστάσεις», πως «ο αιώνας των ιδιαίτερων, των ξεχωριστών προσώπων από πολλή καρπό πιά έχει περάσει κι ο ανθρωπίνης ο άιώνας, ή πάλη των ανθρωπών για τη λευτεριά άπαιτεί πολλά χέρια μαζί και μυαλά, πνέματα». 'Ετσι, με φρεσκαρισμένες τις ιδέες του από τον έπιστημονικό σοσιαλισμό, δεν μπορούσε να μην τον άπασχολήσει, άδύνατο εΐτανε να μη σύρει την πένα του γράφοντας άρθρα για τη «Διεθνή», την πρώτη, βέβαια, Διεθνή, τη Διεθνή του Μάρξ και την ίδρυση της Σόντρας στα 1864, καθώς ξαίρουμε. Και να το άρθρο για τη «Διεθνή» γραμμένο στις 23 του 'Ιούλη του 1875, ένα χρόνο πριν το χαμό του.

«Κάτω από την επίδραση των ίδιων αίτιών γεννήθηκε κι άπλώνει ή λεγόμενη «Διεθνή» που σκοπός της είναι να ένώσει όλους τους άδικημένους εργατές σ' ένα λογικό και συνεδηγτό σύνολο, για να μπορούνε με δυνάμεις κοινές να γλυτώσουν από τους εκμεταλλευτές τους και τους καταπιεστές—βασιλιάδες και καπιταλιστές και να πάλωψουν τα παραγράφα και δικαιώματα κάθε ανθρωπών να ζει λεύτερα και να θρέφεται από την άτομική του εργασία, δίχως νάναγκάζεται να θρέφει διάφορα παρτάσια, που οικείο-

ποιήθηκαν το δικαίωμα νάνα κύριοι, και σαν τέτοιον—νά ζούν παρασιτικά δίχως νά δουλεύουν. Τό σημερινό κοινωνικό σύστημα, πού ἐπιτρέπει νά ὑπάρχουν βασιλιάδες και καπιταλιστές, εἶναι ἡ κληρονομία τῶν δεινῶν τούρων και βουλγάρων, γι' αὐτό ὁ κάθε ἀδικημένος ἀπ' αὐτό τὸ σύστημα, ὁ καταδικασμένος ἀπ' αὐτό νά παλεύει με τὴν ἀνάγκη και τὴν πείνα, ὅποιος μισαί τὴ χιρνώδικη του κατάσταση και θέλει νά γλυτώσει ἀπ' αὐτή, εἶναι φίλος μας, ἀδερφός μας».

Αὐτός, λοιπόν, εἶναι ὁ πατριώτης, ὁ ἐθνικιστής, ὁ ἐθνικιστικὸς Μπότσεφ, καθώς τοῦ κολοῦν παρόμοια ἐπίθετα συγκοφαντικῶν και δυσφημιῶν τον και λερώνοντάς τον οἱ μικρόχαροι οἱ ἄστοι, οἱ πατριδοκάπηλοι, οἱ ἐκμεταλλεῦτες κάθε λογῆς καὶ ἀντάμα μ' αὐτούς, βέβαια, κ' οἱ παπάδες! "Αν ἔχει ὁ ἐπαναστάτης ποιητὴς καμιά σύνδεση με κάποιους, αὐτοὶ εἶναι ὁ λαός, ὁ λαός ὁ πραγματικός. «Οἱ δυστυχισμένοι», «τὰ δέφραφια οἱ φτωχοὶ», πού μᾶς ἀναφέρει ταχτικά ὁ Μπότσεφ, δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τὴς πλατιεῖς ἐργαζόμενες μάζες, τὴς ἀδικημένες μάζες τοῦ χωριοῦ και τῆς πόλης. Οἱ μάζες αὐτές, μὴ και τὴς ἐκμεταλλεῦνται και ποικιλόμορφα καταπιέζονται ἀπὸ τὴς κυρίαρχες τάξεις, γι' αὐτό κ' ἐνοστιχτικά εἶναι δυσφορημένες με τὴν τρωινὴ κατάσταση, εἶναι φορέας αὐτῆς ἀπὸ ἐπαναστατικά ἐνοστιχτα και τάσες γιὰ ἀλλη, γι' ἀγώνα. Τὰ ἐνοστιχτα αὐτὰ τὸν μαζῶν τὴ προσπαθοῦν οἱ πλούσιες τάξεις νά τὰ κάνουν; Κοιτάζουνα νὰ τὰ σκοτώσουν ἐμποδίζοντάς τὰ νά ξεφανερωθοῦν. Τὸν κυριώτερο ρόλο σ' αὐτὸ ἐπαιξε και παίζει ἡ θρησκεία. Μὰ μποροῦσε ἡ θρησκεία νά τὰ σκοτώσει αὐτὰ μὴ κ' οἱ ιδέες τῆς ἐρχόντουσαν μεσ' ἀπὸ τὰ διάφορα ἐπιστημονικά σωματεία και τὴς κοινωνικῆς τάξης—ἐκκλησία και τσορματζιζισμό—πού δὲν ἔχαν καμιά σχέση με τὸ λαό; Λοιπόν, ἀπ' τὴν ἀρχι-ἀρχὴ ἀκόμη, κληρὸς και τσορματζιζισμός εἶταν ξένοι με τὸ χαραχτήρα τοῦ λαοῦ. Καὶ τὸ χάσμα τοῦτο ἀνάμεσα σὲ τὰς τάξεις αὐτῶν και τὸ λαὸ ἀνοίχτηκε πὺ μεγαλὸ με τὴν κατοπινὴ ιστορικὴ ζωὴ τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ σχετικὰ με τὰ συμφέροντά τους, τὴς ἐπιθυμίες τους και τὴς τάσες. Κι ἂν προστέσουμε σ' αὐτὰ πὺς κατὰ διάφορους καιρούς, τσορματζιζιδες και κληρὸς ἐνέργησαν ἀντάμα με τὸν κατακτητὴ, τὸν πολιτικὸ καταπιεστή—τοῦς Τούρκους—γιὰ τὸ πνίξιμο σὲ αἷμα κάθε ἐπαναστατικὸ σπικουμὸ τοῦ λαοῦ σὲν καιρὸ τῆς σκλαβιάς κάτω ἀπὸ τὸν Τούρκο, καταλαβαίνουμε ἂν μπορεῖ νά συνδέει τίποτε τσορματζιζιδες και κληρὸ με τὸ λαό. Καὶ ποιά εἶταν ἡ συνέπεια ὄλων αὐτῶν; Ὁ λαὸς ὁ πραγματικὸς νά μισᾷ πὺς καὶ ἀπ' τοῦς Τούρκους τοῦς τσορματζιζιδες και τοῦς παπάδες. Μὰ τὸ ἐπαναστατικὸ αὐτὸ ἐνοστιχτο τοῦ λαοῦ,

πού ἀνιφέραμε πὺς πᾶνον, ἄραγε τὸ ἐνσαρκώνουν κάποιος; Σὲ ποιὸς βρίζει τὴν ἐνσαρκωσὴ τῆς ἡ ἐνοστιχτικῆς, ἡ ἰδιοσυγκρασιακῆς αὐτῆς ὑπόστασης τοῦ λαοῦ; Ἀπαντοῦμε: ἐνσαρκώνεται τὸ ἐπαναστατικὸ αὐτὸ ἐνοστιχτο τοῦ λαοῦ σὲ τοῦς «χαϊντούδες», τοῦς «χαϊντούκους», τοῦς δικούς μας, νά ποῦμε, «κλέφτες». Αὐτοὶ οἱ χαϊντούττες, παίρνουν ἐκδίκηση σὲ ζητήματα τῆς «τιμῆς και τῆς λευτεριάς», σὲ ζήτημα τῆς κάθε λογῆς «προσβολῆς» ἀπὸ τοῦς Τούρκους και τοῦς ... τσορματζιζιδες, αὐτοὶ εἶναι πὺς φυλάγουν «τὸ χωριὸ και τοῦς φτωχοῦς». Κληρονόμοι πᾶλε αὐτῶν τῶν χαϊντούττων ἡ χαϊντούκων δὲν εἶναι ἄλλοι παρὰ ἄνθρωποι σάν τὸν Μπότσεφ. Τοῦς τίμους αὐτοὺς χαϊντούκους τοῦς ἀγαπᾷ ὁ ποιητὴς και τοῦς τραγοῦδι, χαϊντούκος, ἄλλωστε, κ' αὐτός, χαϊντούκος καλλιεργημένος και πλατύστερος.

Κι ἂς ἐρθοῦμε σὲ σιρὰ μας. Ὁ λαός, λοιπόν, πού ἔχει κυριεμένη τὴν καρδιά τοῦ ἐπαναστάτη ποιητῆ, παίρνει μὴ προσωπικὴ θέση σὲ τὴν ποίηση τοῦ Μπότσεφ, ξεχωρίζεται με ἑσπεράδια μέσα σὲ τοῦς στίχους του. Ὁ λαὸς αὐτός, ὅπως εἴπαμε, εἶν' οἱ κοινωνικῆς ἐκείνης τάξης πὺς τὴς γιομίζουν οἱ φτωχοὶ, οἱ καταπιεσμένοι, οἱ ἀδικημένοι πὺς τραγοῦδινα μεσ' ὄλα τοῦ Μπότσεφ τὰ τραγοῦδινα και σὲς ἐξᾶστίχες στροφῆς τῆς μελαχολικῆς ἀναρχημένης «Ἐλεγείας» του, πὺς νά πὺς ἀνοίγει:

Πές μου, γιὰ πές, φτωχὲ λαέ, μεσ' σὲς δουλείας και τῆς σκλαβιάς ποὺς σὲ κούναει τὴν κοῖνα αὐτή; Κείνος πὺς τῆρῆσε, πὺς λόγῃσε σὰ χτήνος τὸ σταυρωμένο τὸ σπῆρτα τὸ πλεῖρι, γιὰ κείνος τόσα τῶρα χρόνια πὺς σὺ φέλνει: «Υπομονή, και θὰ σωθεῖ σου σὲ ἡ ψυχὴ!»

Κ' ἐνὸς τόσα ἀγαπητὰ και συμπαθεμένα σκύβει ἀπάνω σὲ τοῦς λαὸ συμπονώντας τον και περιγράφοντας τὰναξίοπαθα μαρτύρια του, γιὰ τὴν ἀρχουσα τάξη και τὴν ἐκκλησία δὲν ἔχει παρὰ μόνον μαστίγωμα, πὺς δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νά κλέβουν τὸ λαὸ, τὸ δημιουργὸ αὐτὸ με τὸν ἴδρω του κάθε ἀγαθοῦ, καθώς μᾶς λέει σὲ μὴ στροφῆ τοῦ τραγοῦδοῦ του: «Στὴν ταβέρνα»:

Κλέβουν τὸ λαὸ: τὸν κλέβει τὸ ἔμπορα ἡ ἀρχαγιά, κλέβει τον ὁ χοντραφέντης κ' ὁ παπάς σὰ λειτουργά!

Θὰ παρουσιάσουμε τὴς τῶρα ἐνὸς ἀκόμη ντοκουμέντο βγαλμένο καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὴ δόξα του τὴ δημοσιογραφικὴ. Εἴχαμε πεί παραπάνω, πὺς ἐχτός ἀπὸ τὴ δασκαλικὴ του δουλειὰ ποῦκανε σὲ βουλγαρικά σχολεῖα τῆς Ρουμανίας, ἐργάστηκε και σὲ διάφορες βουλγαρικῆς ἐφημερίδες και περιοδικὰ ζωντανὰ και περιόσια φωτισμένα ἐπαναστατικά, ἐργάστηκε σὲ βουλγαρικὸ τῶπο τῆς Ρουμανίας, ὁμοιοπαγωγέματος τὸ Βουκουρέστι και σὲ Μπραϊλα με τὸ Λιούμπεν

Καραβέλωφ, ποιητὴ κ' αὐτόνε κ' ἔνανε ἀπὸ τοῦς δημιουργοῦς τῆς βουλγαρικῆς πρόξας. Στὴν ἐφημερίδα, λοιπόν, με τὸνομα τὸ ἐπαναστατικὸ «Ζνίμε» (Σημεία), ἐφημερίδα πολιτικὴ και φιλολογικὴ, ὅπως ἐξηγεῖται, δεκατρεῖς μῆνες πρὶν τὸ θάνατό του, τὴν πρωτομαγιά, ἀρχοῦσε, τοῦ 1875, δημοσίεψε τὸ ἀκόλουθο μερτωμένο ἀπὸ σοσιαλιστικὴ ἀποψη ἄρθρο με τὸν ἱστορικὸ τὸν τίτλο «Ραζντέλια ἡ βλαντέι» (Διαίρει και βασίλευε), τοῦ δολεροῦ αὐτοῦ γνωμοῦ πὺς μὴς θυμίζει καὶ ἄλλες περιόδους τῆς ἱστορίας πὺς τῶχαν ἐμβλημα τὸν τὸ γνωμικὸ αὐτὸ, μὴ και τὴ Ρώμη, τὸ Ρωμαϊκὸ κράτος, τὴ Rem publicam (Δημοκρατία) τοῦ τέλους τοῦ 3ου αἰῶνα π.χ. τὴ Σύγκλητό τῆς δηλαδὴ και τὴν πολιτικὴ τῆς. Τὸ παραθέτομε ὁλόκληρο τὸ ἄρθρο αὐτὸ τὸ γεμάτο νεῦρο, τὸ τόσο ζωντανὸ πὺς νομίζει πὺς εἶναι γραμμένο σήμερον—πενηνταδὺ ὁλόκληρα χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ σκοποῦ τοῦ ἐπαναστάτη ποιητῆ, σάν πάρομε, μάλιστα, ἐπ' ὄψη πὺς ἡ Πρωτομαγιά, σὰ μέρα διαμαρτυρίας τῆς παγκόσμιας ἀρχαγιάς ἐνάντια σὲς ἐκμεταλλεῦτες, δὲν εἶχε ἀκόμη καθιερωθεῖ, γιατί δὲν εἶχαν συμβεῖ ἀκόμη τὰ γεγονότα τοῦ Σιάγου, πὺς γίνανε μονάχα, καθώς εἶναι γνωστὸ, σὲ 1886.

ΡΑΖΝΤΕΛΙΑ! ἡ ΒΛΑΝΤΕΙ!

Βουκουρέστι, 1 τοῦ Μᾶη 1875.

Μονάχα ὁ λογικὸς κ' ἀδερφικὸς σύνδεσμος ἀνάμεσα σὲς λαὸς μπορεῖ νά ξεουδετερώσει τὰ δεινὰ, τὴ φτώχεια και τὰ παράσιτα τοῦ ἀνθρώπινου γένους και μονάχ' αὐτὸς ὁ σύνδεσμος μπορεῖ νά ἐγκαθιδρῶσει ἀληθινὰ τὴν λευτεριά, τὴν ἀδερφοσύνη, τὴν ἰσότητα και τὴν εὐτυχία πάνω σὲ σφαίρα τῆς γῆς. Ὁ λαὸς οἱ λαοὶ εἶναι χωρισμένοι ἀναμεταξύ τους με τὴς ραδιογενεῖς πὺς σπέρνουν τὰ παντοδύναμα κράτη, συνταγματικά και δημοκρατικά, κ' ὅσο αὐτοὶ, μεσ' ἀπὸ τὴν τυφλὴ δουλικότητα σὲς θεϊκοὺς μονάρχες, ἀγανατίζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον σάν ὀχρὸς, ὅς τὰ τότε δὲ θεὰ ὑπάρχει εὐτυχία πάνω σὲ γῆ, δὲ θεὰ ὑπάρχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀρχαγία μέρα. Κυβέρνηση και τάξεις προνομοιοχες θὰ πιέσουν σὲ κάθε λαὸ και θὰ πνίγουν τὸ σπῆρτο, θὰ τῶν τὸν κόπο του, θὰ τὸν κρατοῦνε σὲν ἀμάθεια, θὰ βγατίζουν σὲ τῆρᾶ γωνο και σὲν κῆρο τῆς ἱστορικῆς του ἡλιθιότητες, κ' ἀκόλουθμα ὄλων αὐτῶν, θὰ τὸν ἐσπέρουν νά βαρδεῖ και νά χαλάει τὸν ἀδερφό του, ἡ νά χτυπῆται και νά σφάζεται μόνος του. Ἐνοεῖται, πὺς, ἂν ἴσως και μπόραγον οἱ λαοὶ νά νοιώσουν, μὴ γιὰ πάντα, πὺς βρίσκονται οἱ πηγῆς γιὰ τὰ δεινὰ τους, θεὰ πειθόνταν ἀμέσως, πὺς οἱ κύριοι και μοναδικοὶ τους ὀχτροὶ εἶναι οἱ ἴδιος οἱ κυβερνήτες τους κ' ἡ τάξη ἐκείνη τὰ παράσιτα, πὺς, γιὰ νά μποροῦνε νά περῶν τὴν ἀδεια τους και βλαπτικὴ ζωὴ τους, γίναν ψυχὴ και σῶμα με τοῦς τυράννοους και κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῶν «νομῶν» ἐφαρμόζου τὴς ἀρχῆς τῆς ψευτιάς και τῆς κλειδιάς. Βάση σὲ κάθε κράτος εἶναι ἡ κλειψιά, ἡ ψευτιά και ἡ βία. Divide et impera (Ντίβιντε ἐτ ἱμπερα—Διαίρει και βασίλευε) εἶταν τὸ σύνθημα τοῦ ἀλημονήτου ἐκείνου κράτους. ποθῆνε τὸ ἰδανικὸ ὄλων σχεδὸν τῶν ἐστεμμένων κεφαλῶν «divide et impera» εἶναι τὸ σημερινὸ σύνθημα σὲ κάθε κράτος «Διαίρει και βασίλευε!» Μὰ ποῖνε; Νά τῆς οὐσίας τὸ ζήτημα, πὺς δὲν τὸ νοιώ-

θουν ἡ δὲ θέλουν νά τὸ νοιώσουν ὅσοι τοῦς εἶναι φαρδὸς ὁ λάρυγγας και πάντα σχεδὸν τοῦς εἶναι γιομάτο τὸ στομάχι. «Διαίρει», χῶρις τοῦς λαοῦς, τοῦς ἀηκόους τους, χῶρις, χῶρις τὴς φραμίλες, χῶρις ἀδερφό ἀπ' ἀδερφό, πατέρα ἀπὸ παιδί κ' ἄντρα ἀπὸ γυναίκα και θᾶσαι σὲ ἀπόλυτος κύριος πάνω σ' ἑκατομμύρια ζωντανῆς υπάρξες πὺς θεὰ κολυμᾶν αὐτῆς μέσα σὲ δάκρυα τους και μεσ' σὲ αἱματὰ τους καθώς μέσα τὸ βούτυρο τὸ τυρὶ.

Κι ἀλήθεια, πὺς εἶναι αὐτὸ τὸ κράτος πὺς οἱ δυνατοὶ δὲν ἔχουν σὲ χέρια τους τοῦς ἀδύνατους, οἱ πλοῖσοι τοῦς φτωχοῦς, κ' οἱ κυβερνήτες τὸ λαὸ δλο;...»

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἄρθρο τοῦ Μπότσεφ σὲ βουκουρεσιανὴ «Ζνίμε» τὴν πρωτομαγιά τοῦ 1875, ἄρθρο καθαρό, κατασταλαγμένο, φιλοσοφημένο, ἄρθρο μαχητικὸ. Μεταφράζοντάς το, εἴχαμε ἐπ' ὄψη μας πὺς δίνουμε κατὶ σάμπως σήμερον γραμμένο, καθώς εἴπαμε, γι' αὐτὸ και κοιτάξαμε νά τὸ ἀποδοῦμε, ὅσο μᾶς εἶτανε μπορετὸ, πιστὰ καὶ ὠραία.

Αὐτὰ πὺς ἔχομε ἐκθέσει ὡς τῶρα, μᾶς φαίνεται πὺς καθορίζουν κ' ἀπὸ τὸ παραπάνω, πὺς διαγράφουν ἀρχετὰ ζωντανὰ τὴ φυσιογνωμία τοῦ Μπότσεφ, φυσιογνωμία σοσιαλιστικὴ σὲν τελευταία τριακονταετῆς τῆς περσμένης ἐκατονητηριάς ἀνάμεσα σὲ τοῦς λαὸ τῶν βουλγάρων, φυσιογνωμία, πρόσωπο, πὺς ἀκέραια ἡ ζωὴ του εἶτανε μὴ ἐποποιία ἀπὸ πάλη, στέρησης, ἐπιθέσεις, πίστη. Θὰ μποροῦσε, ἴσως, ὁ ἄνθρωπος αὐτός, μὴ κ' εἶχε μυαλὸ περσσότερο ἀπὸ τοῦς τσορματζιζιδες ὄλους τοῦ καιροῦ του, θὰ μποροῦσε νά βρεῖ πολὺ περισσότερα ἀγαθὰ σὲν ἴσσο μᾶς γαλήνιας γωνίας ἀνάγκης, ὅμως προτίμησε τὴν κακοτράχαλη τὴν τῆς ἀνέχους, ἀλλὰ και χῶρις νά λησμονεῖ πὺς «ἡ φτώχεια εἶναι ἐγκλημα». Μὰ ὁ Μπότσεφ—αὐτὸς στέκει ἢ ἡ ἠρωικὴ τοῦ ἀνθρώπου ὑπεροχὴ—δὲν ἠθέλε τὴν ἀπαλλαγὴ, τὴν λευτεριά ἀπ' αὐτὴ τὴ φτώχεια μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Αὐτὸ τὸ ἀγανατεῖ σάν ἐγκλημα. Ζήταγε αὐτὸς τὴς χάρες μᾶς ἀνετες ζωῆς, γιὰ ὄλους τοῦς ἀνθρώπους. Γιὰ τοῦτο και κατέβηκε σὲ τοῦς λαὸ, μίλησε μ' αὐτόνε, αὐτὸν πὺς κάθε τίμους ἀνθρώπους ἀπέσει νά τὸν ἀγαπᾷ, γιατί αὐτὸς ὁ λαὸς «θῆρφε, ποτίζει και ντύνει» ὄλους καὶ αὐτῆς εἶναι, μὴ ταῦτα, ὁ καταχωρασμένος μεσ' σὲ μὴ μείρια και τὴ δυστυχία. Γι' αὐτὸ τὸ λαὸ, λοιπόν, γιὰ τὴν λευτεριά αὐτοῦ τοῦ λαοῦ τὸ ἀταρῆαχτα σκλάβου, κάνει σὲ θεὸ του ὁ ποιητὴς μεγαλὴ θυσία, τρανή. Παράταί τὰ πάντα και μᾶνα κα ἀγαπητικὰ ἡ τετραγώνη και κατασκέπαστη με μαῦρα γένεια και μαῦρα μαλιά, ἡ ἀετόβλεμη αὐτὴ φυσιογνωμία, ἡ «χαϊντούτικη», δὲν τὰ θέλει τῆς ἀγάπης τὸ λόγια γιατί:

Ἐχῆς σὲ τέλεια φωνὴ—εἶσαι νέα μὰ κρᾶνεις, τὸ δάσος πὺς τραγοῦδε; Ἄκοῦς, οἱ φτωχοὶ πὺς κλαῖν, πὺς θρηνοῦνε; Αὐτὴ τὴ φωνὴ ποθεῖ μου ἡ ψυχὴ, κείθε ἡ καρδιά μου τραβαί ἡ πληγωμένη κεί!... πὺς τὸ μῆμα, τὸν τάφο θὰ βρεῖ!...

Και τόνως, ήθελε αυτόν υπακούοντας στη φωνή του σκλάβου λαού, πήγε και όπου βρήκε το θάνατό του. Γιατί δεν είχαν από τις ψυχές εκείνες κ' ύπαρξης πού, τραβώντας το δρόμο του Γολγοθά, μπορούσαν να δειλιάσουν για μια στιγμή και να γυρίσουν πίσω. Όχι. Τραβάει στο θάνατο αντίκρου, άτρομος, αφού τον ζητάει μόνος του, το θάνατό του που τον προφήτεψε σε κάποιους του στίχους πώς θάνατο πρώιμος. Και γιατί; Γιατί η μόνη του φιλοδοξία είναι, το μόνο βραβείο που θά ζητήσει είναι: «να πει κάποτε ο λαός: πέθανε ο φτωχός για το δικαιο και για τη λευτεριά». Έτσι, πραγματοποιήθηκε ολόκληρο το μ ό τ ο που είχε βάλει στον πρώτο αριθμό της εφημερίδας «Λόγος των Έκπατρι-σμένων Βουλγάρων» στις 10 του Ιουνίου του 1871 και που λέει: «Άγια είν' η αλήθεια, άγαπητή η λευτεριά». Σχετικά με το πρώτο μέρος του μόνου, μόλις τη δύναμη της φλογερής του καρδιάς, που γνώριζε: «γερά νάγαπάει και γερά να μισεί», σήκωσε πόλεμο ενάντια στις πλάνες του καρπού του, άγνήθηκε και χτύπησε κράτος, εκκλησία και θρησκεία, του σκοταδισμού αυτά τα μισιά μέσα κι όργανα σ' ό,τι άφορά την ολόπλευρη καταπίεση κ' υποδούλωση η άποχήνωση του λαού. Σχετικά με το δεύτερο μέρος, σηκώθηκε ενάντια σ' όλους τους καταπιεστές νοιώθοντας πώς η σκλάβιά του πραγματικού του λαού κρύβεται μέσ' στη σαπίλα του κοινωνικού συστήματος, συστήματος «σουλτάγων και καπιταλιστών». Αιτού μέσα κρύβεται η πηγή για τα κακά όλα τούρκων και βουλγάρων.

Είπαμε και στην αρχή: άν το ζευγάριωμα θεωρίας και πράξης έχει κάποια ξεχωριστή σημασία, άν έχει κάποια σημασία το να ένασχωίνεις με την πράξη σου ό,τι έκφράζεις με τα λόγια, άν έχει κάποια σημασία για τον άνθρωπο η μετάγγιση της ύψηλης πράξης στην ιδανικότητα και το άπιαστο, στο αϊθέρο της ιδέας, σε τρόπο που οι ιδέες αυτές να προβάλλουν διακεκριμένα μορφοποιημένες, έ! ένα τέτοιο πράγμα κινήθηκε στη ζωή του ο Χρίστο Μπότεφ, η μεγαλόφρων, η λάτρισα του λαού, των φτωχών, των άδικημένων αυτή ύπαρξη. Τόνο συγκρίνουν το Χρίστο Μπότεφ οι βούλγαροι κριτικοί με τον Άλέξαντρο Πητιόφι, τον ούγγαρέζο λυρικό ποιητή, που πήγε ένεργότατο μέρος στην επανάσταση των Ούγγρων ενάντια στους άστροιακούς στα 1848 και που πολεμώντας για τη λευτεριά κι αυτός σκοτώθηκε πολύ νέος, είκοσι έξι μόλις χρονών. Ο Χρίστο Μπότεφ, λέν οι βούλγαροι σοσιαλιστές κριτικοί, είναι ο Πητιόφι ο δικός μας, και δεν έχουν άδικο διόλου στη γνώμη τους συγκρίνοντας όπως συγκρίνουν ένα τέτοιο άπαράμιλλης άντιρροίας γέννημα η άποκοτιάς, μάν ύπαρξη τέλεια που ζήταγε την ευτυχία τη δικιά του μέσα στην ευτυχία των άλλων, και που γι' αυτό το ιδανικό βρήκε το

θάνατο κεί όπου τονέ ζητούσε, στα μέρη που άγάπησε και που θεριά τραγουδήσε, στα βουνα, στα δάση:

Μα κραινεις, το δάσος πώς τραγουδεί:
Αυτή τη φωνή ποθεί μου ή ψυχή,
κείθε ή καρδιά μου τραβεί ή πληγωμένη,
κεί... που το μήημα, τον τάφο θά βρεί!

Δέν πρέπει να φτιάσουμε στο τέλος της κριτικής μας μελέτης δίχως νάναφέρουμε κάτι για τον επαναστάτη ποιητή σάν καλλιτέχνη σά ζωγράφο. Ζωγράφος, λοιπόν, ο Μπότεφ δεν είναι κανέναν ξεχωριστός έτσι, που να μπορείς να τον ξανοίξεις στο παγκόσμιο πάνθηρο των καλλιτεχνών, όμως οι εικόνες των τραγουδιών του όχι μόνο, έτσι απλά, έχουν ώραότητα, αλλά είναι γιομάτες από δημοφιλία. Κι άν τον ξετάσουμε ειδικά και περιωρισμένα, έχοντας δηλ. ύψη μας μόναχα τη χώρα που τονέ γέννησε, τη Βουλγαρία, μπορούμε να πούμε άδισταχτα πώς είναι ο πρώτος μεγάλος βούλγαρος καλλιτέχνης. Θά παραθέσουμε μερικούς άκομη στίχους από το έργο του, τους κ' αλλιτεχνικώτερους ίσως, τους ζωγραφικώτερους γι' αυτό και παντολάλητους μέσα στη Βουλγαρία για να δικαιολογήσουμε ό,τι λέμε. Παραθέτουμε την άξεχαστη, τη λιτή, την περιεχτική ζωγραφία, αυτό το πολυσύνθετο πίνακα τον κλεισμένο μέσα στην άκατάληκτη στροφή του λαμβικού ρυθμού, τη στροφή, που θά την πούμε ώραία, άν είναι κ' η φύση ώραία κι άν ύπάρχουν και τεχνίτες που να εικονίζουν με τους στίχους τους η άλοιούτικα την δημοφιλία αυτή την παρθένα της φύσης:

Πήρε το βράδι, βγήκε ή Σελήνη,
άστρα γιομάτος ο θόλος προβέλνει,
βούησε το δάσος, φύσησε άγέρας,
χαίντούτικο ο Αίμος τραγουδι φέλνει.

Καιρός να τελειώσουμε. Νομίζουμε πώς όχι άπλως σκιασόραμε, αλλά κ' έχουμε ζωγραφίσει με όσα χρώματα μπορούσαμε τη φυσιογνωμία του Χρίστο Μπότεφ η Μπόιουφ, από κάθε άποψη. Άν μπορεί ν' άνηκει ο ποιητής στο στρατόπεδο το έθνικιστικό, καθώς διατείνουμε, τα οι μεγαλοϊδέατες, οι σοβινιστές, οι πατριδοκάπηλοι της Βουλγαρίας, αυτό μπορεί να το ξεχωρίσει ο καθέας απ' όσα έχουν ως τώρα ειπωθεί. Ο Μπότεφ δεν άνηκει στους έθνικιστές. Ο Μπότεφ είναι ο πιστός της άψηλής ιδέας του Σοσιαλισμού γιατί κάτω από την παντιέρα του Σοσιαλισμού άγωνίστηκε, πολέμησε, πέθανε. Βάζοντας τη σφραγίδα στη μελέτη μας, χαρίζουμε λιγόλογα το τόσο παραμυθένιο σκοτωμό του.

Άπό χρόνια βρισκότανε στη Ρουμανία όπου είχε κατεβεί από τη Βεσσαραβία γυρίζοντας απ' την Όντέσα. Στα 1876 κατορθώνει και συγκροτεί μια ομάδα, μια συμμορία πολεμιστές, και την άνοιξη της χρονιάς αυτής κατεβαίνει στον

όχο του Δούναβη το ρουμανικό για να περάσει στον άντικρου, το βουλγάρικο. Είτανε κείνες τις μέρες στα νερά του Δούναβη ένα βαπόρι άστροιακό. Να τους παραλάβει το καράβι αυτό τους συμμορίτες και να τους φέρει άντικρού, όπου ήθελαν, είχαν άδύνατο. Τι, λοιπόν, στοχάζονται; Φέροντας μαζί τους κρυμμένες στολές στρατιωτικές μπάνιουνε στο καράβι σάν έπιβάτες. Σάν άνοιχτηκε το καράβι, φοράνε τις στρατιωτικές τους στολές οι συμμορίτες και, με το όπλο στο χέρι, άναγκάζουν τον άστροιακό καπετάνο να τους βγάλει όπου θέλανε. Κάναν οι άνάτιρες αυτοί, που άτρόμητος άρχηγός τους ήταν ο Μπότεφ, άρκετούτικες μάχες με τους τούρκους, νικηφόρες, όπου σε μια που γίνηκε στην 1 προς στίς 2 του Ιουνίου προς τη βορειανή πλαγιά του Αίμου γύρω στη βουνη-σια Βράσσα, στο βροχούβουνη τη «Βόλα» σκοτώνεται ο άρχηγός, ο Χρίστο Μπότεφ.

Βρήκε το θάνατο πάνω στη μάχη, στον άγωνα, που τέτοιο θάνατο και πόθαγε, άν θυμούμαστε τη στερνή στροφή της «Μολτίβας» του:

Άντριεψε και μέ, κι ο σκλάβος
θντας θά ξεσηκωθεί
θάνατο κ' έγω και τάφο
ναύρω μέσ' στην πάλη αυτή.

Βρήκε το θάνατο που επιθυμούσε μα και που συνειδητά τραβανε κατ' αυτόνε, γιατί το θεωρούσε χρέος του κ' ύποχρέωση του, γιατί ζαίρει πώς:

Όποιος στη μάχη πέσει για την έλευτεριά,
όχι! αυτός δεν πεθαίνει! και τον πενθοφορούν
γι ή σφραγός, ή φύση και τέγρια τα θεριά,
τραγουδιά κ' οι ποιητάδες, τρανά του τραγουδούν.

«Όποιος στη μάχη πέσει για την έλευτεριά». Ποιά λευτεριά ένοούσε ο Μπότεφ, βγαίνει άναγλυφικά μέσ' από τις γραμμές έτούτης της μελέτης. Είν' αυτή όχι η στενή και με μιας φούχτας σύνορα, όχι η ταπεινή και κοντοφτέρουνη, ή μικροχαρα η πατριωτική. Κάθε άλλο. Τότε; Μά, βέβαια, ένοούσε ο επαναστάτης ποιητής την άλλη τη λευτεριά την πραγματικά έθνικη, τη λευτεριά που είναι ο σταθμός και το προστάδιο για την πλέρια λευτεριά του ανθρώπου, τη σοσιαλιστική, την κομμουνιστική. Γι' αυτή τη λευτεριά ο Μπότεφ έπεσε και γι' αυτό, άλλη θινά, λογείται κι άπέθαντος.

ΠΕΤΡΙ

MICHAEL GOLD

ΜΙΑ ΠΑΡΑΞΕΝΗ ΤΑΦΗ ΣΤΟ ΜΠΡΑΝΤΟΚ

(άπόσπασμα)

[Ο ΜΙΧΑΛΗΣ GOLD είνε νέος επαναστάτης άμερικάνος ποιητής. Γεννήθηκε στη Νέα Υόρκη στα 1894 από γονείς έβραίους μετανάστες: πατέρα ρουμάνο και μάνα ούγγαρέζα. Άπό δεκατριών χρονών πέθανε ο πατέρας του άναγκάστηκε να ζήσει μόνος του. Έγινε αλήτης, χαμάλης, χτίστης. Είκοσι χρονών έγινε άναρχικός και έβγαλε μίαν εφημερίδα στη Βοστώνη. Ταξίδεψε στην Άγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση. Τώρα είναι διευθυντής της επαναστατικής λογοτεχνικής επιθεώρησης «Νέες Μάζες» και όργανώνει ένα εργατικό θέατρο.]

(Το ποίημα αυτό δηγείται την ιστορία του Γιάννη Κλέπακ, μετανάστη έβραΐτη, που σκοτώθηκε σε μια φάμπρικα άταλαιού μέσα στη δουλειά...)

Τώρα τρεις σκεφτικοί κάνουν παράξενες σκέψεις μέσα στο κοιμητήρι.

«Ό, πάω να μεθύσω και θά μείνω για πάντα μεθυσμένος—δθ θά παντρευθώ καμιά γυναίκα, και δθ θά γίνω ποτέ πατέρας χαρούμενον παιδιών.

«Θά τα ξεχάσω όλα πιά. Δθ θάμαι τίποτε Ή ζω ή είναι μια πρόστυχη κωμωδία, όπως ή ταφή του Τζάν.»

Ένας φίλος σκέφτεται μέσα σ' άνθισμένο κοιμητήρι.

Ένώ ένας γερανός κατεβάζει τους τρεις τόννους άτάλι που έχουν μέσα το Γιάννη Κλέπακ.

(Άκουστε τα ταμπούρα της παράξενης άμερικάνικης ταφής!)

«Θά γίνω πλάστηρα, θά πλένω πατώματα. Θά γίνω πρόστυχη πουτάνα, μα τα παιδιά μου δθ θά δουλέψουν ποτέ σε φάμπρικα άταλαιού.»

Η γυναίκα του Τζάν Κλέπακ σκέφτεται, ένθ ρίχνουν χόμα πάνω στο μεγάλο άταλείνο φέρετρο.

Μέσα στον άνοιχιάτικον ήλιο, στο γλυκό άπριλιάτικο αεράκι.

(Άκουστε τα ταμπούρα της παράξενης άμερικάνικης ταφής!)

«Θά γίνω σκληρό άτάλι, πθ σκληρό απ' αυτό. Μια άπ' αυτές τις μέρες θάρρω και θά κάμω σφαίρες άπ' το κορμι του Τζάν και θά τις τραβήξω στην καρδιά ένός Τυράννου!»

Ο άλλος φίλος σκέφτεται, κείνος που άκούει. Κείνος που άκουε τα θλιβερά ταμπούρα μιάς παράξενης ταφής.

Κείνος που άκουε την ιστορία της παράξενης άμερικάνικης ταφής,

Και που γινε πρελλός σά δαιμονισμένο καζάνι με σπασμένο μαχλό.

Άκουστε τα θλιβερά ταμπούρα μιάς παράξενης ταφής!

Άκουστε την ιστορία μιάς παράξενης άμερικάνικης ταφής!

(Μετάφρ. Θ. Ν. Τ.)

ΕΝΑΣ ΠΟΝΟΣ

(Γραμμένο, για τις γυναίκες, π' έσκυφα εὐλαβικά, πονετικά, κ' άφουγκράστηκα τὰ καρδιόχτυπία τους...)

[Σημ. Ν. Έπ.—Συχνά τὸ τονίσαμε καὶ εἶναι ἴσως μιά εὐκαιρία νὰ τὸ ξαναποῦμε: ὅτι ἡ «Νέα Ἐπιθεώρηση» ἀποβλέπει πάντα μὲ συμπάθεια, στὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή τῶν νέων διανοουμένων πού δείχνουν ἔξωθεν λόγου προσπάθειες νὰ συγχρονιστοῦν μὲ τὴν ἐποχὴ τους καὶ νὰ ἀντλήσουνε τὴν ἔμπνευσή τους ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τοῦ περιβάλλοντός τους. Τὰ λογοτεχνήματα αὐτά, ὅσο κ' ἂν εἶναι στὴν ἀρχὴ ἀσχημάτιστα, ἀπομεινών καλὰ ἔκδηματά τους ἢ «Ν. Έπ.» ἔχει κάθε λόγο νὰ ἐνθαρρύνει. Τὴν ταχτική αὐτὴ τὴν τηρήσαμε ἴσως σήμερα καὶ θὰ τὴν τηρήσουμε καὶ στὸ μέλλον μὲ δὴν ἐπιείκεια μπορεῖ νὰ δεῖξει ἕνα περιοδικὸ πού πρῶτ' ἀπ' ὅλα χρειάζεται σελίδες...]

...Πρωτόγεννος! Πῆρε ὅλες τὶς μύθρες, τὶς θλίψεις, τὶς στέρησες τῆς οἰκογένειας. Ἦ σκόνη τοῦ δρόμου, πρόωρα, τῆσπιρε: τὰ μαλιὰ γύρω γύρω στοὺς κρόταφους καί, σ' ἀμμοκαλόκαρο, εἶχε ἀλκακώσει ὁ ἴδρος τῆς δουλιᾶς, βαθιὰ ραγίσματα στὸ πρόσωπό του...

Κακὸστροφήτα, ἀνᾶθητα καὶ χιλοπατημένα τὰ εἰκόσι τοῦ χρόνια σέγαν τὴν ἄλυσίδα τῆς σκλαβιάς. Ἔτσι μαρτυροῦσαν οἱ πεσμένες ἄκριες τῶν χειλιῶν του.

Τῆ μέρα ὅλη, τὸ μεστωμένο ἀνάστημα, ἔγερε σ' ἕνα καμπούριασμα μαρτυρικό, κάτω ἀπὸ τὸ ζεμάτισμα τοῦ ἡμιου, στὴ φροντίδα, στὴν ἀγωνία... στὴν κεντηρὴ πεδιμιά, μὰ τελειώσει ὅσο μποροῦσε, τὸ πελέκισμα τῆς πέτρας, πού εἶχε πάρει ἀποκοπῆς.

Τὸ μεσημέρι, ὄνιωθε, ὅταν τὰ πρόβατα σταλιζαγε κεῖ, στὸ μεγάλο δέντρο τ' ἀντικρινοῦ χωραφιού, πλάι σ' ἄλωνα, μὰ, καμιά φορὰ τ' ἀποξεχνόυσε...

Πέρασαν τόσα χρόνια. Ὀλάκερη μὰ ζωὴ!... Μὰ σάν χτές, θυμάται στὰ παιδικὰ του χρόνια, τὰ παιδιὰ, πού πῆγανε μαζί μ' αὐτόν, στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ. Τώρα, τὰ εἶδε αὐτὰ τὰ ἴδια, μὰ γυρνῶνε σπουδασμένα, ζοντολογίς... «ἄνθρωποι».

Κεῖνος μάλιστα ὁ Στρατῆς!.. Πόσα δὲν ἤξαιρε, πόσα... Κάθε βράδυ στὸ καφενεῖο, δὲ χότανε νὰ τὸν ἀκούει. Τοῦ φώτιζε τὸ σκοτισμένο του μυαλό, πού εἶτανε μερδεμένο, ἀνάμεσα σὲ τόσες ἀπορίες..

Τοῦ φλόγιζε τὰ χέλια, μὲ μὰ φωτιά. σάν ἡ φωνὴ του σκοτεινίαζε καὶ βρόνταγε, σκορ πόντας γύρω μᾶς ἀγνωστῆς, γ' αὐτόν, ἀλήθειαι, τὶς τσουχθερές ἀνατριχίλες. Ἀτσαλωμένος ἄντρας, ἤξαιρε ποῖ εἶταν τὸ «Χρέος» του τ' ἀνθρώπινο.

Πόσο τὸν ζούλευε, πόσο. Μιλοῦσε γιὰ κάποια δικαιοσύνη, ἀνταπαχτή στοὺς ἀνθρώπους, π' ἔνοιωθε ν' ἀπλώνει τὸ πανί της φαρδύ, σὰ σημαία, νὰ τὸν τυλίγει. Γιὰ κὸ τ' ἀγέρι της, γομῆτο, ἀπ' τὴς φωνῆς του τ' ἀπαλόδινα μαῖστροῦ. Ἀπίστευτο! ὁ Στρατῆς! Τὶ καμῆρι. Κι' αὐτός;.. Ταπεινὴ, χαμῶσερη, ἀλήθεια... ἡ ζωὴ του. Πόση δῆμα νὰ μάθει ὄντας μικρὸς ἀκόμα, μὰ...

Μέσα στὴν ψυχὴ του, σὰ βαρὺ τροπᾶρι, στάθηκε κείνη ἡ ὥρα ἀμίλητη, ἀζουγράφιστη καὶ τὸ σκυλὶ τὸ πεινασμένο μέσα του, π' ἄγρουλα παραφύλαγε, ὄνιωθε τώρα, μὲ λύσσα ν' ἀλυχτᾶ.. μὰ ὕστερα, σιγά-σιγά, μετέδρευε πάλι ὁ νοῦς του...

—Ἔ! ἔτσι εἶταν τὸ γραφτὸ μου. Μιὰ ὕστερη σκέψη, κἀπὶ σὰ φέξη, σὰ ξαφρική ἀχτὶδα ἡμιου, πού σινοῦρέμαι νὰ σαροσβῶσει.. καρδιοσοσμένη, τοῦ λίγωνε τὸ νοῦ.

Ἔταν τὰ λόγια τοῦ Στρατῆ. «Ἦπινα δὲν εἶναι γραφτὸ.. ὅλα, ὅλα ἀπὸ ἀνθρώπινα μᾶλιὰ μηχανεῦτηκαν».

Κι' ἀναρωπόταν: Ἀλήθεια ἄραγε; Μὰ τότες ὁ Θεός;..

Νέα ἡμίονα. μὰ θεῖ μου, μονάχα μὰ καὶ δυό; Ἔχανε τὸν μπουσούλα; ἡ μὰ ἔσβυνε, καὶ στὴ θέση της ἀναβαν τρεῖς..

Τοῦ φάνηκε τὸ κρανίο του στενὸ, καὶ τὸν πλήγωνε, τὸν πονοῦσε ἀβάσταχτα..

Δίχως νὰ τὸ θέλει, τὰ μάτια βούρκωσαν καὶ χοντρές σταλάχρες πέσανε ἀπ' τὰ πηχτὰ του ματοκλάδια, ἔτσι πού τὰ χαμῆλωσε.

Θάμιον καὶ γὼ σάν τὸ Στρατῆ ἄν... Ὅμως, τ' ἀνιστόρεμα πλατῆ, βαθὴ, τοῦττυγε τὰ φυλλοκόρδια, στὸν πόθο αὐτό. Ἀπλωσε ξανά, στὸ σφυρὶ τὸ χέρι του, πού εἶταν βρε- ἴωτο ἀπ' τὰ δάκρυα. Ἀλήθεια καὶ τὶ δάκρυα..

Κι ὅλο πελεκοῦσε. Δὲν μποροῦσε νὰ ξεχωρίσει, τὸ μυαλό του ἂν πελεκοῦσε, γιὰ τὴν πέτρα, ὅπως εἶταν ζαλιμένος πὲς ἀπ' τὸ λιπαρὶ, πὲς, στραβομένος ἀπ' τὸ βαθὺ τὸ κόιταγμα, ποῖκανε σικυφτὰ, στὴν ἄβυσσο τοῦ νοῦ του.

—Ἄντροέ! γὰ δὲς! νὰ, ἕνα σταφυλὶ φρέσκο ἀπ' τὰμπέλι. Γοργὸ κρουστό, ἀκούστηκε τὸ μῆλημα τῆς ἀγαπημένης, πού ἀθόρουβα τὸν εἶχε πλησιάσει.

Στοῦ ἡμίονο τὸ παιχνιδίσμα, φάνταξαν οἱ ῥόγες τοῦ τσαμπιού ξανθῆς, γιομάτες φῶς, κ' ὅπως τὴν κῦτταζε, μερδεύτηνε ἡ ματιὰ του, σὰ φουρνιτὸ τσουλιούρια τῶν μαλιῶν της, πού καθρεφτιστὰ μέσα στὰ μάτια της, ἀντιφρῆγιζανε μὰ κληματαριὰ βαθύσκιωτη.

Τῆς χαμογέλασε κατακόκκινος, συγχμῆμενος.. —Πόσο φοβάμαι, Ἄντροέ, μὴν εἶναι τὸ τελευταῖο πού σοῦ δῖνω.

—Γιατὶ τὸ τελευταῖο; τῆ ρώτησε.

—Τὸ βράδυ θὰ μάθεις σάν πᾶς μέσα, θὰ στὰ ποῖνε τὰ νεά.. μὰ, ἀκούμε, Ἄντροέ.. μὴ

πᾶς, μὴ.. γιατί θὰ χασεῖς, γιατί, θὰ.. χαθοῦμε ὅλο...

—Τὸ ξαίρω, μὰ μὴ σιαῖζεσαι, καὶ δὲν πιστεύω, νᾶνα ἀλήθεια..

—Ἀλήθεια, σοῦ λέω λένε πὼς στὴ χώρα βγήκε παρᾶρημα..

—Κἀτι, σὰ βούσιμα χύθηκε γύρω στατυπῆ τοῦ—ζαλιότηνε—κ' ὅπως τᾶγέρι φύσηξε, κ' ἀνατριχῶσανε τῶν μεγάλων καρδιῶν τὰ φύλλα, τοῦ δακρῶσανε τὰ μάτια.

—Ἐ! διάβολε, τώρα βροῆθηκες νὰ φουστῆξαις, εἶπε, παίρνοντας τὸ σταφυλὶ καὶ τραβῶντας μὰ ῥόγα, τὴν ἔρριξε σ' ἀνοιγμένο τοῦ στόμα, π' ἄναβε καὶ ἔσβυνε τὸ χαμῶγελο, ἐνῶ στὰ πόδ βαθεῖα του, ἡ καρδιά χτυποῦσε σάν πελώρια χαμᾶνα, στὸ μῆνυμα κάποιου σίγουρου χαμῶ.

—Ἄντροέ, σὺ καλέ μου, μέσα στὴν μπουζα τοῦ ἀφανιστῆ τοῦ χάρου, στὰ σκληρὰ κ' ἄκαρδα πανηγύρια τῶν φονηᾶδων....

Νᾶχα τὴ δύναμη, νὰ μὴ σ' ἀρίσω νὰ πᾶς, ὄχι, ὄχι...

Ἔνα κομμένο ρούχισμα, ἡ πνοὴ του, ἀντάμωνε τὸ νοῦ του, πού τώρα δάκρυ στὸ δάκρυ, μὲ ῥίγος τὸν ἀρποῦσε, καὶ τὸν ἔρριχνε στὴ μανία μᾶς νεροποντῆς, μὰ.. τὴ σκορποῦσε τὸ πῆγαν' ἔλα τοῦ ξεβιδωμένου πάλι νοῦ του, σὰ περασμένα, καὶ σ' ἀθιανά, ναι, σ' ἀθιανά, στὴν πόρτα τῆς μαυροπράσινης ὀρεφῆνας τῆς.

Σαββατόβραδο. Μιὰ πῆχυ ἀκόμα, καὶ λέπτερος θὰ πέταγε στὴν πόλη μέσα.. Τώρα, δὲ σῆγῶσε κεφάλι ἀπ' τὴν βιασύνη του.

Ὅταν τὸ τέλειωσε μὴτὴ τὸ κατάλαβε πὼς πέρασε ἀπὸ σπῆμα μονῆς, στριμωγμένα σοκάκια, μὲ χαμηλὲς σκεπὲς, καὶ βροῆθηκε στὸν ἀθλόγυρο τοῦ δικοῦ του. Ἔσκυψε μπαινόντας, σκορνώντας τὴν πόρτα.

Κι' ὅπως πάντα, πέντε χέρια ὑψώθηκαν, νὰ τὸν ὑποδεχτοῦνε.. —Ἄντροέ! Τὶ μάς κρατεῖς;—τὰ μικρὰ του ἀδέρφια.

Τοῦ παρόλυτο πατέρα τὸ βλέμμα, κρεμάστηκε στὴ μιλιὰ του, κ' ἡ σκιά τῆς μάνας, λάτρα πιστῆ, ἔτρεξε νὰ τὸν ὑποδεχῆ—καὶ νὰ τῆς δώσει στὸ χέρι, τὰ λεφτὰ πού πῆρε.

Καὶ γὰ τὸν ἑαυτό του; Μῆπως μποροῦσε νὰ στερηθεῖ τὸ ψίχαιο τῆς ἄμοιρης δικολογίας του;

Ἀμίλητος, ἀδείπνητος, πῆγε νὰ πλαγιάσει. Κἀτι, σὰ μούχλα καὶ σκουριά, τοῦ ἀνακατένε τὰ σωθικά, σὰ ζῆλη καὶ ἔμετό.

—Τὶ νάχει; ἀγρυπνῆ ἡ μάνα ἀναρωτοῦσε.. Τὰχα καὶ νὰ τῶμαθε;

Τὴν ἄκουε νὰ παρακαλεῖ.. Μὴ μοῦ τὸ βασανίσεις ἂν εἶσαι Θεός.. ὅπως σὲ λένε, δικαίως..

Ἐνοιωθε τὰ δάκρυά της, σέσα στὸ σκοτάδι, καὶ τὸ σιγανὸ της μοιρολόγι νὰ ἀνακατεῦται

μὲ τὸ βαρὺ ρουχαλιτὸ τ' ἀρῶστού. Ἐκανε πὼς κοιμήθηκε βαθεῖα. Σηκώθηκε, κείνη πῆγε κοντὰ του. Σῆγῶσε τὸ σκέπασμα, νὰ τὸν καλοσκεπάσει.

—Παδί μου. Ὅταν στῶλεγα, γιατί δὲν ἔφρενες γιὰ τὴν Ἄμερικῆ; Τώρα;—σιγῶλεγε. Ἐγειρε καὶ φίλησε τὰ πικρὰ του μαλιὰ. Ἄπαλά, ἀπὸ φόβο μὴ τὸν ξεπνήσει. Μὰ εἶδε, στὴ μουντὴ σκιά τῆς νύχτας, νὰ γυαλοκοποῦν τὰ μάτια του ὀδάνοιχα.

—Μὲ ξύπνησες μάνα, ἄμε κοιμήσου. Καὶ γύρισε ἀπ' τ' ἄλλο τὸ πλευρὸ. Τέντωσε τὰ πόδια γιὰ νὰ ξεμουδιάσει καὶ δάγκασε τὰ χέλια μορφαῖζοντας. Ἀναστέναξε. Ὁ στεναγμὸς του, πέζεψε στὴν καρδιά της, καὶ ἔζετανε γιὰ λίγο τὰ κατόφια τῆς, ἀπὸ τὴν βαρυχειμωνιά.

—Πηγαῖνο, παιδί μου.—

Κἀτι ἀναψε μέσα του. Τῆ φραντῆστηκε μονᾶχη, ἄλυσσοδεμένη, μὲ τόσες ἐπιταχτικὲς ἀνάγκες στὴ ζωὴ της αὐτῆ, πού δὲν τὴν ἔζησε, οἰγμένη στὴ δουλιὰ, νὰ σφονγγαρίζει, καὶ νὰ πλένει.. Σίγουρα κάποιος, ἀναπόφευκτος, ὄχε- τὸς, θὰ τὴν τραβοῦσε ὅταν, ἀνίκαη, δὲ θᾶχε ἀπαντοχῆ, γιὰ τὴ συντήρηση τῶν ἄλλων τῆς παιδιῶν.. ὁ χετὸς τῆς πεινας!

Γύριζε, στριφογύριζε σ' ἀχρῶνεῖο τοῦ στρώμα.. Ἀξημέρωτη αὐτῆ ἡ νύχτα ἔτρεφε τὰ σκουλίδια τῆς στὶς πληγῆς τοῦ μονᾶχιβου στοχασμοῦ του:

...Ἄραγε θὰ ξαναγυρίσω; Καὶ πὼς;

Πέρασε ὁ πρῶτος χρόνος, πέρασε κ' ὁ δεῦτερος. Ἄδικα πῆγανε ἡ μάνα κάτω, στὸ λιμάνι...

Ὁ γυῖος τῆς, δὲ φαινόταν. Ἐπεσε αἰχμῶλω ὄς; χᾶθηκε; Κάποιος τῆς εἶπε πὼς τὸν εἶδε, νὰ πελεκαίει πάλι, τὴν πέτρα.. σὰ κρῦσταλλα, γυμνὸς καὶ πεινασμένος.

Ἐνα τράνταγμα σύγκρομο, σὲ κάθε σφυριξὶα βαποριοῦ. Τριγυρισμένη πάντα ἀπὸ τὰ μικρὰ τῆς, τὰ ζυπόλυτα, βγαλιμένα πρόωρα στὴ ζητιανιά, μὰ μὲ τᾶλλα τὰ προσφραγῆμα, γιομάτα τομπᾶλες, ξεβράκωτα, μὲ μὰ ποδιὰ μονᾶχα χιλιότροπη...

Ἔτσι κ' οὔσε ὁ καρὸς κυτώντας κάθε μέρα νοσταλγικά τ' ἀπέραντα τὰ πέλαγα. Κυτοῦσε, κυτοῦσε, κ' ὅλο λαχτᾶρες ἔαφρικὲς δέγανε τὸ κορμὶ της, σάν ἔβλεπε τοὺς ἐπιβάτες νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὶς σκάλες τῶν βαποριῶν. Μὰ νὰ, προχτὲς μονᾶχα, ἦρθε ὁ γείτονας καὶ τί χαρὰ τὴν πῆρε μὰ.. καὶ πόση ζῆλεια, πόσος πόνος.. τὶ καημός!.. Κι' ὁ δικὸς τῆς, πότε;

—Καμμένη κυρὰ Ρήνη. Δὲν τὸν εἶδα πουθενὰ τὸ γυῖο σου. Ἐγὼ ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἰκόνα, μὰ, πάλι μπορεῖ καὶ νᾶνα στὴν ἄλλη, στὴν τελευταία καραβιά..

Κ' ἔτσι πέρασαν, πάλι, κάμποσες μέρες, μὲ

τους ΐδιους φουντωμένους πόθους, με τις άνει-
πωτες λαχτάρες.. Νά τον δει.. νά τον σφίξει
στη γέφυρή της άγκαλιά.. παιδάκι μου έσύ, χι-
λοπονημένο μου!

— Έρχεται τό βαπόρι με τους άιχμαλώτους;
όλο ρώταγε.

Κι' ήρθε έτσι ξαφνικά, δέν τό περίμενε τόσο
γρήγορα.. τόσο είχε χάσει τό κήλημα του χρό-
νου, και νάτην άσημογερασμένη, σκυφτή, τρα-
βηγμένη στους λογισμούς της, με σύθρηνα κ'
ήλιόχαρα μάτια, μετρούσανα μιά-μιά, τις
βάρκες.

Ήρθε ή πρώτη, ήρθε ή δεύτερη, ή τρίτη,
νά και ή τελευταία από μακριά, έρχεται, φτά-
νει. Βαστάει την καρδιά της, που πάει νά
σκάσει.

Αυτό-τρείς κυρίες, ένας μεσόκοπος και ένας
νεός, τυλιγμένος σε εδρύχωρο άδιάβροχο, στο
λαϊκό παχύ φαρδύ κασκόλ.. πήδηξε γελαστός,
δίνοντας τό χέρι στο γέρω πατέρα του, ένα, ως
έχει πάνω άρχοντα, καλοντυμένο...

— Έλα, κ' ή μαμά σου πάει νά σκάσει..
μιάς τηλεγράφησες από τό Βερολίνο, καμημένο
παιδί, δέ μιάς τηλεγραφούσες κ' από τον
Πειραιά;...

Κάποιος τους πλησίασε.

— Καλώς τον δεχτήκατε; Πήρε τό δίπλωμα
φέτος;

— Βεβαίωτα και!... ήρίστανε!

Μπήκανε βιαστικοί σ' ένα αυτοκίνητο και
έφυγαν, γρήγορα-γρήγορα...

Ένας καμπούρης βαρκάρης, που την κυ-
τούσε, γνώρισε απ' την άλλη μεριά τό μουτρό
του, κούβοντάς τό με την κάπα του, και σκου-
πιζοντας τά μάτια...

ΚΙΚΗ ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗ

Τό καθήκον κάθε καλού συν-
δρομητή μας είναι νά μās έγ-
γράψει άκόμα ΕΝΑ συνδρομητή.
Με τον τρόπο αυτό, ΔΙΠΛΑΣΙΑ-
ΖΟΥΜΕ άμέσως τον αριθμό των
συνδρομητών μας και διευκο-
λύνεται ή έκδοσή της 40σελίδικης
«Νέας Έπιθεώρησης», ΧΩΡΙΣ
ΚΑΜΜΙΑ ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΗ τής συν-
δρομής της.

Έλπίζουμε ότι ό κάθε φί-
λος και αναγνώστης μας θα
άνταποκριθεί στην έκκλησή
μας.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ο "ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ,,

(Απ' άφορμή τη σχετική μελέτη του Ι. Κορδάτου).

[Σημ. <Ν. Έπ.>—Γιά τις έπιστημονικές συζητήσεις
που μοναδικός τους σκοπός είναι ή δια-
φώτιση τής ιστορικής αλήθειας, έχοντας βέ-
βαια ός άφετηρία και βάση τη ματριοιλι-
στική μέθοδο έρευνας, οι έσολίδες τής «Νέας
Έπιθεώρησης» είναι πάντα άνοιχτές].

Στό 9ο τεύχος τής «Νέας Έπιθεώρησης» ό Ι.
Κορδάτος άνάλεσε με πλούσια επιχειρηματολο-
γία τή γνωστή ήδη άποψη, που πρώτος αυτός
διατύπωσε στό 1925 ός μάν άποσημείωση τής
<Νεοελληνικής Πολιτικής Ϊστορίας> (1). Σόμφωνα με τήν άποψη αυτή τό τρα-
γουδι «Θρήνος τής Κωνσταντινούπολης», τό
μέχρι σήμερα θεωρούμενο γιά γνήσιο δημοτικό
του XVου αιώνα, (2), δέν είναι παρά δημιούρ-
γημα των μεταγενέστερων χρόνων, των και-
νόθριων οίκομηκων όθρων, που γέννησαν τήν
προεπαναστατική ζώωση και ν' αυτήν, τήν
έθνική επανάσταση του 1821. Στό ίδιο μάλιστα
σημείωμα έκφράζει τήν όπώνια, μήπως τό τρα-
γουδι εκείνο είναι γέννημα μετεπαναστατικό
και προϊόν των μέσων του XIXου αιώνα.

Τά επιχειρήματα του Κ. είναι κυρίως τρία:
1) Ή γλώσσα του ποιήματος, που δέ μοιάζει
γιά τέτοια του 15ου αιώνα.

2) Ή συμπάθεια προς τους Φράγκους, που
έκδηλώνεται ζωηρά στους στίχους του θρήνου,
συμπάθεια άνυπόκριτη κατά τήν έποχήν εκείνη,
και

3) Ή σιωπή των άμέτρητων ιστορικών και
χρονολογών τής μετά τήν άλωση έποχής, κα-
θώς και ή μη χρησιμοποίησή του γιά προπαγαν-
διστικούς λόγους από τους όργανωτές τής άπε-
λευθέρωσης μπορούσάδης, που μολακάτα, χρη-
σιμοποίησαν γιά τό σκοπό τους αυτό ένα σωρό
τραγουδία πολυ κατώτερης άξίας.

Σχετικά με τή γλώσσα του κομματιού αυτού
μπορεί νά προσθέσει κανένας, όπερακοντιζόν-
τας τον Κ, ότι όχι μόνάχα δέ φαίνεται νά μοιά-
ζει γιά γλώσσα του 1453, μέ πως και σήμερα
Ϊως, θα μπορούσε νά χρησιμείψει θαυμάσια γιά
πρότυπο γνήσιας και άτόφιας δημοτικής. Ή

(1).—Τόμ. Ι, σελ. 22. Έκδ. Γ. Βασιλείου.

(2).—Σάν δημοτικό τό έχουν περιλάβει στις συλ-
λογές τους ό C. Fauriel (Chants populaires de la
Grèce moderne, t. II, p. 338. Par. 1824—25), ό Σ.
Ζαμπέλιος («Ασματα δημοτικά. Κέρκ. 1852, άριθ. 1,
σελ. 7), ό Αρ. Passow (Τραγουδία Ρωμεία, 1860,
άριθ. CXCIV) και ό Ν. Γ. Πολίτης («Έκλογαί από
τά τραγουδία του Έλλά. λαού, έκδ. Έστίας 1914
άριθ. 2). Δέσ άκόμα τήν έξής γενική βιβλιογραφία:
Ν. Γ. Πολίτου: «Λαογραφικά Σόμεμειτα» τόμ. Ι,
σελ. 14, έκδ. 1920 και του ίδιου: «Μελέται περί του
βίου και τής γλώσσας του Έλλαν. λαού». Μερ. Β
(Παραδόσεις), τόμ. Ι και 2, άριθ. 32 (1904). Κοίτ'
άκόμα τά περιοδικά «Παρθενών» (1873, τόμ. Γ), «Ξενο-
φάνης» (1908, σ. 436) και «Παρνασσός» (1925, τόμ. Ι, β),
όπου περιλαμβάνονται οι άξιόλογες μελέτες του
Ν. Γ. Πολίτη: «Περί έθνικού έπους των νεώτερων
Έλλήνων». «Ή Ήγ. Σοφία έν ταις παραδόσεις του
Έλλαν. λαού» και «Γνωστοί ποιηταί δημοτικών
άμάτων».

διαφορά τής διαλέκτου που μεταχειρίζεται ό
ποιητής του παραπάνω θρήνου, από τήν κατά
τις περιστάσεις άρχαία, άρχαϊζουσα, μιζοκαθα-
ρεύουσα ή μηόδημοτική διάλεκτο τής 15ης, τής
16ης και τής 17ης άκόμα έκονταετηρίδας, φαί-
νεται κατακάθαρα, σάν των παραβόλων προς
παρόμοιους θρήνους ή μονωδίες, που ή έποχή
τής έμφάνισής τους είναι άναμιχθίτητα π. χ.
μέ τή μονωδία του Κύρ Ανδρόνικου του Καλ-
λίστου (καθαρεύουσα) (1), του Παπα Συναδι-
νού του Σερραίου, του νομοφύλακα Ϊωάννου
(2) και των άμέτρητων άλλων, που προτίμησαν
τήν άνωμομία (3).

Άκόμα πιο χαρακτηριστική διαφορά παρου-
σιάζει τό τραγουδι αυτό σάν τό συγκρίνομε
με τους θρήνους εκείνους, όσοι περιέχουν και
ιδιωτισμούς π. χ. τό «Θρήνο τής Κρήτης» του
Μανώλη Σκλάβου (1508) (4) τό «Θρήνο τής Κό-
πρου» (1570) (5) ή με τον άνωμένο «Θρήνο τής
Κωνσταντινούπολης», (6) που άποδίνεται—σω-
στά Ϊως—στον ποιητή του «θανατικού τής
Ρόδου» (XVος αιώνας), τό Γεωργιλιά, που άνω
ε ναι γνωστό, δέ φημίζεται και πολυ όυτε γιά
τήν όμορφιά του στίχου του όυτε γιά τον πλου-
τό του λεξιλόγιού του (7).

Όσο λοιπόν γιά τή διαφορά τής γλώσσας
του θρήνου που άναφέραμε, σχετικά προς άλλ-
λους τέτοιους, όσοι περιστρέφονται γύρω από
τό ίδιο θέμα, δέ μπορεί νά γεννηθεί καμμιά
διαφωνία. Φρονώ μόνάχα, πως άν ή γλώσσα
μπορεί νά χρησιμείψει κατ' έρην ως μέσο γιά
τήν άνίχνηση του χρόνου τής παραγωγής ενός
άπροσδιόριστου έποχής λογοτεχνικού προϊόν-
τος, δέν είναι όμως δυνατό νά θεωρηθεί ποτέ
ως σπουδαίο και άλάθητο κριτήριο, όταν μά-
λιστα πρόκειται γιά διάλεκτο τόσο άρχαία και
τόσο πολυκόμματα εξέλιγμένη σάν τήν έλληνι-
κή. Δέ θέλω μέ τουτο ν' άρνθώ τελείως τήν
άξία του επιχειρήματος του Κ. Θέλω μόνάχα νά

(1).—Νέος Έλληνομνήμων, τόμ. Ε', σ. 211.

(2).—Περί τό γένος των Ρωμαίων τό πως έγκα-
τασταθήκαμεν και πως έχάσαμε τήν Πόλιν και όλα
τά αγαθά». (Ν. Έλληνομν. Ε', 250—56 και 219—
227).

(3).—Byzantinische Zeitschrift, XII, 267 (1908).
Άνω νόμο ν' Ανακλήμα τής Κωνσταντινούπολης
(B. Legend: Collection de monuments pour servir
á l'etude de la langue Grecque. Paris 1875) και:
Ν. Έλληνομν. τόμ. Ε και Η.

(4).—Wagner: Carmina Graeca medii aevi, 53—
61.

(5).—Δελτίον τής Ϊστορικής και Έθνολογικής
Έταιρίας, τόμ. ΣΤ (1901) σελ. 405—433.

(6).—Elliessen: Analecten der mittel- und neu-
griechischen Litteratur, III, σελ. 106.

(7).—Ό πραγματικός τίτλος του στίχοιργήματος
είναι άτέλειωτος, κατά τή συνήθεια τής προγενέ-
στερης βυζαντινής έποχής: «Θρήνος τής Κωνσταντι-
νουπόλεως ήμαλωτισθη δε υπό των Τούρκων έτει
α' υ' νγ' μηνι μαρτ' ήμερα τρίτη ώρα πρώτη
της ήμερας. Λόγος θρηνητικός και θλιβέρος και
πολλά πονετικός και άναστεναγμένος περί τής Κων-
σταντινουπόλεως και εως τον βασίλεα και περί τό
μνημοσιών, διδασκάλων και άρχόντων, και περί
τής συμφοράς και αλχηλωσίας, όπου συνέβη τής
ταπεινής τής Πόλης» και περί των αθηνών τής
Φραγγίας και όλα τά κομμάτια άρχόμενου από τό
παρόν, Φραγγέζους, Άγκλέζους, Πορτογαλέζους,
Ϊσπανιακατελώνους... και τά έξής, τά όποια ρήματα
γράφονται διαστίχου».

τό περιορισμό στα πρεπούμενα όρια, νά τό κα-
τατάξω στα έσχατα και έπισφαλή μέσα, που
μπορούνε νά μās χρησιμείψουνε γιά παρόμοιες
άποδείξεις. Και γιά νά δώσω ένα πρόχειρο πα-
ράδειγμα, παραθέτω μιά σειρά μικρών και δια-
φορετικών άποσπασμάτων:

α). Έννεπε Λητοίδης, άκός θεός έργον άνύσται
ήγεν έρ' έσπερίην νεύσαι δ' άναξ Κρονίδης...
(Ι. Δόσκαρης).

β). άπό τ' ριος και γίνονταν προσευχάς και νη-
[στείαις,
δέησες και έγκράτειες, ψαλμοδίας, λιτανείας
(Έμ. Γεωργιλιάς).

Ποιό από αυτά είναι τ' προγενέστερο; Τό
ένα μās μιλάει γιά «άκόν θεόν Λητοίδην», γιά
τόν «άνακτα Κρονίδην» κ. τ. λ. Τό άλλο πάλι
μās μιλάει γιά νηστείες και ψαλμοδίες δηλ. γιά
πράματα χριστιανικά. Άν κρίνομε, μόνο τή
γλώσσα έχοντας όδηγό μας, χωρίς νά λογαριά-
σομε, πως Ϊσως τό πρώτο νά είναι μίμηση των
άρχαιων έπιγραμμάτων, τότε άναμφίβολα θα
ποίμε, πως τό καθένα τους άνήκει σ' έποχή
πολύ διαφορετική. Κι' όμως τόσο τό ένα όσο
και τό άλλο είναι γνήσια προϊόντα του XVου
αίωνα.

Τό ίδιο άκόμα μπορεί νά συμβεί, σάν πά-
ρομε στίχους άνόμοιους, που άνήκουν σε δύο
διάφορες έποχές π. χ.:

α) Ϊστορία του Ταγιατέρα
που τήν σημερινή ήμερα
σάν αυτόν ούδέν εβάνη
εις δα' όρίζουν οι Χριστιανοί. (1)
(Ϊάκ. Τριβιλλάς, μέσα XVου αιώνα).

β) Έν' άέτον δικέφαλον στον ουρανόν άπάνω
έλαμεν ός ό ήλιος, νά μην έπίψ παράνο
άνοθεν από τό εκεί ναού του σεβασμιου... (2)
(Κασάρ. Δαπόντες, μέσα XVIIου αιώνα).

Άν εξεταστούν πάλι έπιφανειακά τά δύο
αυτά κομμάτια τότε βέβαια, χωρίς άλλο, θα το-
ποθετηθούν τό Δαπόντε στην έποχή του Τρι-
βιλλά δηλ. δύο όλκαερούς αιώνας πίσω.

Άλλά και του ίδιου άκόμα ποιητή τά έργα
μπορεί νά παραλλάξουν ούσιαστικά από γλωσ-
σική άποψη. Παίρνω στην τήν δυό άποσπάσμα-
τα άπ' τά τραγουδία του Ρήγα (τέλος του
XVIIIου αιώνα):

α). Σταυρός ύψοφται σήμερα
κ' ή τυραννία πίπτει... (3)

β). Ός ποτε, παλληκάρια, νά ζούμε 'στά στενά,
μονάχοι, σάν λιοντάρια, 'σταις ράχαις, 'στά
[βουνά] (4)

Άλλά και του ίδιου τραγουδιού οι παρα-
λλαγές είναι δυνατό κάποτε νά διαφέρουν ση-
μαντικά, σύμφωνα με τον τόπο και τό χρόνο.
Αυτό βέβαια συμβαίνει, γιατί όσο και νά είναι
πρόσφατο ένα δημοτικό προπάντων άσμα, δέ
μπορεί, με τό πάρομα των χρόνων και των
αίωνων, νά μένει άνεπηρεάστο από τήν τρα-
στια εξέλιξη, που μέσα σ' αυτήν επιβίωσε. Ένά

(1).—Em. Legrand: Collect. de monum. e.c.t.
No 3, Paris 1869.

(2).—Κ. Σάφα: Νεοελληνική Φιλολογία, έκδ.
1868, σελ. 501.

(3).—C. Iken: Ennomia; Darstellung und Frag-
mente neugriechischer Poesie und Prosa, 1827,
τόμ. II, 139.

(4).—Συλλογή Σ. Ζαμπέλιου, άριθ. 36 (1852).

όποιοδήποτε να προσαρμόζεται καθέτος και κατά συνέπεια να δριστείται λίγο ή πολύ τις επιδράσεις και τις αλλοιώσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος. Αναλυτικότερα: Σ' ένα τραγούδι που έπλεξε στο πέρασμα τών άνομοιων αυτών αιώνων, συχνά πολλές λέξεις αντικαθίστανται από το λάο (ή την τάξη που έχει συμφέρο να γίνει ή αντικατάσταση), φράσεις πλουτίζονται ή ξανανειώνονται και, από στόμα σε στόμα—κάποτε δε και με τις πολλές αντιγραφές—ύστερ' από πολλά χρόνια, έν και δε σώζεται πιά τίποτα από το αρχέτυπο, υπάρχουν ένα σωρό συγχρονισμένες παραλλαγές. (1) Οι παραλλαγές αυτές, ένω πάντα σχεδόν μοιάζουνε πολύ στο νόημα κ' έχουνε τόν ίδιο κεντρικό πυρήνα, διαφέρουν έν τούτους κατά πολλώ ως προς την έκφραση, τόσο σχετικά προς το πρωτότυπο όσο και άναμεταξύ τους. Μπορώ να φέρω για παράδειγμα τις παραλλαγές αυτού του ίδιου του «Θρήνου» (2). Το πρωτότυπο (με τη σχετική πάντα έννοια) είναι:

- Σημαίνει ο Θεός, σημαίνει ή γής σημαίνουν τα [σημαίνουν] σημαίνει κ' ή Άγια Σοφιά τó μέγα Μοναστήρι, με τετρακόσια σήμαντρα κ' εζήντα δυό καμπάναις
- α' παραλ.— Σημαίν' ο Θιός, σημαίν' ή γή σημαίνουν τα που- [ράνια], Πόγει τριακόσιας καλογορλαίς και χίλιους κα- [λογέτους] Φωνή τούς ήστ' από τó Θιό κ' άπ' την άγ- [γέλου κρσίσι] Πήραν την Πόλι, πήρανε, πήραν τή Σαλονίκη... (Passow: CXCV).
- β' παραλ.— Σημαίνει ο Θιός, σημαίνει ή γή, σημαίνουν [τά 'πουράνια, περισσότερ' κατέβηκεν από τά μεσ' ουράνια... (Ζαμπέλιος άριθ. 1).
- γ' παραλ.— (Τραπεζούνας): Την Πόλην δι τες ώριζεν ο Έλλεν Κωνσταντινον, με δεκαπέντε σήμαντρα, με δεκοχτό καμπάναις, με διάκου με άρχιερείς, τριπλάσιους παπάδες, φαλά δε όνταν έβαλλαν, εύχαριστείτ' ο Θιός μου. Σιτ έβαλλαν, σιτ ώριζαν τήμ Πόλ' τήρ Ρωμανίαν, σημαίν' ή γή, σημαίν' ο Θιός, σημαίνουν τα [ουράνια...]
- δ' παραλ.— (Τραπεζούνας): Τήμ Πόλην δι ταν ώριζεν ο Έλλεν Κωνσταντινον, ειχε πορτάρους δικλοπους, άφέντους φοβεταίρους, ειχεν άφέντην σερασκερ' του μέγαν Ίωάννην... (Πολίτης, σελ. 263).

Την ζποφή μου τοότη την ένισχδει και ή βλαση άλλων δημοτικών τραγουδιών της ίδιας ή προγενέστερης με τó «Θρήνο» έποχής, πού ή γλώσσα τους είναι έπισης όμορφη και στρωτή. Τη στιγμή αυτή έχω έν' όψη μου τó δημοτικό πού άνάγεται στην καθολόταξη της Άδριανού-

- (1).—Είναι νοητό γιατί δεν έξελίσσονται οι διάφοροι θρήνοι, πού γράφθηκαν από λόγιους ή καλογέρους: αυτό φρείνεται στο ότι οι θρήνοι αυτοί—ακατάλληλοι να συγκινίσουν την λαϊκή ψυχή—άγνοήθηκαν ή άγνοήστησαν από τó λάο άπόσως, κατά συνέπεια, έμειναν άνεπηρέαστοι από τις μεταβολές της γλώσσας.
- (2).—Οι παραλλαγές αυτές είναι πάμπολλες και άρισκονται στις συλλογές πού άναφέρουμε στην άρχή. (Ο Passow μόνο δημοσιεύει τέσσερις).

πολης («Το Κρούσος της Άντριανούπολης») και θεωρείται σαν τó πιο καλό δημοτικό τραγούδι της Έλλάδος (1361):

Τήρδονια της Άνατολής και τά πουλιά της Δύσης κλαίγουν άργα, κλαίγουν ταχιά, κλαίγουν τó με- [σημέρι... (1)

Βέβαια ή άρχική μορφή του δεν έίτανε τóυτη, άλλα με τόν καιρό, πηρε τη φόρμα πού έχει σήμερα διατηρώντας μόνο τις λέξεις έκεινες όσες άνέχεται ή εξέλιξη της γλώσσας. (2)

Σχετικά με τó δεύτερο έπειχείρημα τού Κ. πού βασίζεται στη φράση τού θρήνου: «Μόν' στείλιτε λδγο στή Φραγκία» θαρρώ, πώς πάλι μπορεί κανένας να έχει μερικές άντιρρήσεις:

Είναι άλήθεια, ότι κατά τους χρόνους εκείνους οι αγένεις Φράγκων και Ρωμπών δεν ήταν καθόλου άβρες. Μα πρέπει πάλι να διακρίνουμε προσεχτικά τις έποχές, γιατί τó παραμικρό λάθος, ή παραμικρή άπροσεξία, μπορούνε να μάζ σωφύουνε σε συμπεράσματα όλοτέλα λαθασμένα.

Πριν από την άλωση της πόλης από τó Μωάμεθ οι σχέσεις αυτές ήταν άναμφισβήτητα κάκιστες. Ακόδ βέβαια δεν ήταν άποτέλεσμα μιας άναίτιας έχθρας, ένός πλατωνικού θρησκευτικού άνταγωνισμού. Είτανε φυσική συνέπεια τού άνταγωνισμού τών δυό αυτών λαών, τών δυό αυτών οικονομικοπολιτικών συγκροτημάτων. Οι Φράγκοι ποδοσαν μιαν επικράτηση και στο άνατολικό ρωμαϊκό κράτος, οι Ρωμιοί άμυνόντουσαν, χωρίς και να μπορούνε ν' άποφεύγουν τις προτιβές. Η άλωση τέλος της Κων)λης από τούς σταυροφόρους έμενε πάντα σαν μιαν πολύ δυσάρεστη άνάμνηση και προκαλεσαν έπι άροκτους αιώνες τó ζύσιμο πολλού δηλητηρίου σε βάρος τών «φράγκων».

Είναι πολύ φυσικό, πώς ή πάλη αυτή τών δυό λαών, βοήκε μιαν πλατειαν άπήχηση στην τέχνη της έποχής. Φράγκοι και Έλληνες ποιητές δεν παραλείπουνε την ευκαιρία, για να ξεσπάσουνε σε δραμιματικούς λιβελλούς ο ένας ενάντια στον άλλο. Ο Γασμούλος ή ο Φράγκος συγγραφέας τού Χρονικού τού Μωρέως (13ος αιώνας) δεν είναι παρά ένας τρομερός περιύβριστης τού Έλληνισμού:

στιχ. 758... Τίς να πιστεύωσιν εις Ρωμαίον εις [λόγον τε εις έργον: Λέγουσιν, ότι είναι χριστιανοί, και εις Θεόν [πιστεύουν.

- (1).—N. Γ. Πολίτου: «Έκλογαι από τά τραγούδια τού Έλληνικού λαού», έκδ. Έστίας 1914, άριθ. 1.
- (2).—Αυτή είναι περίπου και ή γνώμη τού Fauriel σχετικά με τη σημερινή μορφή τού θρήνου της Πόλης. Την παραθέτω κατά λέξη: «...Car si, dans sa forme actuelle, elle ne remonte pas à l'έpoque de la prise de Constantinople, il y a beaucoup d'apparence qu'elle n'est que l'imitation, l'έcho, pour ainsi dire, de quelq'un des chants populaires qu'inspira aux Grecs contemporains cette catastrophe nationale» (C. Fauriel: Chants populaires de la Grèce moderne, Paris 1824, σελ. 337. Με αυτά δεν άμφισβητεί ο Fauriel την έποχή της γέννησης τού θρήνου, όπως γράφει ο Κ. άλλα μόνο τη γλώσσα του και τη μορφή του.

Ήμās τούς φράγκους μέφρονται, λέγουν, κατη- [γορού μες. Σκύλλους μās ονομάζουσι, και άτοι τους έπαι- [νούνται. Λέγουν, ότι είναι χριστιανοί, και βάπτισμα φο- [ροῦσιν' Αύτοι και μόνοι λέγουσιν, ότι εις Χριστόν πι- [στεύουσιν' Μετά τούς Τούρκους κάθονται, πίθουν και [εθιάζουιν, Και τίποτε οὐ λέγουσιν, οὐδέ κατηγοροῦν τους. Και μετά μās έν φράσουσιν τά κ' αναθεματίζουσιν. Είς την έκκλησίαν τους έάν συμβή Φράγκος να [λειτοργήση, Σαράντα ήμέραις λείπεται άβαλη ή έκκλησία [τους... (1)

Άλλά, όπως είπα, και οι Έλληνες της ίδιας έποχής δεν πάνε πίσω προπάντων μάλιστα, όταν πρόκειται για τó πάρομο της Πόλης από τó στρατό, πού κάτω από τó μανδύα τού Πάπα έκρυβε τις πιό ληστρικές διαθέσεις. Ένα σατυρικό τετραστιχο δείχνει καθαρά την έχθρα τών Έλλήνων προς τους Φράγκους και άποκαλύπτει, ως ένα σημείο, τά κατακτητικά σχέδια τών δυό θανάσιμων έχθρών τού Έλληνισμού:

Έχουμεν, ώ 'Αρχιερείς, δυό έχθρους μεγάλους Τους Τούρκους και τους Ίταλους τους φίλους [τους μεγάλους Οι μέν να κυριεύσωσι θελουν την Βασιλείαν, Οι δε να ύποτάξουσιν ήμῶν την Έκκλησίαν... (2)

Οι περιγραφές τέλος της άλωσης της Πόλης από τους Φράγκους, πού γίνονται από Ρωμιούς ιστορικούς, είναι πραγματικά άποτροπιστατικές, όχι τόσο για τó δραμητιγτά τους, όσο για τις ύπερβολές τους. Άζαφνα ο περίφημος «N α ν ο μ ο ς», πού έγραψε τó έργο «Σύντομος χρονική από Αδάμ την άρχην λαβούσα κ.τ.λ.» (3), αναφέρει με φρικη τά έξης: «...και έσκόλευον, έν τών όχημάτων άρξάνενοι, ού τά τω Πολιτών μόνον χρήματα, άλλα και τά τω Θεῷ άντικείμενα, ζιφηφόροι πάντες, ώ μοι, τής τών προσκωνητών εικόνων κατεδαφίσεως, και τής τών λειψάνων τών όπέρ Χριστόν παθόντων κατά τόπον έναντων άκοντίσεως! Γό δε φρικώδες και ακουόμενον ήν όρῶν τó σῶμα και α μα του Χριστού κατά γής γεόμενον και ριπτόμενον» οί δε τά τίμια τούτων δοχεία άπάζοντες, τά μεν διέθραυον, και τούς κόσμιους αυτών ένεκολλίζοντο, τά δε εις οικείας χρήσεις τών σιτιών και πομάτων παρέφερον...» (Πρόκειται για σταυροφόρους!...)

Ένας άλλος πάλι, περιγράφοντας τó ίδιο ιστορικό γεγονός αναφέρει κάτω από την επικεφαλίδα: «βεβήλου γυναικός τόλμαν άναιδεστάτην» (4) τά έξης:

- στιχ. 306. Άλλο δε παρανόμημα γέγονεν ίσον τούτου,
- (1).—Έδώ πρόκειται για την έμμετρη έλλην. παραλλαγή: «Βιβλιον της Κουγκέστας της Ρωμανίας και του Μωραίου», έκδ. Buchon (Recherches Historiques sur la Principauté Française de la Morée et ses hautes baronnies) τόμ. Ι και έκδ. Schmitt. Περισσότερα: Α. Αδαμαντίου: «Τά χρον. τού Μωρ. Δελ. Ιστορ. και Έθνολ. Έταρ. ΣΤ, σελ. 453-675).
- (2).—Α Παπαδοπούλου—Βρεττό: «Νεοελληνική φιλολογία», Άθήναι 1854, τόμ. Ι, σελ. 408.
- (3).—Κ. Σάθα: Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τόμ. Ζ', σελ. 448.
- (4).—Buchon: Recherches historiques e.c.t. Paris 1845, τ.Ι, p. 335: «Η άλωσις της Κωνσταντινουπόλεως».

Πόρνη γυνή τών άναιδών έλθοσα συν Λατίνοις Προς τόν ναόν τόν μέγιστον της τού Θεού Σοφίας, Άνόμως δ' έπισηθήσασα πός τούς άύτους έσο Άτρόμος επεκάθησεν έπάνω τού συνθηρῶν, Άδουσα μέλος πορνικόν φῶδας αυτάς διαμόνων, Και τοίς ποσίν όρηματα παίζουσα παμβεβήλων...

Άλλά δεν πρέπει ν' άγνοούμε, πός τó μίος αυτό διαλύεται σαν όμίλη από τó γεγονός τού 1453. Μόλις τó σαρκί του Τούρκου άντικατάστισε την «λατινικήν καλόπτραν», τότε σχεδόν άμέσως άρχισε να έπιδάλλεται από τά πράγματα ή άνάγκη της άνάπτυξης πνεύματος φιλοφραγκικού, γιατ' είναι νοητό, πός δε συνέφερε στην οικονομικά κορίαρη τάξη τών Βυζαντινών, πού τώρα μάλιστα ήταν όπόδουλη, να διατηρεί δυό έχθρους. Έτσι παρατηρούμε, πός εϋθός μετά την άλωση λόγιοι Έλληνες σπεύδουνε να διδάξουνε στις σχολές και τά Πανεπιστήμια της Δύσης, οι πιό γενναίοι άξιωματικοί του Βυζαντίου τρέχουνε να τοποθετηθῶν—χωρίς να τó θεωρούν άτιμία—κάτω από τις σημαίες τού Άγίου Μάρκου (1) και τών μισθοφορικών γενικά ταγματών της Ερώρης και με δυό λόγια, τόσο οι Ρωμιοί όσο και οι Φράγκοι, άρχίζουνε να διαβλέπουν στους Τούρκους τόν κίνδυνο ένσαρκωμένο και άπειλόντα να καταβροχθίσει όλάκρη τη Δύση, κάνοντας να πραγματοποιηθῶν τά λόγια τού Γεωργιλλά:

..Τόν Τούρκον άν αφήξητε την Πόλην να κρατήση, θέλει γάρ πάλιν τó θερικόν και θέλει δυναμώσει, και θέλει καταπιεί πολλούς ό σκύλους ωσαν [δράκος... (2)

Οι Έλληνες τότε άρχίζουνε ν' άποβλέπουν προς μιαν σύμπραξη τών Φράγκων κάτω από την περούκα τού χριστιανισμού, σύμπραξη, πού σ' αυτούς μόν θα έφερνε την άνάκτηση της χαμένης κυριαρχίας, στους Φράγκους δε όρισμένα πολιτικά και οικονομικά άνταλλάγματα, πού οι Τούρκοι δεν είχαν καμμιαν άνάγκη να τά παρζωρήσουν.

Γι αυτό (άντίθετα τελείως προς αυτά πού γράφει ο Κ.) τόν XV και XVI αιώνα, είναι άμέτρπη τά μνημεία τού λόγου, πού δείχνουν τη συμπάθεια και την έλπίδα τών Ρωμπών προς τους Φράγκους. Άναφέρω δυό από τους πιό αντιπροσωπευτικούς ποιητές, πού άνήκουν στον XV αιώνα, τόν Έπ. Γεωργιλλά, τó Λειμενίτη και τó Μάρκο Μουσοφύ.

Είναι πολύ γνωστό, πός στο «Θρήνο της Πόλης» τού Γεωργιλλά περιέχονται ένατο τούλάχιστον έδάρια, πού ίκετύουνε τους ρηγάδες της Δύσης να συνδράμουν κάτω από την ήγεια τού Πάπα και ν' άπολυτρώσουνε τους όπόδουλους Έλληνες.

Παραθέτω τó άπόσπασμα, πού δημοσίεψε ή'

- (1).—Πολλά τέτοια στοιχεία υπάρχουνε στο μακροσκελέστατο ποίημα τού Γΐανη Κοροναιου πού έξουμεί τά κατορθώματα τού Μερκουρίου Μπού. Ο Μπούας αυτός—Έλληνας άξιωματικός από τó Βυζάντιο—έπαιξε σπουδαίο ρόλο στους πολέμους της Βενετίας (Κ. Σάθα: Έλληνικά άνέκδοτα 1863, τόμ. Ι). Χρονογραφικά μάλιστα αναφέρω, πός τó ιστορικό ποίημα «Μάχη της Βενετίας», πού γράφθηκε από τόν Έλληνα Παρασπόνδυλο τó Ζωπτικό, έν και άγίαται στους πριν από την άλωση χρόνους (1444). έκδηλώει έν τούτους πολλή συμπάθεια προς τόν Ίάχο, τόν άρχηγό τών Ούγγρων και Πολωνών (Επι: Legrand: Les oracles de Léon le Sage e.c.t. Paris 1875, p. 53—85).
- (2).—Κ. Σάθα: Νεοελλ φιλολογία 1865, σελ. 101,

δ Κ. στη «Νεοελληνική Πολιτική Ιστορία» (1) «Αν θέλετε να βγάλετε τον Τούρκο από την

...^[Δύσειν] τον πρώτον των Χριστιανών ποιήσατε Ἀρχηγόν ^[Σας] και να ὁμορφίσουν αι γλώσσαι των Λατινῶν των Πάπαν δὲ τὸ Ἅγιον να στήσεται κεφάλι...

Ἄλλοι πάλι ὁ ἴδιος ποιητής λέει πρὸς τοὺς «ρηγάδες» ὅτι εἶναι πιὰ καιροὶ νὰ πάθουν γιὰ τὸ καλὸ τῆς χριστιανισμοῦ, τὶς διαμάχες καὶ στὸ ἐξῆς, ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Μωαμεθανοὺς συνασπισμένοι καὶ ἀποφασιστικοί:

...Τούτο καὶ μόνον λέγω σας, πλέον νὰ μὴν ἀρ-
...^{[γεῖτε,} Τοὺς Τούρκους πολεμήσατε, τοὺς Χριστιανοὺς
...^{]ἀφήτε} ἂν ἔβαραθην ὁ Θεὸς των Χριστιανῶν ταῖς μάχαίς,
...^{[δρόμησον} εἰς τὸν Θεὸν μάχαις των ὁμοφύλων(2)

Στὴν περιήγησι πάλι «Ὡδῆ» του ὁ Μάρκος Μουσοῦρος προσκαλεῖ τὸν Πλάτωνα νὰ κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ παρουσιαστῆ στὸν Πάπα ἐξ ὀνόματος ὅλου τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου πολιτισμοῦ καὶ νὰ τοῦ πεῖ—ἀφοῦ πρώτα «τοῦ ἀσπασθεῖ τὸν ἄκρατον πόδα»—τὰ ἐξῆς: «Πλεὺς γενουῦ, ὦ πάτερ, ὦ ποιμὴν, ἴλεως γενουῦ πρὸς τὰ ποιμνία σου... Καὶ ἀφοῦ ἀναμνηστῆσαι τοὺς στρατοὺς σου στεῖλε αὐτοὺς ἐναντίον των ἀνόμων καὶ αἰμοβόρων Τούρκων, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἐδόουλωσαν τὴν Ἑλλάδα, μελετοῦν ἴσθρα νὰ διαπεραιωθοῦν μὲ πλοία καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπειλοῦντες τὰ θεῶν ἐπι τοῦ αἰχένου ἡμῶν τὸν Ἰυγὸν τῆς δουλείας καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν τὸ ὄνομα τῆς Θεοῦ...» (3)

***

Σχετικὰ μὲ τὸ τρίτο ἐπιχείρημα δὲ νομιζῶ πὺς χρειάζεται νὰ γίνει καὶ πολλὴ κουβέντα. Τὸ ζήτημα ἔδω μορεῖ νὰ θετῆ μετὰ δύο ἄλλα ἐρωτήματα:

α) Εἶναι ἄραγε ὁ θρήνος δημοῖοργημα των χρόνων τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821, ὅπως ὑποπτεύεται ὁ Κ;

β) Εἶναι ἢ μῦθος γέννημα τοῦ τελευταίου πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι αἰῶνα, ὅπως ἰσχυρίζεται; Ὡς πρὸς τὸ πρῶτο ἐρώτημα δὲ χρειάζεται παρὰ νὰ ριζοῦμε μιά ματιά στὴ χρονολογία τῆς δίτομης συλλογῆς τοῦ Faurliel. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ ἔκδοσι αὐτὴ ἐγένετο ἐντὶ 1824—1825 ἢ πρὶν τὰ τρία ὡς τέσσερα μὲν χρόνια μετὰ τὴν ἐξέγερσιν. Ὁ συγγραφεὺς ἀκόμα τοῦ ἴδιου βιβλίου, παραθέτωντας (στὴ σελίδα 337, τὸμ. II) τὸ ἄθροισμα βραβίων, πὺς κατὰ τὴν ἐποχὴ πὺς μάζευε τὸ δακτύ τῆς συλλογῆς αὐτῆς, τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Πόλης εἶτανε γνωστὸ σ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ εἶχε κ' ὅλας ἕνα πλῆθος ἀπὸ παραλλαγές (4). Ὑστερα, ἄρα, αὐτὴ τὴ βραβίσιον περὶτεῖται κάθε ἄλλῃ ἀπόδειξι σχετικὰ μὲ τὸ ὅτι ὁ «θρήνος τῆς Πόλης» δὲν εἶναι ποίημα μετ' ἐπανάστασι.

(1).—Σελ. 38.

(2).—Ellissen Analecten der mittel und neugr. Lit., III, 184. Ἐδὼ μὲ τὴν φράσιν «των χριστιανῶν ταῖς μάχαίς» ἐννοεῖ τοὺς πολέμους των Λαῶν τῆς Δύσεως ἀναματαῖ τοὺς καὶ ὅχι τοὺς ἀγόνους των Φράγκων μετὰ τοὺς Ἕλληνας, πὺς εἶναι πολὺ προγενέστεροι.

(3).—Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο εἶναι κατὰ μετάφρασιν τοῦ ἡλ. Βουτιερῆ (Ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, τόμ. I, σελ. 282—286).

(4).—Αὐτάμα, πὺς δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ ἀκόμα πὺς παλιὰς συλλογῆς, ἔδωσεν π. χ. τὰ Carmina popu-

...Ὡς πρὸς τὸ δεύτερο ἐρώτημα ἔχω νὰ παρατηρήσω, πὺς ἀκριβὲς θὰ εἶταν περίεργο, τότε μόνον, ἂν ὁ θρήνος ἀναφερόταν ἀπὸ σύγχρονους μετὰ τὴν ἄλωση ἢ ἀμέσως μετ' ἐπ' αὐτῆς ἱστορικοὺς ἢ συλλέχτες. Ἡ παρατήρησί μου τοῦτῃ βέβαια φαίνεται κατ' ἀρχὴν ὡς ὑπερβολικὴ νομίζω ὅμως, πὺς δὲ θὰ θεωρηθεῖ τέτοια, σὰν λάβουμε ὑπ' ὄψιν μας, πὺς τὰ δημοτικὰ τραγούδια εἶναι μὴ ζωντανὴ παράδοσι, ἕνα μνημεῖο τοῦ λόγου ἄγραφο, ὅπως εἶναι ἄγραφο καὶ τὰ ἔθιμα, πὺς ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἄμεση πηγὴ τοῦ δικαίου.

Ἀπὸ τὴν τεράστια νομοθετικὴ ἐργασία, πὺς πραγματοποιήθηκα πρῶτα στὴ Ρώμην (μὲ τὸ Δωδεκάεδλο, τὶς ἄπειρες leges, τὰ edicta καὶ τὰ senatus consulta) καὶ ὕστερα στὴν Ἑλλάδα (μὲ τὴν ἀπέραντη νομοθεσίαν τοῦ Ἰουστινιανουῦ, μὲ τὶς constitutiones, μὲ τὶς συλλογῆς των Ἰσαυρῶν κτλ.) δὲ βρέθηκα ὅτι ἕνα εἰδικὸ ἔργο, πὺς νὰ περιέχει τὰ ἔθιμα καὶ νὰ τὰ περιεῖχον ὡς τὰ χρόνια μας, ἀκέραια, ὅπως διασώθηκαν ἔργα νομικῶν καὶ νομοθετικῶν ρωσικῶν κατὰ 8 καὶ 11 αἰῶνας πὺς παλιὰ ἀπὸ τὰ Βασιλικά του Λεόντα του Σοφοῦ.

Τὸ ἴδιο ἐγένετο ἀκριβὲς καὶ μὲ τὰ τραγούδια: Τὰ μακροπέλαστα καὶ δυσκολοζώνετα στιχογραφήματα των καλόγερον καὶ των λογιωτάτων, πὺς ποτε δὲν μποροῦσαν νὰ ζωντανέψουν ἐπὶ τῆς ψυχῆ τοῦ λαοῦ, διασώθηκαν περιφραμα, γιὰ τὸ ἀθάνατον καὶ ἀνιστορῆ τῆς ἀποστήθισις, εἶχαν ἀναγκάσει τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ τὰ διατηρήσουν γραφέντας τα σὲ βιβλία, ἀπ' ὅπου τὰ ἐσκόπωναν οἱ μεταγενέστεροι καὶ ἀπ' αὐτοὺς οἱ σύγχρονοί μας. Ποῖος ὅμως ὁ λόγος νὰ γραφτοῦν τὰ δημοτικὰ τραγούδια τότε; Μήπως ἀπὸ πρόνοια γιὰ τοὺς μεταγενέστερους λαογράφους;

Τὸ γεγονός ἄλλως τε, πὺς νὰ μὴν ἀναφέρεται ὁ «θρήνος» κατὰ τοὺς πὺς παλιὺς αἰῶνας, δὲ μπορεῖ ν' ἀποτελεῖται παρὰ μιάν ἀσημάνητον ἐνδείξι καὶ ὅχι μιάν ἀπόδειξι. Ὁ ἀνεπίτητος σχεδὸν Μεσαίωνα, μὲ τὴν πρόστυχη σὲ ποιότητα μὰ τεράστια σὲ ποσότητα λογοτεχνικὴ παραγωγή, ἔχει ἀκόμα νὰ μᾶς ἐκπλήξῃ μετὰ πολλῆς τοῦ ἰδιορρυθμίας. Γιὰ τὴν καταδικάσουμε ὡς νόθον τὸ «θρῆνον τῆς Πόλης», πὺς δὲ φτᾷε καθόλου ἂν ἡ ἀστικὴ τάξι τῆς Ἑλλάδος τὸν ξεκόλλησε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ του, γιὰ νὰ τὸν μεταχειρισθῆ, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα μνημεῖα, ὡς μέσο ἰδεολογικῆς ἐπιρροῆς πανοῦ στὶς μάζες; Ὡστε καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦτῃ βρισκὼ ζήτησι τὴν γνώμη τοῦ Κ. Τελειώνοντας ὅμως, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, πὺς ἔρευνες ὅμοιες μ' αὐτῆς, πὺς μᾶς χαρίζῃ κάθε τόσο ὁ Κ. καὶ ὅταν ἀκόμα δὲν καταλήγουν σὲ λαμπρὸς καὶ πολυτίμους ἀλήθειαι, σὺν ἀπὸ τῆς «Ἐθνικῆς Ἐπανάστασι τοῦ 1821», προάγουν τὸ προλεταριάτον, γιὰ τὸ συνηθίζον νὰ ψάξω καὶ ἐξ ἄπὸ τὸ παραδεγμένο, τὸ ἐπίσημον, φετοκαθηματικὸ, πὺς πολλὰ φορὲς δὲν εἶναι παρὰ μὴ παγίδα τῆς κεφαλαιοκρατίας. Κι' ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦτῃ ὁ Γιάννης Κορδάτος εἶναι πολὺ τιμῶν.

E. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

laria quae olim in Graecia collegerat Urilchus κ.λ.π. Εἶναι ἀλήθεια, πὺς ὁ «θρήνος τῆς Πόλης» δὲν περιέχεται στὴ σπουδαία συλλογὴ τοῦ N. Tomasco: «Canti populari» (Venetia 1821 t. III) καὶ στὴν ἀσημάνητον τοῦ Th. Kind: «Τραγούδια τῆς Νέας Ἑλλάδος» (Leipzig 1833). Μὰ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς χρονολογίας τῆς ἔκδοσις τους, οἱ συλλογῆς αὐτῆς εἶναι μεταγενέστερες τοῦ Faurliel καὶ συνεπὲς ἀρχαιότερες γιὰ τὴν περίπτωσιν τοῦτῃ.

W. ASSMUS:

Ο ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΟΡΑΣΗΣ(*)

Ο ΜΠΕΡΓΚΣΟΝ ΚΑΙ Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΙΣΜΟΥ (ΙΝΤΕΛΛΕΚΤΟΥΑΛΙΣΜΟΥ).

I

[Δίνουμε σήμερα τὸν πρόλογο τῆς μελέτης πὺς προαναγγείλαμε ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος μας, καὶ τὸ ὑπόλοιπον σὲ δύο συνεχῆ φύλλα τῆς «Νέας Ἐπιθεωρήσεως». Δυστυχῶς ὁ χρόνος τοῦ περιοδικοῦ δὲ μᾶς ἐπέτρεψε νὰ δώσουμε μᾶζι μὲ τὸν πρόλογο καὶ ὁλόκληρον τὸ πρῶτον μέρος καὶ ἀναγκαστήκαμε νὰ χωρίσουμε τὴ μελέτη σὲ τρία μέρη].

Ὁ Μπέργκσον ἀπόχτησε μέσα στὴ νέα ἀστικὴ φιλοσοφία μεγάλο ὄνομα καὶ εἶναι τὸ κέντρο των συμπαραβίων ὅλου τοῦ ἀστικοῦ κόσμου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Τὰ ἔργα του ἔχουν ἐξαπλωθεῖ τόσο στὴν Εὐρώπη ὅσο καὶ πέραν τοῦ Ὁκεανοῦ. Οἱ φιλοσοφικὲς του ἰδέαι ἔχουν ἐπιχεράσει διάφορα στρώματα ἀναγνωστών: ἀστικὸν φιλόσοφον, ψυχολόγον, κριτικὸν καλλιτέχνην καὶ μυστικιστῆς, ὅλοι αὐτοὶ ἀντιλθὺν δυνάμεις ἀπὸ τὴν παρακαταθήκη των ἰδεῶν τοῦ Μπέργκσον.

Ἡ τεράστια, ἀληθινὰ, ἐπιτυχία τῆς φιλοσοφίας τοῦ Μπέργκσον μέσα στους ἀστούς διανοούμενους δὲ μορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ μόνον ἀπὸ τὰ ἀτομικὰ προσόντα τοῦ Μπέργκσον, μὲ τὸ μεγάλο φιλολογικὸν του ταλέντον καὶ μὲ τὸν ἰδιαίτερον καὶ ἀτομικὸν του τρόπον ἀνάπτυξις καὶ σύνθεσις. Μόνον τὸ ἀστικὸν περιορισμένον πνεῦμα μορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιρροῆς καὶ ἐξάπλωσις των ἰδεῶν τοῦ Μ. μὲ τὰ προσωπικὰ του χαρακτηριστά. Ἄλλωστε τὸ ταλέντον τοῦ Μ. δὲν εἶναι διόλου συναρπαστικόν. Βέβαια ὁ Μπέργκσον εἶναι θαυμάσιος καὶ προικισμένος συγγραφεὺς, ἀλλὰ τὸ λεπτὸν καὶ γοητευτικὸν τοῦ στυλ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ σκεπασθῇ τὶς μεγάλες του φιλοσοφικῆς ἐλλείψεις. Οἱ περιγραφῆς του ἔχουν τὸ ἐλάττωμα τῆς ἐπανάληψις καὶ τῆς μακρογορίας καὶ τοῦ στυλ του ξεπέφτει πολὺ συχνὰ στὴ ρητορεία. Οἱ υπερπλοῦσις ἐπικονικῆς του συγκρίσεις καὶ τὸ μεταφορικὸν ὕψος βαραίνουν τὸν ἀναγνώστην καὶ πνίγουν τὸ ἐπιστημονικὸν μέρος. Οἱ τελευταῖαι αὐτῆς, δὲ βοηθοῦν διόλου στὴν διασαφίσι τοῦ κειμένου. Ἡ πρωτοτυπία τοῦ Μπέργκσον πὺς τόσο

(*) Ὁ ὅρος Intuition δὲν ἀποδόθηκε ἀκόμη σὲ ὅλην τὴν σημασίαν στα ἑλληνικά. Ἀπὸ τὶς προτεινόμενες λέξεις: «διάσθησι», «ἐνθροῦσι» ἀκόμη δὲ καὶ «διόρασι» καὶ «ἐναίσθησι» εἶναι προτιμότερη ἡ «ἐνόρασι».

ἐξυμνεῖ ὁ James δὲν εἶναι τόσο ὅσο ἀφίνει τὴν ἐντύπωσιν, πραγματικὴ. Εἶναι ἀληθινὸν ὅτι ὁ Μ. προτιμᾷ νὰ κρατεῖ τὴν πηγὴ των φιλοσοφικῶν του ἰδεῶν μυστικὴ. Ἡ πρωτοτυπία τοῦ στυλ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀπόδοσις των ἰδεῶν του ἀπατοῦν τὸν ἀναγνώστη ὅσον ἀφορᾷ τὴν πραγματικὴν τους προέλευσιν καὶ τὴν χρονολογία τῆς ἐμφάνισις τους.

Ἄλλωστε ἕνα μεγάλο ταλέντον δὲν ἀρκεῖ καὶ δὲν ἐξηγεῖ τὴ μεγάλη λαϊκότητα. Ἡ δύναμις τῆς ἐπιρροῆς μανῆς ἰδεολογίας καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ τῆς ἀξία ἐξαρτῶνται πολὺ λιγότερον ἀπὸ τὸ ταλέντον καὶ τὴν πρωτοτυπία τοῦ συγγραφέα παρὰ ἀπὸ τὸ βαθμὸν τῆς σχέσις καὶ συμφωνίας των ἰδεῶν τοῦ συγγραφέα μὲ τὰ κοινωνικὰ ἐκεῖνα στῆματα των ὁποίων τὶς ἰδέαι ὁ πρώτος θέλει νὰ ἀποδώσῃ. Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία καὶ ἡ μεγάλη ἐπιρροὴ τοῦ Μπέργκσον εἶναι πρωτίστως ἔργο τῆς γενικῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας καὶ ἰδεολογίας. Ἡ ἐπιρροὴ δὲν μορεῖ νὰ εἶναι ποτε ἄλλως μὴ παθητικὴ ἀναγνώσις, μὰ ἀντανάκλασι στὴν ὁποία λείπει κάθε θέλησι, ἢ μὰ ἀφομοίωσι ξένων ἰδεῶν ἀλλὰ εἶναι ταυτόχρονα ἡ ἐκφρασίς μᾶς ἐνεργοῦσις θέλησις, τὸ συμπέρασμα μᾶς ἐκλογῆς, μὰ πράξις προτίμησις καὶ ἀναγνώρισις. Τέλος μᾶς ἐπιχεράει ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον αἰσθανόμεστε τὴν ἀνάγκην, ἐκεῖνον πὺς μᾶς ἐνδιαφέρει.

Ἀναγνωρίζοντας τὸ λόγον τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Μπέργκσον, ἀναγνωρίζεαι κανεῖς τὶς ἰδεολογικῆς ἀνάγκαις τῆς νέας ἀστικῆς διανοήσεως.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Μπέργκσον ταυρίζεαι στὴ θεμελιώδη ἀντίφρασι τῆς σημερινῆς ἀστικῆς ἰδεολογίας, ἀν ἴσρησι πὺς βρῖσκεται στὸ ὅτι ὁ ἀστικὸς διανοούμενος ἀπὸ λόγους ἀντικειμενικῶν πὺς πὺς βρῖσκονται στὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἴδιας τῆς τάξις, ὑποχρεοῖται νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ νὰ ἀρνεῖται ταυτόχρονα τὴν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης. Ἀπ' ἐνός ἀναγνωρίζεαι ὅτι ἡ ἐπιστῆμιν εἶναι ἡ πιστὴ εἰκόνα τῆς πραγματικῆς ὑπαρξίς. Ὡς μηχανικὸς, φυσικὸς, τεχνικὸς, χημικὸς κτλ. ἀναγνωρίζεαι τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης βρισκόμενος προστώτῃ σὲ ἀπειρα παραδείγματα πὺς τὸν προσφέρουνται καθημερινὰ καὶ τὰ ὁποῖα τὸν ἀποδείκνουν τὴν ἀπέραντη ἐξέλιξιν των παραγωγικῶν δυνάμεων, τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τεχνικῆς καθὼς καὶ μὲ τὸν ἀριθμὸν, πὺς ὁλοένα καὶ μεγαλύνει, των ἐφευρέσεων καὶ τελειοποιήσεων.

Γιὰ τὸ λόγον αὐτὸ ἀναγνωρίζεαι ἀνεπιφύλακτα τὴν δύναμιν τῆς ἐπιστήμης. Ζαίρει ὅτι ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς καὶ των θετικῶν ἐπιστημῶν ἐξαρτᾷται καὶ ἡ ἐξέλιξιν τῆς ἴδιας τῆς τάξις του, ἡ οικονομικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς δυνάμει ἀκόμη.

Ἀπ' ἐτέρονον ὅμως οἱ μεγάλες ἀντιφάσεις τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας των ὑποχρεοῦνται

νά είναι κάπως σκεπτικιστής απέναντι της βαρύτερης επιστήμης.

Ενώ οι εκπρόσωποι της μπουζουαζίας αναγνωρίζουν την πρακτική και τεχνική αξία της επιστήμης, δείχνουν συνάμα και τη μεγαλύτερη δυσπιστία στη θεωρητική της αξία, δηλαδή στη δύναμή της να εννοήσει και να εξηγήσει την πραγματικότητα στην αντικειμενική της οδία όπως και τους όρους της εξέλιξης της. Η αναγνώριση της θεωρητικής δύναμης της επιστήμης υποχρεώνει σε συμπεράσματα τα οποία το άσπικ πνεύμα δεν μπορεί σήμερα να δεχτεί. Η αναγνώριση των επιστημονικών θεωριών ως έκφρασης των νόμων της πραγματικής ανάπτυξης της φύσης και της κοινωνίας οδηγεί αναγκαστικά στη θέση του ζητήματος του περιεχομένου, της συνέπειας και της δυναμικότητας των νόμων αυτών. Η αναγνώριση μιας αντικειμενικότητας και του αντικειμενικά νοουμένου χαρακτήρα της νομοτέλειας της ιστορικής εξέλιξης ακολουθείται φυσικά από το ερώτημα ποιό ρόλο έχουν να παίζουν οι τάξεις της σημερινής κοινωνίας σύμφωνα με τη νομοτέλεια αυτή, ποιές είναι οι τάξεις τους τόσο για το παρεχόμενες όσο και για το πιο μακρινό τους μέλλον και ποιός είναι ο άμεσος προορισμός τους. Ακριβώς όμως για ένα τέτοιο πράγμα, ή νέα άσπικ τάξη είναι ολόκληρα αντίθετα. Το θάρρος της θεωρίας και ή δίψα της θεωρητικής μελέτης μιας τάξης έχουν τα όρια τους. Σε κάθε ώριμη εποχή εξαρτώνται υποκειμενικά από την ψυχολογική κατάσταση της ώριμης τάξης, και αντικειμενικά από τους όρους της ανάπτυξης και την σταθερότητά της.

Η ιστορική θέση στην οποία βρίσκεται σήμερα ή άσπικ τάξη την αναγκάζει να απορρίψει ολόκληρα την πίστη στη δύναμη της επιστημονικής σκέψης. Η πίστη στην επιστήμη δεν είναι για τη σημερινή άσπικ τάξη παρά ή καθαρή αναγνώριση του ότι και πολύ απομακρυσμένου μέλλοντός της. Δεν έχει σήμερα τη δύναμη μιας τέτοιας αναγνώρισης. Η μπουζουαζία δε θέλει να άνευσει το μέλλον της γιατί ή ένατένιση αυτή δεν της προσιονίζει τίποτε το ευχάριστο μ' όλο που δεν μπορεί και να άγνοήσει ολόκληρα.

Είναι λοιπόν υποχρεωμένη να δικαιολογήσει την άδιαφορία αυτή με ιδεολογικά επιχειρήματα. Ο φόβος της, ή άβεβαιότητά της, οι επιθυμίες της και οι δυσπιστίες της πρέπει να άναρθούν σε μεθοδολογικές άρχές και να αποχτήσουν ένα μίνιμουμ αντικειμενικής πειστικότητας. Σε κείνον που φοβάται το μέλλον του δεν του άπομένει παρά να πείσει τον εαυτό του και τους άλλους ότι δεν άξίζει να το θρευνά κανείς άφου είναι βέβαιο πως δεν είναι δυνατό να προβλεφθεί. Μεταφρασμένο όλο αυτό στη φιλοσοφική γλώσσα θα πεί ότι ή αναγνώριση

της θεωρίας δε μπορεί να περιλάβει και τη νομοτέλεια των φαινομένων. Η άδυναμία αυτή να το εννοήσουν δεν είναι κάτι το τυχαίο, ή άνάγκη μιας ώριμης μόνο ιστορικής περιόδου άλλα έχει χαρακτηρισμό άρχων.

Η παραίτηση από κάθε έρευνα της νομοτέλειας στη φύση είναι μόνο δυνατή όταν υπάρχει μια βασική και ριζική δυσπιστία στη δύναμη της επιστημονικής θεωρίας. Μια τέτοια όμως δυσπιστία, άπαιτεί να θέσουμε υπό κριτική όχι κάθε επιστήμη χωριστά με την ιδιαίτερη μεθοδολογία της άλλα την επιστημονική κοσμοθεωρία και την επιστημονική μέθοδο ως τέτοια. Κ' έτσι δυσφημίζεται το κυριώτερο μέσο της επιστημονικής έρευνας. Το κυριώτερο αυτό μέσο είναι ή διανόηση ή οποία από την κατώτερη της βαθμίδα ξεψουδά ως στην άνωτερη ή τη διαλεκτική σκέψη. Η κριτική μεταχειρίζεται τη διανόηση ως το σπουδαιότερο όργανο της έρευνας. Όταν έφτασε κανείς στη βεβαιότητα ότι ή διανόηση δε μπορεί να είναι το όργανο αυτό ακριβώς της έρευνας της αλήθειας, τότε πρέπει και να παραιτηθεί από τη μελέτη της νομοτέλειας των φαινομένων. Το κοινωνικό σύνολο της μπουζουαζίας σήμερα υποχρεώνει τους άσπικ φιλοσόφους σε μια κριτική της νοημοσύνης, της διανόησης, της λογικής, της γνώσης των επιστημονικών θεωριών και συστημάτων. Η κριτική της διανόησης δημιουργεί ένα *conditio sine qua non* της ιδεολογικής ύπαρξης της μπουζουαζίας.

Αυτή ή κριτική ή οποία επιβάλλεται από την ίδια την ύπαρξη της τάξης αυτής οδηγεί την άσπικ σκέψη στην αντίφαση που αναφέραμε.

Η άπόλυτος «διανοητική» επιστήμη, επομένως εκείνη που οδηγεί σε μια κατανόηση της πραγματικότητας αυτής καθ' εαυτήν, δημιουργεί *de facto* ένα από τους σπουδαιότερους όρους της ύπαρξης και ανάπτυξης της σημερινής κοινωνικής μορφής. Η επιστήμη συσσωρεύει τη μια μετά την άλλη τις εφευρέσεις κ' έτσι μεγαλώνει καθημερινά την έξουσία του άνθρώπου άπάνω στη φύση. Κ' έτσι φτάνουμε σε μια έκδηλη αντίφαση. Από το ένα μέρος προσπαθεί ή άσπικ τάξη σήμερα να έκμεταλλευτεί κάθε επιστημονική εφεύρεση ή οποία υποβοηθεί την τεχνική, οικονομική και πολιτική της δύναμη, από το άλλο μέρος δεν άγνωρίζει στην επιστήμη και διανόηση καμιά δύναμη πραγματικής αντίληψης της αλήθειας.

Αυτή ή αντίφαση υπάρχει και στη φιλοσοφία του Μπέργκσον.

Η φιλοσοφία του άνταναικλά τη χαρακτηριστική αντίφαση της άσπικ τάξης: σ' αυτή βρίσκει την άπόλυτη έκδήλωσή της, δηλαδή από το ένα μέρος υπάρχει ή μεγαλύτερη έπίγνωση στην επιστήμη από το άλλο μέρος ή μεγαλύτερη δυσπιστία στη θεωρητική της δύναμη. Η

ιστορική αξία του Μπέργκσον βρίσκεται στο ότι ήξευρε να δώσει στο ψυχικό πόνο της κατάπτωσης της τάξης του μια έκφραση που διατηρούσε, άλλοηότο το διανοητικό κύρος αυτής της τάξης. Ότι ο Μπέργκσον έκρυπτοίχε τη διανόηση είναι δευτερευόν ζητήμα, άπλούστατα καθώς από του Μπέργκσον κ' ύστερα άπ' αυτόν ύπήρξαν πολλοί «κριτικοί» που καταπολέμησαν τη λογική και τη διανόηση με λίγη ή πολλή επιτυχία. Το κακό είναι ότι ή κριτική του Μπέργκσον—κριτική που στο βάθος της είναι άπολύτως άρνητική, νηλιμιστική και που χαρακτηρίζει την βαθειά κατάπτωση της Φιλοσοφίας—άπόχτησε μια μορφή που στην πρώτη ματιά, με ένα έπιπόλαμο κύμα, κάνει εντύπωση μιας θετικής δημιουργικής δύναμης. Το γιομάτο πάθος ύφους του Μπέργκσον τραβάει και κάνει στην άρχη την εντύπωση μιας πνευματικής δρασεορότητας. Σε κάθε του «όχι»—έκδήλωση σκεπτικισμού—άντιπαράθετεί ένα «ναί» γεμάτο εντύπωση (effet). Ενώ άπορρίπτει τη μηχανική θεωρία περί Σπύλιαντος την ίδια στιγμή άναπτύσσει μ' ένα ύφος γεμάτο ένθουσιασμό τη «θετική» του θεωρία της δημιουργικής εξέλιξης, της πλούσιας εξέλιξης στην οποία μετουσιώνονται οι δημιουργικές του έξουθήσεις για ένα σκοτεινό μέλλο που άγνοεί ολόκληρα το παρελθόν.

Η «κριτική» άρχη της διανόησης και της επιστήμης ίσοφαρίζεται στο Μπέργκσον με τη θεωρία της «ένόρασης» ως της άνώτερης και άπόλυτης μορφής της κατανόησης ή οποία μπορεί να εισχωρήσει και στις πιο άποκλεισμένες περιοχές της διανόησης, στην πραγματική ύπαρξη. Έχτός αυτού, ο τόπος της κριτικής της διανόησης του Μπέργκσον είναι πολύ επιφυλακτικός και κάνει στην άρχη την εντύπωση μιας άρετά μεγάλης διανοητικής ελευθερίας, άρετά μεγάλης άνευχικότητας και άπόλυτης έλλειψης προλήψεως της σκέψης. Οι συνέπειες της έξουθητικής κριτικής εναντίον της διανόησης και της επιστήμης παρουσιάζονται στον Μπέργκσον χαλαρωμένες από το ότι προσπαθεί να στηρίξει την άγνοηση της Γνώσης πάνω στη βιολογία και στη θεωρία της εξέλιξης. Ο θετικός βιολογισμός του συγγραφέα δεν έχει άλλο προορισμό παρά να σκεπάζει κάπως την έχθρική θέση του απέναντι της επιστήμης

και της διανόησης.

Με άρετή ενδοστροφία ο Μπέργκσον ξαίρει να ξεγυλιώσει και στα ζητήματα της θρησκείας.

Κατ' άρχην και οδισιαστικά ή φιλοσοφία του Μπέργκσον ύποβόηθει το φιντεϊσμό (*). Από την κριτική της διανόησης, του Μπέργκσον, γεννήθηκε ή θρησκευτική φιλοσοφία του W. James του γνωστού άρχηγού του άναβύσαντος άσπικου φιντεϊσμού. Ενώ όμως ο Μπέργκσον με τη θεωρία του της «ένόρασης» εικόλυσε το δρόμο του φιντεϊσμού, φοβάται κ' ο ίδιος να βγάλει από τη φιλοσοφία του αυτή και τα άνάλογα φιντεϊστικά συμπεράσματα. Η άτομική άδιαφορία του Μπέργκσον για το φιντεϊσμό δεν πρέπει να άπατήσει τον άναγνώστη. Η αλήθεια είναι ότι τα συμπεράσματα της φιλοσοφίας του Μπέργκσον ύποβοηθούν τον φιντεϊσμό. Η έπιτυχής σύμπτωση των προαναφερθέντων όρων έδωσαν στον Μπέργκσον τη θέση ενός δδασάλλου της διανοητικής κουλτούρας της σημερινής δυτικής Ερώσης. Η φιλοσοφία του Μπέργκσον «σώζει» την πνευματική «άδεντία» του άσπικου κόσμου, του όποιου τα ιδεολογικά επιχειρήματα ζοντεύουν να έξαναληθύν. Ο Μπέργκσον είναι μίστορας, όπως κανένας άλλος, στο να εί αi bonne mine au mauvais jeu. Πολλοί άπορρίπτουν τη διανόηση στην «πιστήμη» ο Μπέργκσον όμως το κάνει με τόση έπιβλητικότητα και τόσο έξαιρετικό τάκτ, ώστε ή κριτική αυτή να μη δείχνει τόσο φανερά την κατάπτωση της άσπικ φιλοσοφίας, πράμα που θα ήταν επικίνδυνο για την καπιταλιστική ύπεροχή.

Οι μεγάλες αντιφάσεις που ύπάρχουν στη φιλοσοφία του Μπέργκσον μεταξύ «Φαινομενικότητας», «Μορφής» και «Ουσίας» επιβάλλουν την άνάλυση του πραγματικού περιεχομένου της φιλοσοφίας αυτής, ως έργο πολύ σπουδαίο από πρακτική άποψη. Το «πάθος» του Μπέργκσον πρέπει να ξεσκεπαστεί. Ο ξεπεσμένος νηλισμός (μηδενισμός) του θετικισμού του πρέπει να άποκαλυφθεί.

(Στο έρχόμενο ή συνέχεια)

Μετάφρ. Ζ. ΝΤ.

(*) Fideismus: από το fides—πίστη.

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΑΜΠΡΙΚΑΣ

ΣΤΟ ΥΦΑΝΤΟΥΡΓΕΙΟ...

Η σειράνα μούγκριζε δαιμονιώδιστα απ' τα έφτια πρωινά.

Ένα πηχτό σκοτάδι κυριαρχούσε στους δρόμους, ενώ κάτω απ' τα τρεμάμενα φώτα των φαναριών, κοπαδιστά-κοπαδιστά, περνούσαν οι έργατες.

Ένας βοριάς φρενιασμένος έκανε να τρεμοκαταλάζον τις ζωντανές αυτές σκιές, που άνοιγαν στα βήματα τους, άφηναν την έντύπωση ανθρώπων άτελεισμένων, πούτρεχαν στ' άγνωστο.

Προχωρούσαν με το κεφάλι σπυρμένο, μέσα στους σηκωμένους γιακάδες, το σώμα παραλογιστά ζαρουλιασμένα σακιάκια, και στα λιγδιασμένα απ' το πηχτό λάδι των μηχανών παντελόνια τους.

Τ' άσταθα των φαναριών φώτα κούραζαν την ψυχή, κ' έκαναν το δρόμο τους πιο μακρυνό.

Όλο και πύκνωναν όσο ζοντοζύγωναν στο «Υφαντουργείο». Κι' όλο σκονταφταν άνεβαίνοντας το δύσβατο δρόμο.

Οι κουβέντες την ώρα αυτή την καταλύτρα, που τ' άνίσχυρα πλαίσια καταπιάνονταν με την μάχητα των στοιχιών, με το βοριά τ' φρενιασμένο, με το πηχτό σκοτάδι, το λασπομένο δρόμο, είχαν πάψει.

Όλοι όργανα το μυαλό τους στο μακρυνό ταξίδι της σκέψης.

Η στιγμή τους δεν ήταν παρό φριχτό μοιρολόι για την κατάντια τους.

Νάτοι, τώρα, μαζεμένοι μπρος στη μεγάλη σιδερένια πόρτα του Υφαντουργείου σαν πούβατα, που άγνωρα σέρνονται στη σφαγή.

Με την τελευταία στρογγυλή φωνή της σειρήνας ή σιδερένια πόρτα άνοιξε και δέχτηκε όλο εκείνο το σμήνος, που σέβηθε ένστιχτώδιστα εκεί που τοίταξε ή Μοίρα του.

***

Στο Μηχανοστάσιο... ένας κρότος βαρύς. Η μεγάλη μηχανή με τα δυό «βολάν» στις πλάτες είχε βάλει μπροστά. Λιέγραφε δαιμονιώδιστα στροφές άσύλληπτες.

Μοίραζε τη δύναμή της, την ένεργειά της, στις άλλες, που κρατούσαν σκλάβους τους δούλους της μηχανής.

Σά χέλι και με λιγδιασμένη την «χομπινάζον» του, γλιστρούσε ο θεμαστής άνάμεσα απ' τα «βολάν».

Έπρεπε να λαδώσει τα «κουζίνετα» Νά ρουφίσει τις στροφές. Νά κανονίσει την πίεση του άτμου.

Κι' όλο άνεβοκατέβαινε περνώοντας άφροβα άνάμεσ' απ' τα πλατεία λουριά της μεγάλης μηχανής. Μιά στιγμή σκέψης δέω απ' αυτήν;—άλλοίμονο!—μπορούσε να βυθίσει το φτωχόσπιτο του θεμαστή στην άπόγνωση.

Τώρα νά, πειθαρχημένος, κάτω απ' τ' άνίσχυρα ανθρώπινα χέρια, όλος αυτός ο έπιβλητικός όγκος της δύναμης, που ύποταχτικά άκολουθάει την βουλευτική διάθεση του θεμαστή.

Κ' ήταν ή σύγκρουση, της άψυχης εκείνης μηχανής, με την άλλη την άνίσχυρη, με την ζωντανή, τόσο έξωτικά, που σ' έκανε να σταματάς και να γονατίζεις μπρος στο παντοδύναμο ανθρώπινο πνεύμα.

***

Στην άλλη σάλα. Στο «βαφείο», άλλο σύνολο από μηχανές πολυσύνθετες, δεχόντουσαν άχρόταγες τούφες-τούφες άβαφα τα ύφάσματα που κουβαλούσαν στα σιδερένια τους μπράτσα οι έργατες.

Έδώ ένα περίεργο άνακάτωμα γυναικείων και άντρίκειων κορμιών έλιωνε απ' την έξάντληση στο «στύψιμο» και στο «στεγνώμα».

Ήθελε κ' ή «στεγνώστρα» μηχανή τους σκλάβους της.

Ένας ίδρωτας άκατάπαντος έλουζε τα έξάντλημένα κορμιά τους.

Άνάπαρη καμιά. Μόνο δουλειά. Δουλειά σκληρή.

Για το ψωμί...

Στη μεγάλη σάλα. Κάτω απ' τους παράλληλους άξονες, συνδεμένοι με μιά άτελεύτητη σειρά λουριών, σά θεριά λαβωμένα, μούγκριζαν οι «άργαλιοι» και βούζιζαν άκατάπαντα οι «σάιτες» κλάθοντας στην παλινδρομική κίνησή τους τα ύφάσματα.

Όλο αυτό το έπιβλητικό συγκρότημα των άτσαλένιων σκλάβων, με σκλάβους άλευθέρους, τους έργατες, δούλευε για ένα μονάχα σκοπό, να ντύνει «άφεντικά» και να γυμνώνει «κακόμοιρους»...

Το σκοτάδι ξανά δέχτηκε την καματερή μέρα. Στριγκά ξαναμούγκρισε ή φωνή της σειρήνας. Τα «βολάν» της μεγάλης μηχανής έσβυσαν μέσ' στο σκοτάδι της νύχτας τόν κρότο τους.

Χέρια κουρασμένα ντύθηκαν ξανά λιγδιασμένα σακιάκια, και ματοστάλαχτες ζωούλες, άμίλητες, σκεφτικές χάθηναν στο πηχτό σκοτάδι. Σε σκοτεινά, σά βραχνάς, δρομάκια, για να φτιάσουν άφανσιμένες, σε καλύτες που «ξερό ψωμί» και πρόσσωπα χλωμά λίκνιζαν τόν άκοίμητο του εργάτη πόνο...

* Άλεξάντερης 1928

S. A. PIONTKOVSKI: «Ααίτη Ιστορία της Όχτωβριανής Έπανάστασης» («Histoire Populaire de la Revolution d' Octobre». Edit. Sociales Internationales, Paris).—Η Ιστορία του Πιοντκόβσκου προκαλεί άμέσως τ' ενδιαφέρον όλων εκείνων που θέλουν να έχουν μιά πλήρη και αντικειμενική εικόνα της μεγάλης Έπανάστασης. Η εξέλιξη δεν είναι διόλου άνεκδοτική ή έπική. Ό συγγραφέας στο βιβλίο του εξετάζει έπιστημονικά όλες τις ιστορικές φάσεις της μεγάλης κοινωνικής κρίσης του 1917, από τις άπαρχές της μέχρι του τέλους του έμφύλιου πολέμου. Σημειώνει το ξηρό «γεγονός», άναλύει τις αιτίες του και διαφωτίζει τις συνέπειες του στη ραγδαία εξέλιξη που έφερε στην κατάληψη της έξουσίας από τους μπολσεβίκους και στο θρίαμβο της προλεταριακής δικτατορίας. Ο Πιοντκόβσκου παρουσιάζει στο βιβλίο του μιά πλήρη, αντικειμενική και εξαιρετικά λεπτομερειακή εικόνα των μεγάλων αυτών γεγονότων «που συντάραξαν τόν κόσμο» και στα όποια ο ιστορικός του μέλλοντος θα άναγκαστεί να σταματήσει σά σέ μιά σπουδαία καμπή στην εξέλιξη της άνθρωπότητας.

N. BOUKHARINE: «Η παγκόσμια οικονομία κι' ο ίμπεριαλισμός.» («L' économie mondiale et l' Impérialisme» Edit. Soc. Internat.).—Η μαρξιστική βιβλιογραφία πλουτίστηκε με ένα νέο πολύτιμο έπιστημονικό σύγγραμμα του Μπουχαρίν. Με μέθοδο και με σαφήνεια ο συγγραφέας εκθέτει στο έργο του τα χαρακτηριστικά της ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας τόσο στο διεθνές επίπεδο όσο και στο έθνικό. Το έργο διαρρέει σε δυό μέρη. Στο πρώτο ο Μπουχαρίν εξετάζει την παγκόσμια οικονομία έν σχέσει με την εξέλιξη της διεθνοποίησης του κεφαλαίου. Άφου δώσει το σαφή χαρακτηρισμό της παγκόσμιας οικονομίας, άναπτύσσει κατόπιν την εξέλιξη της και άναλύει αντικειμενικά τις μορφές της όργανωσης της.

Στο δεύτερο μέρος ή έρευνα επεχτείνεται στις σχέσεις του κεφαλαίου και της παγκόσμιας οικονομίας. Ο συγγραφέας εξετάζει την έσωτερική σύνθεση (στρογγυότρα) τών έθνικών οικονομιών και την επίδραση της στην τεχνοειακή πολιτική, κατόπιν άποδείχνει ότι ή κατάσταση της παγκόσμιας αγοράς άνοδεύει τις καπιταλιστικές δυνάμεις να τροποποιούν διαρκώς τα μέσα της παραγωγής των και να ρυθμίζουν τις διεθνείς οικονομικές διαφορές τους με άμιατρούς πολέμους.

Το βιβλίο αυτό, το τέταρτο στη σειρά της «Μαρξιστικής Βιβλιοθήκης» τών Edit. Soc. Intern. θά έφρει, δεν άμφισβάλουμε, θερμή έποδοχή από όλους εκείνους που έπιθυμούν να έχουν μιά πληρή documentation για τα μεγάλα σύγχρονα οικονομικά προβλήματα.

KARL MARX: «Η 18η Μπρυμαίρ του Δουδεβίκου Βοναπάρτη» («Le 18e Brumaire de Louis Bonaparte», Edit. Soc. Internat.).—Στην έκδοση αυτή, (πέμπτη στη σειρά της Μαρξ Βιβλιο-

θήκης), περιλαμβάνεται όλόκληρη ή σειρά τών περίφημων έβρων που ο Κάρλ Μάρξ άφιέρωσε στην ιστορική και κοινωνική μελέτη του πραξικοπήματος του 1851 (2 Δεξ.).

Προηγείται ένας πρόλογος του καθηγητή της Κομμουνιστικής Ακαδημίας της Μόσχας Ριζάνωφ για την άρχική γένεση τών έβρων αυτών, ακολουθεί ο πρόλογος του Φρ. Ένγκελς που δημοσιεύτηκε στην 3η γερμανική έκθεση του 1885 και κατόπιν ο πρόλογος του συγγραφέα. Στο τέλος του βιβλίου δίνονται χρονολογικές και βιογραφικές σημειώσεις τών άναφερόμενων στο βιβλίο προσώπων.

Είμαι ίσως γνωστό ότι όταν οι σελίδες αυτές δημοσιεύτηκαν εφθές μετά το πραξικόπημα γίνωσαν μεγάλη έπιτυχία, τόσο στη Γαλλία όσο και στο έξωτερικό, όχι μόνο ένεκα του έπιγραμματοειδούς χαραχτήρα τους αλλά και για την ιστορική σημασία τών άποκαλύθσεων που κάμνει ο συγγραφέας ενών πραγματικών αίτιων του γεγονότος αυτού καθώς και για τις προρρήσεις του μεγάλου κοινωνιολόγου σχετικά με τη Δεύτερη Αύτοκρατορία, που έπαλήθευαν μέχρι κεραίας.

Άπο την άποψη αυτή το έργο διατήρησε όλη την έπικαιρότητα του.

FEDOR GLADKOV: «Τό άτσιμέντο.» («Le Ciment», Ed. Soc. Intern.).—Ο ήρωας εν' ένας στραφώτης του έρωθρου στρατού ο όποιος μετά τη νίκη γριζέει στην καθημερινή ζωή. Μά στη Ρωσία δεν υπάρχει καθημερινή ζωή και για πολλν καιρό δε θά ύπάρξει. Μετά τη νίκη άρχίζει ή πάλη.

Στη ζωντανή και γιομάτη δύναμη, τη θαρραλέα, τη σκληρή, την άληθινή και άπροσποίητη γλώσσα του, μιά και στη γλυκειά, στιγμές-στιγμές, και άπαλή, ο Γκλάντικωφ μάς φέρνει μέσα στην έσωτερική και έξωτερική πάλη της Νέας Ρωσίας. Τα χόσματα και οι πλάνες άποκαλύπτονται χωρίς ίσχύο, μά, πάνω απ' όλα, ή άλήθεια!

Σάν άληθινός καλλιτέχνης ο Γκλάντικωφ ζωγραφίζει με έκπληχτική άντικειμενικότητα την πολιτική και οικονομική ζωή, τη ζωή τών άγωνιστών μπολσεβίκων, την οικογένεια, τις σεξουαλικές σχέσεις την όργανωση της έργασίας, την πειθαρχία, την έπιτυχία καθώς και τις άποτυχίες.

Τό έργο του Γκλάντικωφ μπορεί άσυζητήτα να καταταχθεί άνάμεσα στα καλύτερα και άρτιώτερα, της μετεπαναστατικής εποχής.

MICHEL MERLAY: «Η Νεολαία τους» («Leur Jeunesse» Rieder).—Είναι ή μυθιστορηματική άφήγηση μιάς γιγάντιας πάλης ένάντια σε μιάν έγρια καταπιστική δύναμη. Στην Πολωνία, κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, ο Τσαρισμός θέλει να έπιβάλει διά πυρός και σιδήρου ένα καθεστώς βίαιου έκροσσομοδού. Τό πρόγραμμά του είναι μέσος σε έκκοσι χρόνια οι μητέρες να τραγουδάει τις κοινές τών παιδιών τους ρουσσικά τραγούδια. Μά άντιστάκεται μιά ήρωική Νεολαία που παρ' όλες τις κατα-

ΕΠΙΛΟΓΟΙ

ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ.—Συνεπώς, συνεπείσθη με τον τωρινό έαυτό της και τα πολιτικοοικονομικά της συμφέροντα, ή άστική τάξη της χώρας άνειρεύεται και εργάζεται για μια «έπιστροφή» προς την καθαρώνουσα που θέλει να τη χρησιμοποιήσει ως μέσο για το άποτελεσματικό χυτόπημα της έργατίας με την προγονοπληξία και τη διανοητική άποτελειώωση. Έξηγήθηκε από άλλους πλατεία το φαινόμενο αυτό που παρουσιάζει ή σημερινή άστική τάξη και δέν συντρέχει λόγος για την περίσσεια να τά επαναλάβουμε. Διαπιστώνουμε μόνο το γεγονός, που στην άρχή ύπουλα και τώρα πιά ξεκάθαρα και άπεριφραστα τίθεται από τους έκπροσώπους του άστικού ιδεώδους, τόν άστικό τύπο. Ο δημοτικισμός, γέννημα του προοδευτικού όργανου της άστικής τάξης που διεκδικούσε την πολιτική, οικονομική και πνευματική κυριαρχία μέσα στη χώρα μας ένάντια στα ύπολείματα του φεουδαρχισμού άποτελεί ή σημερα σοβαρό όπλο της αντίπαλης τάξης, —της έργατικής— άποτελεί σοβαρή κατάσταση στην όποία με κάθε τρόπο ή άστική τάξη προσπαθεί να πάρει πίσω. Πέρασε πιά όριστικά και άμετάκλητα ή έποχή της επαναστατικής περιόδου, έποχή μεταοδευτικού όργανου που ή άστική τάξη είτανε σύμφωνη και ύποστηρίζει ή γλωσσικη μεταρρύθμιση. Η έλληνική άστική τάξη ή ένωμένη σημερα, για λόγους άυτοσυντηρησης, με τους χριστιανούς της ταξικής έξουσίας, τα ύπολείματα της φεουδαρχίας, πέρασε στην πολιτική και κοινωνική αντίδραση έγκατέλειψε την έκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Άναγκαστικά, έπιβεβλημένα από τόν ισχυρό προορισμό της τάξης που άνεβαίνει, της τάξης που ένσαρκώνει τό πανανθρώπινο ιδανικό της λύτρωσης, της εξέλιξη; και της προόδου, ό δημοτικιστικός άγώνας είναι πιά άγώνας δικός της, άποκλειστικά δικός της, άγώνας με περιεχόμενο ταξικό, κοινωνικό, άγώνας που βέβαια δέν άποτελεί τό άπαντο άλλα ένα από τα σημαντικότερα άρθρα του προγράμματός της.

ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΕΛΟΔΟΥΛΑ ΟΡΓΑΝΑ.—Τ' ότι ή συνειδητοποίηση της ανάγκης αυτής, της αναπόφευκτης αυτής ανάγκης για την άστική τάξη, να πάρει πίσω έκείνα που σε μία περίοδο άπροοδευτικής «άνόδου» άφισε να της πάρουν, ήπρε σημερα τόν χαρακτήρα καθαρής και φανεράς, κ' έξω από κάθε προσχημα, έντατικής έκστρατείας, μάς φανερώνεται κ' άπ' αυτά άκούη τα φιλολογικά περιδικά της που άντιπροσωπεύοντας άλλους τά πιο προοδευτικά στοιχεία της τάξης αυτής, ήρτοσαν, έντελώς βέβαια ιδεαλιστικά, να γίνουν άν όχι συνεπείς άλλα τουλάχιστο οι σφραγισμένες της πλούσιας κληρονομίας. Μιά και μόνη ματιά γύρω μας είναι ικανή να μάς δείξει ξεκάθαρα τόν πραγματικό όλο που παίζουν σημερα μέσα στους μικροαστούς διανοούμενους τά άστικά περιδικά. Προετοιμάζουμε τό δρόμο προς την καθαρώνουσα, καθερώνοντας άλλα τη μχητή σημερα για να καταβούν άυριο άκούη ένα σκαλί και να καθερώνουν στο τέλος της καθαρώνουσα, άπως, πιά συνεπείς με την άποστολή του, έκαιε ένα άλλο «σοβαρό» περιδικό. Η ταξική αυτή άν γνώτανε στη μεταβατική έποχή της άστικής σταθεροποίησης, ίσως να έπαινε τό χαρακτήρα της «γλωσσικής συντηρητικότητας», μά σημερα δέ

μπορεί να έχει άλλο χαρακτήρα από τόν της πίστης έξυπνότητας των άστικών κυριαρχικών συμφερόντων με δουλικότητα χυδαία και ύπολογισμένον καιροσκόπισμό.

ΟΙ «ΟΡΑΜΑΤΙΣΤΕΣ ΤΗΣ ΑΓΝΟΤΗΤΑΣ» άλλαξαν όσσο στο τελευταίο τους φύλλο και κάμνον τή δήλωση ότι δ' άνήκουν πιά στο τάγμα των ίπποτων του μυστικισμού. Η έξήγηση της μεταστροφής αυτής δίνεται με άρκετή σαφήνεια και χωρίς καμμία μυστικοπάθεια: Είναι γιατί «οι μυστικιστές γεννον από τό τίποτα άριστογενήματα τέχνης που τά θαυμάζουν πάντως οι μέλλουσες γενιές» και έτσι οι άκόδτες του περιδικού, καθώς παρεχεται πιά κάτω ή πληροφορία, θα καταβάλουν προσπάθειες ώσο από τό διανοητικό τους «τίποτα» να γεννοβόλουν άριστουργήματα...

Η ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ όμως του ότι ή «μεγάλη ιδέα» που είταν χτες τό ιδανικό του λαού χρωκόπησε, είναι άρκετά συγνηνητική. Άλλα προτείνεται μία νέα φρεσότητα ιδανική για ν' άντικαταστήσει τό «ανάβατο» και «φτωχό» παλιό ιδανικό και να όδηγήσει και πάλι όλόκληρο τόν πληθυσμό της χώρας σε μία κοινή δράση! Πόσο τόντες, αναγλυφικά παρασταίνονται ή άνησυχία του άστικού που παρακολουθεί την όλοένα αυξανόμενη διαφροποίηση των κοινωνικών τάξεων, διαφροποίηση που άποκλείει κάθε πιθανότητα κοινής δράσης και συνεργασίας των τάξεων που ως μόνη της συνέπεια θα είχη την όριστική σταθεροποίηση της πουροζουατίας και την τελειωτική έξαθλίωση των έργαζόμενων μαζών.

ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΦΕΛΕΙΑΣ...—Σε μία ξεχωριστή παράγραφο τονίζεται ιδιαίτερα ότι οι συντάκτες του περιδικού δέν έχουν τόση άφελεια που να πιστεύουν πως ό οικονομικός παράγοντας παίζει σπουδαίο όλο στην κοινωνία! «Ε! «ό οικονομικός παράγον είναι και κ' αύτός!»! προσθέτουν με χριστιανική μακροθυμία.—Και τό πιο κενό: «άν έκατομμύρια άνθρωπων πιστεύουν σε ίδιες είτε πολιτικές είτε άλλες, και άλλα έκατομμύρια πιστεύουν στις αντίθετες άκριβώς ιδέες, όλο αυτό τό φαινόμενο—μπορεί γ' αυτό να είναι άπόλυτως βέβαιος ό καθείς—έχει άφορμές μυστικιστικές!» (!)

ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ.—Θάπρεπε, ώστόσο, μά και ήθεθε λόγος, να λέγαμε τί άναπροσπευδίς ό σημερινός, ό μονόθετος, άς τόν ποιημε, μυστικισμός (γιατί φανατίζομαστε πως δέ θα πρόκειται για τό δημοτικιστικό μυστικισμό που δέν είναι τίποτε περισσότερο από μία τρέλα, ίσως πιά άπειρητική από τις άλλες...). Συνήθος με τη λέξη αυτή ύποδηλόνε σημερα τό θερινόν έρωτα που έκδηλώνει κανείς για μία ιδέα ή για έναν σκοπό, δηλαδή τό συναισθηματικό κίνητρο μάς όποιοςδήποτε πεποίθησης: «Άλλα τό ασήμημα είναι μία πραγματικότητα και μία ανθρώπινη δύναμη που δέ μπορεί κανείς ούτε να την άνηρήσει ούτε να την άγνοήσει. Όπως όλες δηλαδή οι ξεχωριστές ύπολανθάνουσες δυνάμεις στο άτομο ή στη μάζες έτσι κ' αυτή δέ χαρακτηρίζεται και δέν κρίνεται παρ' από τη χρήση που της γίνεται.» Η μαρξιστική μέθοδος έρευνας τόν φαινόμενον μάς άναγκάζει να παραδεχόμεν πως δέν ύπάρχει συναισθημα και μυστικισμός καθ' έκμυτόν, πως οι ψυχολογικές αυτές «προωθήσεις» δέν έχουν καθ' έκμυτές σταθερή ποιότητα και άπόλυτη αξία. Ό μαρξισμός

άκούη μάς προφυλάττει στο να μη μπερδεύουμε τις θετικές ρεαλιστικές πεποιθήσεις μας με συναισθηματικές άσους και όνειρα. Τό καθήκον του άνθρώπου, του πολίτη της ανθρώπινης κοινωνίας, που έξετάζει αυτή την κοινωνία είναι να ψαφρηλατήσει μία ιδέα, θετική, ρεαλιστική, καιωμένη από μόνο τό λογικό του και βασισμένη άποκλειστικά στην πραγματικότητα των όντων. Η έξυγής θεωρία και ή πραγματικότητα δέ μπορούν να διαφέρουν γιατί ή μία είναι τό καθρέφτισμα της άλλης και ή ανθρώπινη λογική διέπεται από τους ίδιους κανόνες ήδως όλες οι ανθρώπινες πράξεις. Οι άνθρωποι—ή μάς—άντιλαμβάνεται εύτυχώς όλοένα και καθαρότερα πως κάθε ιδέα βασισμένη σε άφηρημένες έννοιες, σοφίσματα και άγρυπείες, δ' άποτελεί πάντα μία από τις μεγαλύτερες αντίπαναστατικές δυνάμεις.

Η ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙ ΜΠΕΡΓΚΣΟΝ, της όποίας σφαλίστατα ή μόνη μαρξιστική μελέτη που βλέπει τό φος στα έλληνικά, γύρω από τόν άνθρωπο και τη φιλοσοφία που και σε μάς εδώ δέν άγνησε, σαν έγινε γνωστή, να άφισε ίχνη... Μερικές μάλιστα πρόσφατες φιλοσοφικές έκδηλώσεις διανοουμένων μας παρουσιάζουν όλοφάνερη συγγένεια και γνωριμία έπιρρασαμένη σε βαθμό πολύ έκδηλο, με τό Μπεργκσόν, τό άστικής προέλευσης φιλοσοφικό άπό σύστημα που για μιάν έποχή δημοφώρησε άρκετό θόρυβο γύρω άπ' αυτό και τόν ιδρυτή του. Η μελέτη του Assmus τόνεται τό πράματα στη θέση τους και τοποθετεί τό σύστημα στα πραγματικά του πλαίσια. Η παρακολούθηση της μελέτης αυτής έξεπιβάλλεται για κάθε διανοούμενο που θέλει να έχει μία άσφαλή άμετρηση κρητηרון τόσο για τό σύστημα, όσο και για τους όπαδούς του.

UNE ENFANT!... «Ο κ. Ψυχάρης είναι χαριέστατος τύπος διαν συμβαίνει να ή μέλει άνοπισεις. Δυστυχώς αυτό δέν είναι και τόσο εύκολο για τόν κ.Ψ. τώρα μάλιστα με τά γερατειά! Σ' ένα πρόσφατο άρθρο του στο «Mercure de France» με τίτλο «Ο Λαός που δέ θέλει τη γλώσσα του» βρήκα την είκασία να τά βάλει και με τις κομμουνιστικές άντιλήψεις για τη γλώσσα και να άραδιάσει ένα σωρό προχειροτρες ανάλεις για ή σοβαρή συζήτηση. Μά όπως είπαμε ό κ. Ψυχάρης είναι χαριέστατος τύπος, και έννοει να μη δυσραστήσει τους κρητικούς του που δέν του άναγνωρίζουν την ποιητική του μεγαλοφυα. Μιλώντας λ.χ. για τόν κ. Άλκη Θρύλο έχει όλη την παρισινή ευγένεια να τόν όνομάσει: une enfant, d' ailleurs, assez charmante (παιδικού, κατά τό άλλα πολύ χαριτωμένη) ενώ τόν έαυτό του, σ' ένα παροξυσμό... μετριωφροσύνης, διαν άνακηρύχεται πατέρας της σύγχρονης λογοτεχνίας, δέ βροίσει ούτε ένα κομπλιμέντο. Τού χαρίζουμε έμεις ένα, με τη ύσταση που τό μεταφρέσει και στα φρανεζέζικα: «palimpmais!»

ΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ ΜΑΣ!—Διαβάσουμε στη «Νέα Έστία»: «Ο κ. Ξενόπουλος, ως είμεθα εις θέσαν να γνωρίζομεν (ποιού;) δέν έπιδιώκει την θέαν ούτε θα την έδέχτο άν έπρόκειτο να μείνουν βοηθητόντες άπέξω (;) οι κ. κ. Σ. Μελάς και Φ. Πολίτης. Θά έδέχτο ως πρεσβύτερος την διεύθυνση, μόνον άν θα είχες διευθύννη της ακρηής τόν κ. Μελάν και régisseur τόν κ. Πολίτην».—Πρόκειται, καθώς τά έκαταλάβατε, για τό «Έθνη» ΜΑΣ Έθνος! Δέν είχαμε άδικο λοιπόν για όσα γράφαμε στο περασμένο φύλλο μας. Σε άλλο σημεία του ό κ. Ξ. ύπολογίζει την κρητική έπιχορήγηση «ΕΣΤΜ και σε 1)2 έκατομμύ-

ριο». Έπομένως δέν είναι άνάγκη οι κ. κ. Σ. Μελάς και Πολίτης να μείνουν άπέξω!...

ΕΚΡΑΤΗΘΗ ΘΕΣΙΣ!—Έγνώσθη ότι ό Μητροπολίτης Άθηνών κ. Χρυσόστομος, κάτοπιν του τελευταίου άρθρου του κ. Γιαννίου σε φιλολογικό περιδικό όπου ό τελευταίος όμνυει πίστιν εις την άθανασία της ψυχής, παράγγειλε να του κρατηθεί τμητική θέση στον Παράδεισο. Κρίμας που ό κ. Γιαννιός δέν πιστεύει και στην άθανασία του σώματος, κ' έτσι θα πάει ένα κορμί... χαμένο!

Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΣΕΛΙΔΩΝ της «Νέας Έπιθεώρησης» έγινε πιά—οι άναγνώστες της θα τό καταλαβαίνουν—έπιταχτική άνάγκη. Σωρεία από ύλη, που δέ μπορεί να περιληφθεί μέσα στις 32 σελίδες, μένει καθυστερρημένη και τόν έρχόμενον μήνα άναγκαστικά παραμερίζεται. Οι φίλοι μας, οι συνδρομητές μας, τό άναγνωστικό μας κοινό πρέπει να καταβάλουνε μαζί μας προσπάθειες για την εύρυνση της κυκλοφορίας της «Νέας Έπιθεώρησης» για να μπορέσει να πραγματοποιήσει την άναγκαία αυτή αύξηση των σελίδων της χωρίς να έπιβαρύνει καθόλου την τιμή του φύλλου ή της συνδρομής της. Χωρίς καμμία χορηγία, χωρίς την έννοια των κρητικών διαφροσεων, συναιρέζομενη άποκλειστικά και μόνο στις ιδιες της όντιμεις ή «Νέα Έπιθεώρηση» βαδίζει προς τό τέλος της πρώτης χρονιάς της με τό σφαιρικό και με τη ζωτικότητα, συνεχώς εύρυνοντας τόν κύκλο της μελέτης της. Μέσα στο χρόνο έλπίζουμε να είμαστε σε θέση να προσθέσουμε ιδιαίτερα όχτασέλιδο παιδαγωγικό δελτίο, την έπιμέλεια του όποίου ανέλαβε ή συνταχτική έπιτροπή της «Νέας Άγωγής» ή όποία και συγχωνεύεται πιά με τη «Νέα Έπιθεώρηση» για την άριότερη εμφάνιση εν ός περιδικού των διανοουμένων της προτοπορίας.

Έλπίζουμε ότι τις προσπάθειες μας αυτές *θά τις παρακολουθήσει τό ζωηρό ενδιαφέρον των φίλων και άναγνωστών της «Νέας Έπιθεώρησης».

Η ΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΛΩΝ της «Νέας Έπιθεώρησης» είναι τόση που ήδη μετά την ανάπτυψη του 1ου φύλλου άναγκάσαμε να προβούμε σε ανάπτυψη και του 2ου φυλλαδίου μας. Μάς μόνον έλάχιστα μόνο σώματα από τό 2ο φ. προωρημένα άποκλειστικά και μόνο για τους συνδρομητές που ήρτον δολώκηρη τη σειρά. Έλπίζουμε σε δυό τό πολύ μήνες, δηλαδή με τό τέλος του χρόνου, να έχουμε άναπτυχόμενα φυλλάδια από τά σχεδόν έξανατληθέντα του 2ου.

Η «EUROPE».—Έχουμε ύπ' όψη μας τά τελευταία τεύχη του μηνιαίου φιλολογικού περιδικού «Ευρώπη» που έκδίδεται στο Παρίσι από τους René Arcos και Léon Bazalgette. Άξίζει να σημειωθεί ότι ή «Ευρώπη», στο είδος της είναι χωρίς άμφίβολα ένα από τά δυό-τρία περιδικά που μπορούν να άξιούνουν από τόν άναγνώστη τους σεβασμό στην είλικρινεια, την άμεροληψία και την καλοπιστία τους. Με συνεργάτες τους πιά προωρημένους Γάλλους και ξένους δημοσιογράφους διανοούμενους δίνει σε κάθε φύλλο της όγκο διαλεκτικής συνεργασίας φιλολογικής και έπιστημονικής.

Από τό τελευταίο της φύλλο (15 Σεπτεμβ. 1928) σημειώνουμε τό μυθιστόρημα του Λεονάρ Φράνκ «Κάρολος και Άνα» τόν «Έγγονό» του Κορράντο Άλβαρο, βιβλιογραφικά σημειώματα πλουσιώτατα, και πλήρη ανάλυση της μετεπαναστατικής ρούσικης φιλολογίας, κ.λ.π.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Κρίνουμε τὰ βιβλία πού μ.ς στέλνονται σ' ἑξ. ἀντίτυπα).

Φιλοσοφικά :

I. N. Θεοδορακοπούλου: «Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας» (Ἔκδοσις «Κοραή»). 1928.

Κοινωνιολογικά :

Κάρλ Μάρξ: «Τὸ Κεφάλαιον». Τόμος Ε'. (Μετ. Ἐπιτροπῆς Ἐπιστημόνων ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν Α. καὶ Δ. Πουρναρά). Περιεχόμενα: Ἡ λειτουργία τῆς συσσωρευθεῖσας τοῦ κεφαλαίου. Γενικὸς νόμος τῆς καταπλ. συσσωρευθεῖσας. Ἡ λεγόμενη πρωταρχικὴ συσσωρευθεῖσας. Ἡ νεώτερη θεωρία τῆς ἀποικιοποίησης. (Ἔκδοσις Ἀκαδημαϊκοῦ). 1928.

Γιάννη Κορδάτου: «Ἡ Κομμούνια τῆς Θεσσαλονίκης». (Ἔκδ. «Κοραή»). Σημ. «N. E.» Γράφουμε στὸ ἐρχόμενο.

Προσεχεῖς ἐκδόσεις :

Μέσα στὸ μῆνα κυκλοφορεῖ καὶ ὁ ΣΤ' τόμος (πρώτος τοῦ β' βιβλίου) τοῦ «Κεφαλαίου» τοῦ Κάρλ Μάρξ, ἀπὸ τὸ «Ἀκαδημαϊκόν». Ἡ ἐκδοσις καὶ τῶν ἄλλων τόμων θὰ ἐπακολουθήσῃ συντομώτατα.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ. Μηνιαῖο περιοδικόν. Σταδίου 28, Ἀθήνα. (ἀρ. 9-10).
- ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Μάγερ 28, Ἀθήνα. (ἀρ. 7, 8).
- ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ. Δεκαπενθήμερον φιλολογικόν περιοδικόν. Ρόμβης 22, Ἀθήνα. (ἀρ. 19, 50).
- ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ. Μηνιαῖο φιλολογικόν περιοδικόν. Σίνα 11, Ἀθήνα. (ἀρ. 3).
- ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ. Δεκαήμερη ἐκδοσις «Ἀκαδημαϊκοῦ». (ἀρ. 9).
- ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ. Μηνιαῖο φιλολογικόν περιοδικόν. Ζάκυνθος. (ἀρ. 13).
- ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ. Μηνιαῖο λογοτεχνικόν περιοδικόν. Μεγ. Ἀλεξάνδρου 115, Δράμα. (ἀρ. 3).
- ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ. Μηνιαῖο λογοτεχνικόν περιοδικόν. 10, Rue Lepsius, Ἀλεξάνδρεια. (ἀρ. 8).
- Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΚΕΦΗ. Λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτ. ἐπιθεώρ. 831 Harrison St. Chicago, U.S.A. (ἀρ. 3-4).
- ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Μηνιαῖο λογοτεχνικόν περιοδικόν. Ἡράκλειο, Κρήτης. (ἀρ. 21).
- ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ. Περιοδικὴ ἐκδοσις. Poste restante Μυτιλήνη. (ἀρ. 1, 2).

- «FEU», (organe du regionalisme méditerranéen) Fréd. Mistral, 13. Aix-en Provence, (ἀρ. 6).
- «LIBRE», Mr. Louis Roussel, Faculté des Lettres, Montpellier, Hérault—France, (ἀρ. 66, 67).
- «MONDE», 144, Rue Monmartre, Paris.
- «NEW MASSES», 39 Union Square, New York.
- «EUROPE», (ieder), 7, Place St. Sulpice, Paris

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ.—Κον Λεφτ. Ἀλεξίου, Ἡράκλειο. Σὰς ἀφίνομε με τὴν ἱκανοποίησιν διὰ μᾶς... κατατροπώσατε, με τὴν χειρονομία σας. Τὸ συμπέρασμα, ὅσσο, εἶναι διὰ σὰ θάθελε κανεὶς νὰ μοιράσῃ τὴν εὐγένεια ἀνάμεσά μας, θὰ τὸ σκεφτόταν πολλὸν ἢ θάπρεπε νὰ σὰς χαρίσῃ ἔστω κ' ἓνα δρᾶμα... Μὰ δὲ, τὸ εἶνε, εἶνε γιὰ καλόν. Ἐταί γωορίζομε πρόσωπα καὶ πράγματα!—Ἡρόστρ. Μιτλ. Ζήτησαμε φιλοφρονέσθαι καὶ ἔμελλομε καὶ ταχυδρομικῶς, ἀφοῦ δὲν εἶχατε τὴν τόλμη παρ' ἑλὴ τὴν ἀνδρεία τοῦ γράματός σας, νὰ μᾶς φανερώσατε τὸ πραγματικόν σας ὄνομα. Σεῖς μᾶς παρεξηγήσατε καὶ σπατάλησατε δύο σελίδες ὀλακέρως... Ἡ σάτυρά σας εἶναι πολὺ ἀπλοικὴ χωρὶς καμμίαν ἐνδρῆτερη ἀξίωση. Τὸ ἐναντίον με τὸ τραγοῦδι σας ποῦ δημοσιεύσαμε.—Π. Πρεβελά. Ρέθυμον. Θὰ διαβᾶσομε στὸ συγγραφεὶα τὰ συγγραφήτερα σας, γιὰτι βρισκείτε τώρα στὸ Λονδίνο. Σεῖς ὅμως μᾶς ξεχάσατε. Μόλις παρὶ με ἐντονώτερη χροιά ἢ καμπάνια μᾶς—συντονιζόμενη με τὴν τῶν ἄλλων γερῶν—θᾶξομε ὑπ' ὄψη μας τὴν ὑπογραφή σας.—Δ. Γιολδ. Καρδίτσαν. Ἐλάβαμε τὸ ἔμβασμα καὶ σὰς ἐχαρίστομε. Κλ. Σανιάλ. Ἀλεξανδρούπολι. Μιά λεπτὴ παρατήρησις τῆς ζωῆς δὲ σὰς λείπει. Ὅσσο ὅμως πόσο ἄλλατα καὶ ξεκομμένα πετάτε στὸ χαρτὶ τὴν ἐντύπωσιν σας, χωρὶς διόλου στῆλ καὶ χωρὶς κανένα ἀντικειμενικόν σκοπὸν στὸ ἀρῆμα σας. Τὸ διάβασμα θὰ σὰς ἔκανε πολὺ καλόν—Γιαν. Ζαλ. Πλωμαρί. Πήραμε ὑπ' ὄψη μας τὴν σύστασιν σας.—Σύλ. Βάσμ. Ἐνταῦθα. Δὲν τὸ καταλαβαίνετε διὰ τὸ μέτρο ποῦ χρησιμοποιοῦτε γιὰ τὸ πρῶτον ἴδιον τραγοῦδι σας εἶναι τόσο ἀτίμιαστο με τὴ λεπτὴ διάθεσιν ποῦ θέλετε νὰ τοῦ δώσατε; Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπ' αὐτὸ τὰ τραγοῦδια σας εἶναι ἀκόμη πολλὰ... προτόλαια!—Νικ. Πετρούτ. Ἐνταῦθα. Μιά πολὺλογὴ ἀφήρησις χωρὶς κανένα ἐνδιαφέρον οὔτε καν ψυχολογικόν ποῦ φαίνεται διὰ θὰ θέλατε νὰ χρομάτιζε τὸ ἀρῆμα σας. Με τὸ διάβασμα ὅμως θὰ ἀναπτυχθεὶ καὶ τὸ στῆλ σας ποῦ παρασιτᾶτε μερικὲς ἱκανότητες ὄχι ἀναίτιολογες.—Νικ. Νοκάλην. Ἐνταῦθα. Ἐχομε τὴν πεποιθήσιν διὰ θὰ γράφατε μιά μερά καλὰ πράγματα. Αὐτὸ ποῦ μᾶς στείλατε εἶναι μιά ἐγγύτησις γιὰ ἀρτιότερον ἔργασιν. Ἀλλὰ νὰ φροντίσατε νὰ δουλέψετε τὴν φράσιν σας. Ἡ ἐμπνευσὴ χρειάζεται πάντα καλὰ καλοπία γιὰ νὰ φουριστιετὶ σὲ λογοτεχνία.—Ἡλ. Ζιούφ. Καλλιθέα. Ἐνα σκίτσον τῆς ζωῆς τόσο ὅμως κοινόντυπον καὶ τόσο χλιποσκιτσαρισμένον ποῦ κατατὰ φλυαρία νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνετε κανεὶς ὅταν δὲν τοῦ δώσει μιά τέτοια φόρμα καλλιτεχνικῆτος ποῦ νὰ σκεπάζει τὴν ἑλλειψὴν τῆς πρωτοπίας του. Κι' αὐτὸ λείπει ἐντελὸς ἀπὸ τὸ διηγηματικόν σας.—Ἐμμ. Λεβῆ. Ἀλεξάνδρεια. Δημοσιεύομε τὸ ἐνα. Ὁ φωτοστέβος, ὅστερετὶ πολὺ καὶ ὅς ἐμπνευσὴ ἀκόμη. Ε. Δημ. Θεσσαλ. Στὰ τέτοια θέματα ποῦ εἶστε εἰδικῶς μᾶς φαίνεται πὸς θὰ μπορούσατε νὰ δίνετε ταχτικὴ συνεργασία στὴ «Νέα Ἐπιθ.»—Τ. Μαυροκ. Νεμέα. Σὲ μιά ποιητικὴ συλλογὴ τὰ τραγοῦδια σας δὲ θάκαναν ἄσκημη φιοῦρα. Ὁ στίχος σας εἶναι ἄριστος καὶ κολοδοδωμένους. Ἐμεῖς ὅμως δὲν κατάνομε μόνον τὴν τεχνικὴν ἀριότητα ποῦ καλλιτεχνικῆτος. Μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ ἡ ὀφρλιμιστικὴ ἄποψιν ποῦ σ' αὐτὴ δὲ θὰ εἶχαν καὶ πολλὰ νὰ προσφέρουσαν τὰ τραγοῦδια σας. Περιενομε ἔλλα. Κ. Ἀλβ. Καβάλλα. Στεῖλαια. Γιὰ νὰ λήγῃ ἡ συντρομὴ σας κανονικὰ τὴν 31 Δεκ. πρέσει νὰ μᾶς ἐμβάσατε καὶ τὴν ἀξία τοῦ βον φυλλαδίου ποῦ σὰς στείλαμε. Ἐλπίζομε πὸς θὰ θέλησατε νὰ ἐργασθεῖτε γιὰ τὴν ἔγγραφὴ νέων συνδρομητῶν.—Γεώργ. Πράτσ. Ἐνταῦθα. Ἀφοῦ δὲν κατορθώθηκε συνάντησιν μᾶς, γράφατε μᾶς, σὰς παρακαλοῦμε, ἀν ὁ φίλος σας κ. X. εἶναι διαθεθεμένος νὰ κάνει τὴν ἀντίφρασιν γιὰ τὴν ὀποία σὰς γράφαμε. Ἐλπίζομε νὰχομε σύντομη ἀπάντησιν.